

ANKETA O
**DOBROBITI I
BEZBEDNOSTI
ŽENA**
NA KOSOVU

o e b s

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

Ovaj rad sproveden je u skladu sa zahtevima međunarodnog standarda kvaliteta za istraživanje tržišta, ISO 20252:2012 i uslovima Ipsos MORI koji se mogu naći na

<http://www.ipsos-mori.com/terms>.

Misija OEBS-a na Kosovu posvetila je najveću pažnju razvoju materijala u ovoj publikaciji. Međutim, Misija OEBS-a na Kosovu ne prihvata nikakvu odgovornost za tačnost i potpunost informacija, uputstava i saveta, niti eventualne štamparske greške. Stavovi, mišljenja, nalazi, tumačenja i zaključci izraženi u ovoj publikaciji pripadaju autorima i saradnicima i ne odražavaju nužno zvaničnu politiku ili institucionalni stav. Iz tih razloga, protiv Misije OEBS-a na Kosovu ne mogu se podneti odštetni zahtevi u vezi sa mogućim posledicama koje mogu proizaći iz informacija ili zaključaka sadržanih u ovoj publikaciji.

Sadržaj

Kontekst i okolnosti.....	4
Rezime	8
1. Kako čitati podatke	17
2. Zakonski, institucionalni i politički kontekst.....	23
3. Stavovi o rodnim ulogama i nasilju nad ženama.....	31
4. Nasilje nad ženama na Kosovu.....	37
5. Sukob i nasilje	55
6. Uticaj nasilja na život žena i prepreke u traženju podrške.....	61
7. Iskustva nasilja među specifičnim grupama žena	75
8. Zaključci i preporuke.....	81
ANEKSI	89

Kontekst i okolnosti

OEBS prepoznaje da su jednaka prava žena i muškaraca od suštinske važnosti za negovanje mira, održive demokratije i privrednog razvoja. Organizacija tretira nasilje nad ženama i devojkama (NNŽD)¹ ne samo kao pretnju pojedincima, nego kao i širi sigurnosni problem i zato postavlja sprečavanje i borbu protiv NNŽD kao jedan od svojih prioriteta. NNŽD predstavlja trajno kršenje ljudskih prava, kojim se ugrožava bezbednost i sigurnost mnogobrojnih žena i devojaka u celom svetu. Ono ne utiče samo na njihove živote tako što ometa njihovo puno i ravnopravno učešće u društvu, već i na živote onih koji su im bliski; ono, na kraju, ima trajan uticaj na njihovo zdravlje i njihovu dobrobit, kao i na njihovu decu, zajednice i društvo u celini.

Rodna neravnopravnost je uzrok rodno zasnovanog nasilja nad ženama i devojkama. OEBS ima ključnu ulogu u radu sa lokalnim akterima na izgradnji njihovih kapaciteta za sprečavanje rodno zasnovanog nasilja i zaštitu preživelih² Pod sloganom „Dovođenje bezbednosti kući“, OEBS je naglasio da žene i devojke treba da budu bezbedne i u javnosti i kod kuće, da bi mogle da ostvare svoj puni potencijal i doprinesu političkom, ekonomskom i socijalnom razvoju.

Misija OEBS-a na Kosovu je aktivno tokom poslednje decenije podržavala svoje saradnike u rešavanju pitanja rodno zasnovanog nasilja i u jačanju podrške žrtvama porodičnog nasilja. Misija pomno nadgleda sprovođenje relevantnog pravnog okvira i okvira praktične politike, uključujući Strategiju i Akcioni plan za zaštitu od nasilja u porodici 2016-2020. Misija je između 2012. i 2019. godine podržala uspostavljanje dvanaest koordinacionih mehanizama za nasilje u porodici u različitim opštinama i pružila ekspertizu Međuministarskoj radnoj grupi za nasilje u porodici kojom predsedava kosovski koordinator za nasilje u porodici. Nakon zalaganja Misije, nasilje u porodici uključeno je kao posebno krivično delo u novom Krivičnom zakoniku koji je stupio na snagu polovinom aprila 2019. U prvoj polovini 2019. godine, Misija je podržala Skupštinsku radnu grupu u izradi novog zakona o sprečavanju i zaštiti od nasilja u porodici i nasilja nad ženama.

¹ Termini „nasilje nad ženama“ (NNŽ) i „nasilje nad ženama i devojkama“ (NNŽD), koji se naizmenično upotrebljavaju u ovom izveštaju, uključuju fizičko, seksualno i psihičko nasilje od strane intimnih partnera i nepartnera, kao i proganjanje i seksualno uznemiravanje.

² U ovom izveštaju se izrazi „preživeli“ i „žrtva“ naizmenično upotrebljavaju.

Misija se neprekidno zalaže za održiva finansijska rešenja za podršku žrtvama porodičnog nasilja, kao i za povećanje kapaciteta svih relevantnih pružalaca usluga. S tim u vezi, Misija je 2019. godine predstavila izveštaj pod nazivom „Prihvatišta za žrtve nasilja u porodici na Kosovu“, u kome je dat pregled pravnog i institucionalnog okvira koji uređuje sigurne kuće i izazova sa kojima se one suočavaju. Takođe je dao preporuke za dalje postupanje. Sa tako detaljnim radom na izgradnji kapaciteta i podršci kolegama saradnicima u oblasti nasilja nad ženama i nasilja u porodici, Misija je utvrdila nepostojanje uporedivih podataka i odgovarajućeg statističkog pregleda ovog fenomena na Kosovu.

Stoga je Misija početkom 2016. godine, uz podršku OEBS-ovog Odseka za rodnu ravnopravnost u Beču, pokrenula postupak sprovođenja Ankete o dobrobiti i bezbednosti žena na Kosovu. Metodologija istraživanja na Kosovu u potpunosti se zasniva na metodologiji prvog istraživanja o nasilju nad ženama na nivou Evropske unije koje je 2014. godine objavila Evropska agencija za osnovna prava (FRA). Cilj ove studije je dobijanje pouzdanih podataka radi izrade sveobuhvatnijih politika, strategija, programa i aktivnosti zasnovanih na dokazima za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama. Krajnji cilj ovog istraživanja je pružanje dokaza za informisano odlučivanje i zagovaranje na različitim nivoima, doprinoseći tako smanjenju nasilja nad ženama na Kosovu i poboljšanju usluga za preživjele i veću sigurnost za žene. Rezultati istraživanja neće samo pomoći Misiji OEBS-a na Kosovu da razvije bolje programiranje u ovoj oblasti, već će ih koristiti i druge organizacije i nevladine organizacije koje se bave ženskim pravima u svojim svakodnevnim aktivnostima i pružanju usluga neposredne podrške žrtvama i preživjelima.

Rad opisan u ovom izveštaju izvršen je u skladu sa zahtevima međunarodnog standarda kvaliteta za istraživanje tržišta, ISO 20252:2012, i Ipsos MORI uslovima koji se mogu naći na <http://www.ipsos-mori.com/terms>.

Anketa o dobrobiti i bezbednosti žena na Kosovu





Rezime

Uvod

U ovom izveštaju predstavljene su rezultati kvalitativne i kvantitativne studije o nasilju nad ženama (NNŽ) koju je OEBS sproveo na Kosovu. Studija je uključila:

- **razgovore sa 15 ključnih stručnjakinja**, koje su pružile uvid u pitanja vezana za nasilje nad ženama i slučajeve nasilja koji su povezani sa sukobom;
- anketno istraživanje **reprezentativnog uzorka od 1.990 žena koje žive na Kosovu starosne dobi od 18 do 74 godine**, uključujući 1.690 žena koje žive u sredinama pretežno nastanjenim kosovskim Albancima i 300 žena koje žive u sredinama pretežno nastanjenim kosovskim Srbima. Ostale zajednice koje žive u ovim sredinama su takođe bile uključene u ovu anketu³. U istraživanju je korišćen višefazni, stratifikovan, slučajni uzorak verovatnoće, s ciljem da se utvrde učestalost i posledice nasilja.
- **Osam fokus grupa sa ženama iz različitih demografskih** sredina o njihovim stavovima prema NNŽ; i
- **Pet detaljnih razgovora** sa ženama koje su doživele nasilje, da bi se shvatilo kako je nasilje uticalo na njih.

Ključni nalazi

- Skoro dve trećine ispitanih žena (64%) misli da je nasilje od strane partnera, poznanika ili nepoznatih osoba veoma ili prilično uobičajeno, a više od četvrtine (27%) misli da je veoma uobičajeno.
- Više od polovine (54%) svih žena kaže da je doživelo psihičko, fizičko ili seksualno nasilje od strane intimnog partnera nakon svoje 15. godine, a skoro tri od deset (29%) kažu da su doživele seksualno uznemiravanje. Jedna od sedam žena (14%) navodi da su doživele fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera ili nepartnera (ovo isključuje psihičko nasilje). Kosovske Srkinje češće od kosovskih Albanci kažu da su doživele fizičko ili seksualno nasilje (34% prema 13%). Više kosovskih Albanci nego kosovskih Srkinja se slaže da nasilje nad ženama često izaziva žrtva (36% prema 23%) i da je nasilje u porodici privatna stvar koju treba rešavati u okviru porodice (49% prema 38%). Uočeno je da su kosovske Srkinje voljnije da otkriju svoja iskustva tokom razgovora za potrebe ankete.
- Skoro svaka peta žena (18%) koja je imala bivšeg partnera kaže da je iskusila fizičko i/ili seksualno nasilje od strane bivšeg partnera, u poređenju sa 9% onih koje trenutno imaju partnera koje kažu da su doživele fizičko i/ili seksualno nasilje od strane sadašnjeg partnera. Osam posto ispitanica navodi da je doživelo nepartnersko fizičko i/ili seksualno nasilje. Proganjanju je bila izložena jedna od dvanaest žena (8%).

³ Ukupno 179 žena su se izjasnile da pripadaju drugim zajednicama.

Uticaj nasilja može biti ozbiljan i dugotrajan. Više od polovine žena koje su preživjele nasilje često je imalo osećaj besa, ljutnje i straha, a svako od ovih osećanja je pomenulo više od polovine ispitanica, dok četvrtina ispitanih žena pati od anksioznosti, depresije ili poteškoća sa spavanjem zbog onoga kroz šta je prošla. Više od šest od deset žena (64%) koje su doživele fizičko i/ili seksualno nasilje od strane intimnog partnera imalo je dugotrajnu psihičku reakciju na najteži slučaj nasilja.

Nasilje nad ženama je i uzrok i posledica rodne neravnopravnosti za koju su odgovorne postojeće norme i stavovi. Ispitanice kažu da je Kosovo još uvek patrijarhalno društvo u kome muškarci dominiraju kod kuće, na poslu i u javnoj sferi. Više od polovine (57%) žena na Kosovu starosti 18-74 godina smatra da bi se njihovi prijatelji složili da: „Dobra žena sluša svog muža čak iako se ne slaže sa njim.“ Nešto više od četvrtine (26%) žena kaže da bi se njihovi prijatelji složili da je: „Obaveza žene da ima seksualni odnos sa svojim suprugom čak i ako joj nije do toga.“

Više od polovine žena koje su imale partnera kažu da su doživele psihičko, fizičko ili seksualno nasilje od strane intimnog partnera nakon svoje 15. godine.

Na osnovu niza izjava o stavovima koji su testirani u ovom istraživanju, mlade žene, bolje obrazovane žene i žene u gradskim sredinama kažu da se njihovi prijatelji primetno ređe slažu sa rasprostranjenim uverenjem da je žena u potčinjenom položaju u odnosu na muškog partnera; važno je, međutim, prepoznati da to ne znači da se u ovoj grupi ne dešava nasilje. Žene starosti od 18 do 29 godina, na primer, češće kažu da su doživele seksualno uznemiravanje nakon svoje 15. godine (42% prema 15% onih starijih od 60 godina), dok 5% žena sa tercijarnim obrazovanjem navodi da su doživele fizičko ili seksualno nasilje od strane intimnog partnera u periodu od 12 meseci pre istraživanja, što je uporedivo sa svim ženama koje su imale partnera (4%).

Takođe, kosovske Srпкиnje češće od kosovskih Albanski kažu da su doživele fizičko ili seksualno nasilje (34% prema 13%). Više kosovskih Albanski nego kosovskih Srпкиnja se slaže da nasilje nad ženama često izaziva žrtva (36% prema 23%) i da je nasilje u porodici privatno pitanje koje treba rešavati unutar porodice (49% prema 38%). To može značiti da je primećeno da su kosovske Srпкиnje spremnije da obelodane svoja iskustva tokom razgovora za anketu.

Samo mali broj ispitanica obavestio je policiju o slučajevima koje one smatraju najtežim vidom nasilja od strane sadašnjeg partnera, bivšeg partnera ili nekog drugog. Konkretno, samo 2% žena je policiji prijavilo najteži slučaj nasilja koji je doživela od strane sadašnjeg partnera. To potvrđuje činjenica da skoro polovina ispitanica (48%) veruje da je nasilje u porodici privatna stvar koja treba da ostane u porodici.

Neke od prepreka koje sprečavaju traženje podrške jesu prihvatanje nasilja kao normalnog, opšte nepoverenje da ih sistem i njegovi akteri neće zaštititi kada traže podršku i nedostatak dugoročne stambene i finansijske podrške, što čini napuštanje nasilnog partnera nepraktičnim, uzaludnim i potencijalno opasnim. Većina ispitanica navodi da su videle reklamne kampanje koje obrađuju ovaj problem, a više od trećine

njih (35%) smatra da su dobro informisane o tome šta treba da urade ako dožive nasilje. Međutim, većina ispitanica ne zna da postoje specijalizovane službe i kaže da ne razmišlja da se obrati ovim službama posle nekog slučaja nasilja, već da će pre potražiti pomoć porodice i prijatelja.

Sukob koji se na Kosovu desio relativno skoro još jedan je važan faktor kada je u pitanju iskustvo žena sa nasiljem. Skoro tri četvrtine ispitanica (73%) po definiciji spada u grupu žena direktno pogođenih sukobom⁴ – prvenstveno kosovskim sukobom, a neke i neredima u martu 2004. Samo nešto manje od trećine (32%) najtežih slučajeva nepartnerskog nasilja koje su prijavile žene pogođene sukobom bilo je povezano sa sukobom.

Skoro četvrtina žena (23%) kaže da je doživela neki vid nasilja – fizičko, psihičko ili seksualno – od strane neke odrasle osobe dok je bila dete (pre nego što su napunile 15 godina). Najčešće su ih šamarali ili čupali za kosu do te mere da ih zaboli; međutim, skoro jedna od deset žena (9%) je bila veoma jako tučena prutom, štapom ili kaišem. Većina onih koje su rekle da su doživele skoro sve vidove fizičkog nasilja u detinjstvu kažu da se to desilo više od jednom.

Zaključci

Rezultati ankete i kvalitativnog istraživanja upućuju na sledeće zaključke i preporuke (za više detalja videti poglavlje 8):

1. Društvene norme i stavovi doprinose rodnoj neravnopravnosti i stigmatizaciji onih koji otkriju nasilje i traže pomoć

Mnoge žene na Kosovu smatraju da žene treba da slušaju svoje muževe i da je nasilje u porodici privatna stvar. Ova uverenja doprinose rodnoj neravnopravnosti i stvaranju okruženja u kome se toleriše nasilje nad ženama. Zbog toga većina žena ne prijavljuje nasilje relevantnim institucijama (policiji, zdravstvenom sektoru, socijalnom sektoru i pravosuđu) ili ne koristi specijalizovane usluge koje pružaju nevladine organizacije (NVO) ili ženske organizacije.

2. Zakonodavstvo se ne sprovodi u dovoljnoj meri i ne postoji poverenje u institucije koje treba da pružaju podršku i usluge žrtvama

Stručnjaci sa kojima smo razgovarali za potrebe ovog izveštaja naveli su da iako je Kosovo uskladilo relevantne zakone sa međunarodnim obavezama da nedostaje njihovo sprovođenje. Žene u kvalitativnom istraživanju su rekle da neki zvaničnici krive žene za nasilje koje doživljavaju, a podaci u istraživanju pokazuju da nemaju poverenja u institucije (policiju, socijalni i zdravstveni sektor i pravosuđe). Prikupljanje podataka takođe treba da se unapredi da bi se izradile bolje praktične politike.

3. Nema dovoljno specijalizovanih službi podrške i sigurnih kuća za žene koje su preživele nasilje i treba ih poboljšati i uključiti i ugrožene grupe žena

Samo mali procenat žena zna da postoje sigurne kuće i druge usluge podrške ili šta da rade ako dožive nasilje. Neophodno je da se ove službe održavaju obezbeđivanjem redovnih i dovoljnih sredstava. Žene sa invaliditetom, žene iz manjinskih i drugih grupa u nepovoljnom položaju suočavaju se sa posebnim izazovima u pristupu uslugama i veća je verovatnoća da budu diskriminisane.

4. Ženama koje su preživele nasilje tokom sukoba potrebna je veća podrška

Skoro tri četvrtine žena na Kosovu pogođeno je sukobom. Stručnjaci sa kojima smo razgovarali za potrebe ovog izveštaja naveli su da je davanje penzije žrtvama seksualnog nasilja tokom sukoba ograničeno i diskriminatorno i da se

⁴ Žene koje se smatraju pogođene sukobom su one koje su živele u situaciji u kojoj je bio aktivan oružani sukob u periodu od najmanje jedne sedmice i koje su odgovorile sa „da“ barem na jedno od pitanja navedenih u četvrtom poglavlju.

može učiniti više na unapređenju sistema verifikacije za žrtve seksualnog nasilja povezanog sa sukobom.

Žene sa invaliditetom, žene iz manjinskih grupa i drugih grupa u nepovoljnom položaju suočavaju se sa posebnim izazovima u pristupu uslugama.

Preporuke

Navedeni nalazi i zaključci ankete i istraživanja predstavljaju osnovu za više konkretnih preporuka za rešavanje problema nasilja nad ženama (videti poglavlje 8 za detaljan popis preporuka):

Poboljšanje i praćenje zakonskih propisa i njihovog sprovođenja

Za Vladu

- Izmeniti i dopuniti Zakon o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, članova Oslobođilačke vojske Kosova, osoba koje su preživele seksualno nasilje u ratu, civilnih žrtava i njihovih porodica kako bi se omogućilo da sve žene koje su preživele seksualno nasilje povezano sa sukobom dobijaju naknadu i kako bi se unapredio postupak podnošenja zahteva za penziju.
- Uspostaviti mehanizam putem kojeg žrtve mogu da prijave nedolično ponašanje ili propust službenih lica da zaštite žrtve, uvesti kazne za takvo ponašanje i propuste i izmeniti zakonodavstvo tako da se osigura da žene ne gube starateljstvo nad svojom decom kada se razvedu od nasilnih partnera.
- Uzeti u obzir zaključke izveštaja tokom izrade novog Zakona o sprečavanju i zaštiti žena od nasilja i nasilja u porodici.

Za Ministarstvo pravde

- Pratiti i utvrditi nedostatke u sprovođenju standardnih operativnih procedura za zaštitu od nasilja u porodici; pratiti i osigurati da sudovi poštuju rok od 24 sata za izdavanje naloga za hitnu meru zaštite i osigurati da se tokom sudskih postupaka prema žrtvama postupa osećajno.

Saradnja, obuka i višesektorski pristup

Za Vladu

- Uvesti višeagencijski pristup i poboljšati saradnju između Policije Kosova, tužilaca, jedinica za zastupanje žrtava, centara za socijalnu zaštitu i sudova kako bi se osigurala odgovarajuća zaštita žrtava, organizovati redovnu obuku za sve predstavnike organa za sprovođenje zakona i uvesti programe rehabilitacije za počinioce kao deo koordinisanog reagovanja zajednice.

Za Ministarstvo pravde

- Organizovati obuku za tužioce i sudije o slučajevima nasilja u porodici.

Za Policiju Kosova

- Nastaviti sa organizovanjem obavezne, specijalizovane i napredne obuke za reagovanje na slučajeve nasilja u porodici; obavezati Policiju Kosova da odmah obavesti centre za socijalnu zaštitu i jedinice za zastupanje žrtava o svakom prijavljenom činu nasilja u porodici i osigurati da je dovoljan broj žena policajaca uključen u istragu.

Za opštine

- Dvanaest koordinacionih mehanizama za nasilje u porodici uspostavljeno je u različitim opštinama na Kosovu uz podršku Misije OEBS-a na Kosovu. Nastaviti sa uspostavljanjem koordinacionih mehanizama za nasilje u porodici sve dok nisu pokrivene sve opštine;
- Osigurati finansijsku sigurnost za sigurne kuće za žrtve nasilja u porodici;
- Ojačati kapacitete centara za socijalnu zaštitu i pružalaca zdravstvenih usluga za reagovanje na slučajeve nasilja u porodici; osposobiti opštinske službenike za rodnu ravnopravnost da koordinišu napore u borbi protiv nasilja u porodici na lokalnom nivou; uvesti rodno odgovorno planiranje budžeta.

Specijalizovane usluge i podrška ženama

Za Vladu

- Povećati nivo ekonomske podrške ženama, uključujući i finansijsku pomoć i smeštaj, kao i pružanje podrške projektima koje vode NVO koje pomažu ženama da nađu posao i osnuju firme; dati finansijske podsticaje firmama koje zapošljavaju žene koje su preživele NNŽ.

Za Ministarstvo rada i socijalne zaštite

- Osigurati dovoljno i redovno dugoročno operativno finansiranje postojećih ženskih sigurnih kuća; uključujući jednostavne i brze procedure za licenciranje novih sigurnih kuća; poboljšati pristup ženskim sigurnim kućama i uslugama za ugrožene žene; pružiti psihološku podršku žrtvama; organizovati programe za podsticanje ekonomske nezavisnosti; uvesti održive programe reintegracije za one koji su preživeli nasilje u porodici.

Za Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja

- Osigurati socijalno stanovanje za žene koje su preživele NNŽ.

Za opštine

- Preko lokalnih institucija širiti informacije o dostupnim uslugama i pravima žena u slučaju nasilja nad ženama, pružiti finansijsku podršku za pokrivanje troškova brige o deci, bolje informisati žene na lokalnom nivou o tome šta treba da rade kada dožive nasilje.

Obrazovanje, širenje informacija i podizanje svesti

Za Vladu

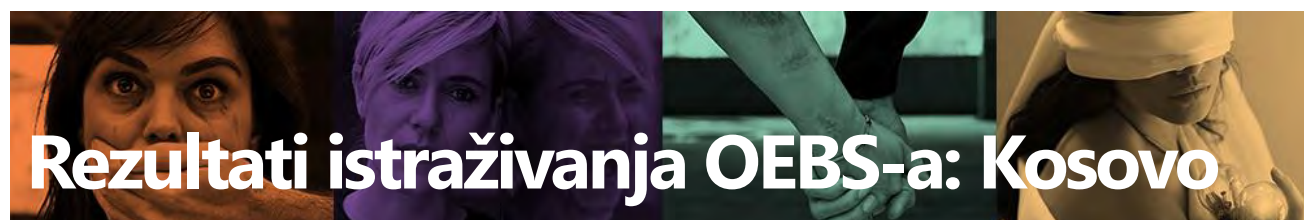
- Osmisliti i sprovesti javne kampanje za podizanje svesti o nasilju nad ženama, posebno o seksualnom nasilju u intimnim partnerskim odnosima i seksualnom nasilju nad ženama povezanom sa sukobom.

Za Ministarstvo rada i socijalne zaštite

- Sprovesti kampanje za podizanje svesti koje su posebno namenjene ženama koje su preživele NNŽ, promovisati priče o ženama koje su uspele da prevaziđu nasilje počinjeno nad njima i o tome kako su institucije (policija, socijalni i zdravstveni sektori, pravosuđe) pomogle, i osigurati da su uključene grupe žena u nepovoljnom položaju i obuhvaćeni svi regioni Kosova, uključujući i seoske sredine i sredine u kojima pretežno žive kosovski Srbi.

Za Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije

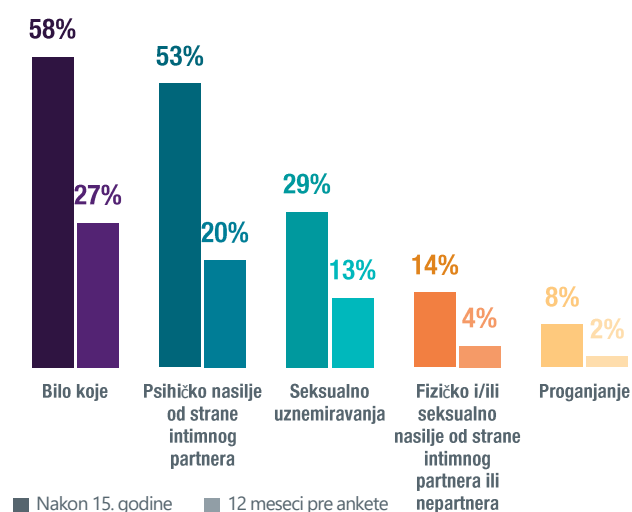
- Podsticati diskusiju između različitih generacija kako bi se podstakla posvećenost mladih, posebno mladih muškaraca, u borbi protiv NNŽ.
- Uvesti komponentu načela rodne ravnopravnosti u školske nastavne planove i programe tako što će se, između ostalog, iz školskih udžbenika ukloniti diskriminatorni jezik i diskriminatorne norme koje održavaju rodnu neravnopravnost.



Kvantitativno istraživanje je sprovedeno na reprezentativnom uzorku žena starosne dobi od 18 do 74 godine koje žive na Kosovu. Sprovedeno je ukupno 1.990 razgovora licem u lice u periodu između aprila i avgusta 2018. godine. Podaci su ponderisani na osnovu poznatog profila stanovništva.

VISOKA UČESTALOST RAZLIČITIH OBLIKA NASILJA NAD ŽENAMA

VISOKA UČESTALOST RAZLIČITIH OBLIKA NASILJA NAD ŽENAMA



338.000*

žena je doživelo neki oblik seksualnog uznemiravanja, proganjanja, nasilja od strane intimnog partnera ili nepartnera (uključujući psihičko, fizičko ili seksualno nasilje) nakon 15. godine.

51.000*

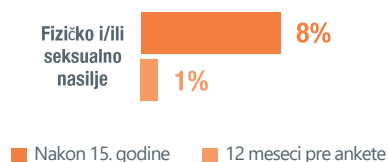
žena je doživelo fizičko i/ili seksualno nasilje od strane intimnog partnera.

45.500*

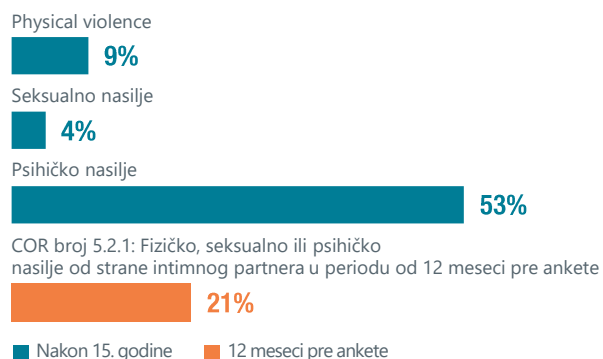
žena je doživelo fizičko i/ili seksualno nasilje od strane od strane nepartnera.

*Približne cifre

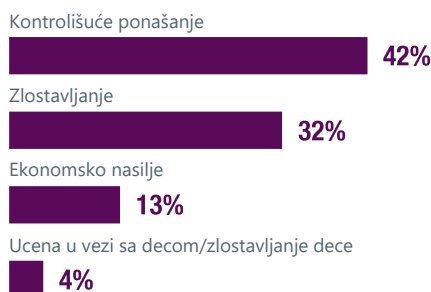
JEDNA OD DESET ŽENA JE DOŽIVELA FIZIČKO I/ILI SEKSUALNO NASILJE OD STRANE NEPARTNERA



NASILJE OD STRANE INTIMNOG PARTNERA



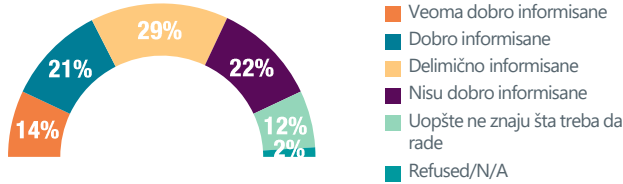
PSIHIČKO NASILJE OD STRANE INTIMNOG PARTNERA JE NAJZASTUPLJENIJI OBLIK



Osnova: Podaci o učestalosti seksualnog uznemiravanja, proganjanja i nasilja od strane nepartnera se zasnivaju na izjavama žena starosne dobi 18- 74 (1.990); podaci o nasilju od strane intimnog partnera se zasnivaju na izjavama žena koje su imale partnera tokom života (1.714).

NISKE STOPE PRIJAVLJIVANJA I SVESTI O NASILJU

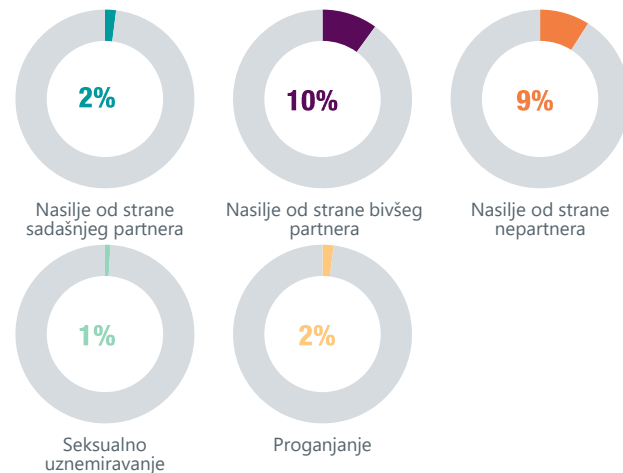
MNOGE ŽENE SMATRAJU DA NISU DOVOLJNO INFORMISANE O TOME ŠTA TREBA DA RADE AKO DOŽIVE NASILJE



Osnova: Sve žene starosne dobi od 18 do 74 godine (1.990)

NISKA STOPA PRIJAVLJIVANJA NASILJA POLICIJI

% žena koje su kontaktirale policiju nakon najtežeg slučaja nasilja

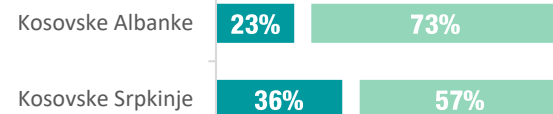


Osnova: Sve žene starosne dobi od 18 do 74 godine koje su identifikovale najteži slučaj doživljenog oblika nasilja – sadašnji partner (149), bivši partner (49), nepartner (131), seksualno uznemiravanje (389), proganjanje (112).

UČUTKIVANJE I PREBACIVANJE KRIVICE NA ŽRTVU

■ Potpuno se slažu/imaju tendenciju da se slože ■ Potpuno se ne slažu/imaju tendenciju da se ne slože

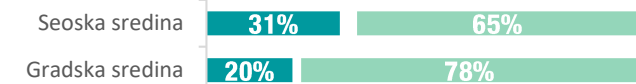
Da li bi se vaši prijatelji generalno složili ili se ne bi složili sa sledećom tvrdnjom? „Nasilje nad ženama često izazove sama žrtva“



U kojoj meri biste se složili ili se ne biste složili sa sledećim tvrdnjama? „Nasilje u porodici je privatna stvar i treba da se rešava unutar porodice.“



Da li bi se vaši prijatelji generalno složili ili se ne bi složili sa sledećom tvrdnjom? „Obaveza je žene da ima seksualne odnose sa mužem čak i kada joj nije do toga.“



Osnova: Sve žene starosne dobi od 18- 74 godine (1.990) – kosovske Albanke (1.690), kosovske Srkinje (300); koje žive u gradskoj sredini (864), seoskoj sredini (1.126)

UTICAJ NAJOZBILNIJEG SLUČAJA NASILJA

NASILJE UZROKUJE PSIHIČKU PATNJU

% žena koje su doživele jednu ili više psihičkih posledica zbog pretrpljenog...

Fizičkog i/ili seksualnog nasilja od strane intimnog partnera ili nepartnera.



Seksualnog uznemiravanja



Proganjanja



NASILJE UZROKUJE FIZIČKU PATNJU

% žena koje su iskusile jednu ili više fizičkih posledica usled...

Nasilja od strane sadašnjeg partnera



Nasilja od strane bivšeg partnera



Nasilja od strane nepartnera



Nasilja od strane bilo kog intimnog partnera/nepartnera

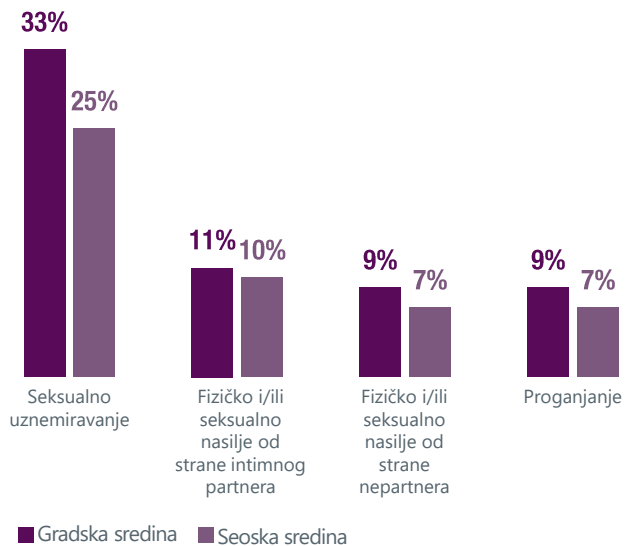


* Približne cifre

Osnova: Sve žene starosne dobi od 18 do 74 godine koje su identifikovale najteži slučaj doživljenog nasilja – seksualno uznemiravanje (389), proganjanje (112), nasilje od strane sadašnjeg partnera (149), bivšeg partnera (49) nepartnera (131), nasilje od strane bilo kog intimnog partnera/nepartnera (265)

To znači da je **24.700 žena*** doživele povredu ili ima fizičku posledicu nasilja i to samo na osnovu najtežih slučajeva koje su žene identifikovale tokom svog odraslog perioda života.

UČESTALOST NASILJA PO MESTU ŽIVLJENJA



■ Gradska sredina ■ Seoska sredina

Osnova: Sve žene starosne dobi od 18- 74 godine (1.990) – kosovske Albanke (1.690), kosovske Srkinje (300); koje žive u gradskoj sredini (864), seoskoj sredini (1.126)



1. Kako čitati podatke

Uvod i glavni ciljevi istraživanja

Ovo istraživanje OEBS-a prikazuje učestalost nasilja nad ženama na Kosovu na osnovu reprezentativnog uzorka odrasle populacije žena (1.990 osoba starosti 18-74 godine, uključujući 1.690 žena koje žive u sredinama sa većinskim stanovništvom kosovskih Albanaca i 300 žena koje žive u sredinama sa većinskim stanovništvom kosovskih Srba). Ključne demografske karakteristike koje su korišćene u istraživanju bile su starosna dob žene, radni status, da li žive u seoskim ili gradskim sredinama i da li su bile pogođene sukobom ili ne. Glavni cilj studije je da za potrebe kreiranja praktične politike predstavi dokaze o učestalosti NNŽD i njegovim posledicama po zdravlje i dobrobit žena. Glavna pitanja iz istraživanja su bila:

- Koliki je stepen nasilja koje doživljavaju žene na Kosovu?
- Koje vidove nasilja žene doživljavaju na Kosovu?
- Ko su počinioci nasilja nad ženama?
- Koje su posledice nasilja po zdravlje i dobrobit žena?
- Da li žene prijavljuju svoja iskustva policiji ili drugim organima vlasti ili organizacijama? Ako ne, zašto to ne čine?
- Da li postoje razlike u iskustvima žena u vezi sa nasiljem u zavisnosti od njihovog uzrasta, obrazovanja, profesionalnog statusa, prihoda ili porekla ukoliko potiču iz manjinske grupe ili seoske sredine?

Studija je takođe imala za cilj i bolje razumevanje svega prethodno navedenog u pogledu toga da li su žene doživele oružani sukob na osnovu definicija korišćenih u studiji (videti više u poglavlju 5).

U anketi koju je sproveo OEBS, od žena se tražilo da naprave razliku između slučajeva koji su se desili nakon njihove 15. godine i tokom dvanaest meseci pre razgovora za potrebe istraživanja. Na taj način su dobijeni podaci koji su od neposredne važnosti za praktičnu politiku u odnosu na trenutnu praksu, kao što je prijavljivanje nasilja i reagovanje na ono što se desilo žrtvama.

Uporedivost sa podacima EU i podacima sa područja obuhvaćenih anketom koju je sproveo OEBS

Ovo istraživanje se zasniva na metodologiji koju je Agencija Evropske unije za osnovna prava (FRA) koristila u anketi iz 2012. godine o nasilju nad ženama u 28 zemalja članica Evropske unije. Prema tome, ova anketa koju je sproveo OEBS uporediva je sa istraživanjem FRA. Evropski institut za rodnu ravnopravnost (EIGE) koristi podatke FRA u sadašnjem radu i planira da koristi zaključke ove studije i u budućnosti. Osim toga, anketa OEBS-a uključuje izabrana pitanja iz Evrobarometra⁵ o stavovima prema NNŽ.

⁵ „Specijalni Evrobarometar 449: Rodno zasnovano nasilje“, Evropska komisija, Generalna direkcija za pravosuđe i potrošače, novembar 2016. pristupljeno 26. januara 2019, https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S2115_85_3_449_ENG.

Nespremnost da se priča o nasilju nad ženama i porodičnom nasilju

Da bi bolje razumeli učestalost nasilja nad ženama, veoma je važan kontekst. Zato je OEBS u anketu uvrstio i nekoliko pitanja o normama, stavovima i ponašanju žena i njihovih porodica i prijatelja (uključujući muškarce) u vezi sa nasiljem i iskustvom prijavljivanja zlostavljanja. Kada se uporede podaci OEBS-a sa podacima EU o rodnim stavovima i normama (Evrobarometar br. 449), ova studija pokazuje da tamo gde više žena smatra da je nasilje u porodici privatna stvar postoji tendencija da manje žena prijavi nasilje policiji i drugim organizacijama, nego što je to slučaj sa zemljama u kojima postoji duža tradicija podizanja svesti o nasilju nad ženama. Kvalitativno istraživanje potvrđuje da su tabu i sramota povezani sa seksualnim nasiljem posebno dominantni u tom smislu.

Prethodno istraživanje

Do sada je sprovedeno nekoliko anketa o učestalosti i karakteristikama nasilja nad ženama, a sprovedene su i specifične ankete o rodno zasnovanom nasilju nad ženama izvršenom tokom sukoba na Kosovu. Cilj preliminarnog istraživanja koje je 2008. godine sprovedla „Mreža žena Kosova“ bio je da se po prvi put mapira stepen različitih vidova nasilja nad ženama i njihov uticaj na reproduktivno zdravlje žena.⁶ Različiti izvori podataka korišćeni su u pokušaju da se procene rasprostranjenost, učestalost i posledice fizičkih, psihičkih i seksualnih vidova nasilja u porodici i silovanja tokom sukoba. Anketa koju je „Mreža žena Kosova“ sprovedla kasnije, 2015. godine, na uzorku od 1.315 žena i muškaraca, imala je za cilj da izmeri informisanost o nasilju u porodici i njegovu učestalost i stavove o ovom pitanju. Anketa je pokazala da je 2015. godine 31% muškaraca i žena (20% muškaraca i 40% žena) doživelo neki vid nasilja u porodici. Najučestalije je bilo psihičko nasilje, a zatim fizičko, ekonomsko i seksualno nasilje. U anketi UNICEF-a o nasilju u porodici⁷, na uzorku od 3.474 ispitanika u tri opštine na Kosovu (Dragaš, Đakovica i Gnjilane) korišćen je upitnik na koji su ispitanici mogli sami da daju odgovore. Zbog metodologije i ograničene geografske pokrivenosti, kao i zbog toga što su korišćene različite definicije i pokazatelji, rezultati ove ankete nisu uporedivi sa anketom koju je sproveo OEBS. Nalazi UNICEF-ove ankete posebno su zanimljivi jer daju uvid u nasilje počinjeno nad ženama od strane intimnih partnera, koje su otkrili i žene i muškarci. Prema ovim rezultatima, učestalost fizičkog nasilja nad ženama od strane intimnih partnera mnogo je bila veća kada je muškarcima postavljeno pitanje da li su bili nasilni prema svojim partnerkama (28% muškaraca je reklo da je počinilo nasilje nad svojom partnerkom) nego kada je ženama postavljeno pitanje da li su doživele nasilje (17% žena je izjavilo da je doživelo najmanje jedan vid fizičkog nasilja). Fizičko nasilje bilo je učestalije u seoskim sredinama.

U dve važne studije o nasilju nad ženama povezanom sa sukobom spadaju istraživanje koje je UNIFEM (organizacija koja je prethodila organizaciji UN Women) sproveo 2000. godine, neposredno nakon sukoba 1998-1999, i istraživanje „Mreže žena Kosova“ objavljeno 2008. godine. U studiji UNIFEM-a dat je dublji uvid u vidove nasilja nad ženama tokom sukoba na Kosovu i pokazalo se da je stopa otkrivanja silovanja tokom sukoba vrlo niska, oko 4%, čime se potvrđuje da je to što je otkriveno (kroz istraživanje) ili prijavljeno (institucijama i organizacijama) samo vrh ledenog brega nasilja nad ženama, naročito u slučaju težih vidova nasilja.⁸ Preliminarnim istraživanjem stepena rodno zasnovanog nasilja i njegovog uticaja na reproduktivno zdravlje žena koje je sprovedla „Mreža žena Kosova“ dobijen je pregled različitih procena zdravstvenih posledica po žene koje su bile žrtve ovih krivičnih dela.

Vodič za tumačenje podataka iz ankete

6 Preliminarno istraživanje o obimu rodno zasnovanog nasilja na Kosovu i njegovom uticaju na reproduktivno zdravlje žena (Priština: Mreža žena Kosova, 2008), pristupljeno 5. aprila, 29, dostupno na <https://kosovo.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/TheExtentofGBVandItsImpactonWomensRH-English1.pdf>

7 UNICEF (2013), Studija o dimenzijama nasilja u porodici. Rodno zasnovano nasilje u opštinama na Kosovu*: Dragaš, Đakovica i Gnjilane, pristupljeno 2. oktobra 2019, dostupno na: https://www.unicef.org/kosovoprogramme/media/156/file/Final_Gender_based_violence_ENG.pdf

8 Bez bezbednog mesta: Procena nasilja nad ženama na Kosovu (Priština: Razvojni fond Ujedinjenih nacija za žene, 2000), pristupljeno 5. aprila 2019, dostupno na <http://iknowpolitics.org/en/2007/02/no-safe-place-assessment-violence-against-women-kosovo>.

Tamo gde zbir procenata ne iznosi 100 ili je veći od 100, to može da bude posledica zaokruživanja, izuzimanja odgovora tipa „ne znam“ ili činjenice da su ispitanice bile u mogućnosti da daju više odgovora na određena pitanja.

Privatnost, anonimnost i zaštita ličnih podataka

Razgovore licem u lice vodile su iskusne žene koje su prošle obuku za vođenje ovakvih vrsta razgovora. Podaci koji su prikupljeni preko automatizovanih sredstava (razgovori su vođeni pomoću tablet računara i nasamo) obrađeni su u skladu sa načelima zaštite podataka, uključujući i pružanje ispitanicama mogućnosti da slobodno daju, specifičan, informisan i nedvosmislen pristanak. Žene sa kojima je vođen razgovor obavestene su da će svi prikupljeni podaci biti poverljivi i anonimni.

Vidovi nasilja obuhvaćeni anketom

Rezultati predstavljeni u ovom izveštaju temelje se na nizu pitanja postavljenih u anketi koju je sproveo OEBS o nasilju nad ženama koje su počinili nepartneri ili intimni partneri, kao i o slučajevima seksualnog uznemiravanja, proganjanja, nasilja u detinjstvu i o uticaju sukoba na rodno zasnovano nasilje. Upitnik je bio zasnovan na definicijama iz Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija).⁹

Da bi se izmerila učestalost svakog vida (prijavljenog) nasilja, ženama je postavljeno pitanje da li su doživele niz različitih vidova nasilja u različitim referentnim periodima, kao što je detaljno opisano u poglavljima 4 i 5 ovog izveštaja.

- Spisak pitanja koja su postavljena u istraživanju u vezi **fizičkog i seksualnog nasilja** može se naći na stranici 37 četvrtog poglavlja.
- Spisak pitanja koja su postavljena u istraživanju u vezi **psihičkog nasilja** može se naći na stranici 42 četvrtog poglavlja.
- Spisak pitanja koja su postavljena ženama u istraživanju u vezi **proganjanja** naveden je na stranici 44 četvrtog poglavlja.
- Spisak pitanja koja su postavljena ženama u istraživanju u vezi **seksualnog uznemiravanja** naveden je na stranici 45 četvrtog poglavlja.

U ovom izveštaju, nasilje u detinjstvu se odnosi na nasilje pre 15. godine života. Spisak pitanja o nasilju tokom detinjstva može se naći na stranici 38 četvrtog poglavlja. Pitanja, metodologija i uzrast ispitanica, koji su korišćeni u anketi koju je sproveo OEBS, razlikuju se od onih koji se koriste u istraživanjima negativnih iskustava iz detinjstva¹⁰ kao i u istraživanjima višestrukih pokazatelja (MICS)¹¹, a stope učestalosti nasilja u detinjstvu nisu uporedive.

Što se tiče poglavlja o nasilju tokom sukoba i rodno zasnovanog nasilja (peto poglavlje), **oružani sukob** je za potrebe ovog istraživanja definisan kao oružana borba između dve ili više organizovanih grupa, zatim kao napadi na zajednice ili opšta nesigurnost prouzrokovana sukobom, a direktno pogođene sukobom smatraju se one žene koje su živele u situaciji u kojoj se vodio aktivan oružani sukob u periodu od najmanje nedelju dana i koje su odgovorile sa „da“ na barem jedno od pitanja koja su navedena na stranici 41 petog poglavlja.

9 Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i porodičnog nasilja (Istanbulska konvencija, Savet Evrope 2011, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046031c>, pristupljeno 22. septembra 2019.

10 Svetska zdravstvena organizacija, Međunarodni upitnik o lošim iskustvima u detinjstvu (ACE-IQ) pristupljeno 26. marta 2019, https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/activities/adverse_childhood_experiences/en/

11 UNICEF, Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS), pristupljeno 26. marta, https://www.unicef.org/statistics/index_24302.html

Partneri su osobe sa kojima su ispitanice bile u braku ili sa kojima su živele zajedno ili sa kojima su bile u vezi, ali nisu živeli zajedno. Npartneri su svi drugi počinioci koji nisu sadašnji ili bivši partneri.

Najteži slučaj nasilja se definiše kao incident koji je imao najveći uticaj na ispitanice, bilo fizički ili psihički.

Pregled kvalitativnog istraživanja

Petnaest ključnih stručnjakinja koje rade na Kosovu je podelilo svoje mišljenje o tome kako vladine institucije i nevladine organizacije rade na sprečavanju NNŽD, koja podrška je na raspolaganju ženama koje su doživele NNŽD i koje su njihove preporuke za poboljšanja. Među ovim stručnjakinjama bile su predstavnice međunarodnih organizacija, vladinih i nevladinih institucija.

Održano je osam diskusija fokus grupa sa ženama iz različitih starosnih grupa (odraslim ženama mlađim od 30 godina, starijim od 50 i ženama srednjih godina), ženama koje žive u gradskim i seoskim sredinama na Kosovu, ženama iz različitih manjinskih grupa (kosovskim Albankama, kosovskim Srpkinjama, kosovskim Aškalijkama, kosovskim Gorankama i kosovskim Crnogorkama) i ženama koje su doživele sukob. Ciljevi ovih razgovora bili su:

- razumeti društvene stavove prema ženama uopšte i razumeti NNŽD i počiniocice takvog nasilja;
- ispitati da li su se stavovi prema NNŽD promenili tokom vremena, uključujući i stav iz perioda sukoba;
- ispitati koliko su žene upoznate sa postojećim merama podrške, njihove stavove o tim merama i šta to može da ih spreči da potraže podršku; i
- utvrditi kako mogu da se poboljšaju prevencija i podrška.

Obavljena su četiri detaljna razgovora sa žrtvama nasilja, uključujući i žene sa invaliditetom ili teškim zdravstvenim stanjem. Ciljevi ovih razgovora bili su:

- ispitati koji vid nasilja su doživele žene i uticaj sukoba;
- utvrditi šta ih sprečava da podele svoja iskustva sa nasiljem i traže podršku, i
- ispitati zbog čega neke žene odluče da otkriju svoja iskustva, a druge ne;
- razumeti dobijenu podršku, utvrditi nedostatke u pružanju usluga i nezadovoljene potrebe žena iz specifičnih manjinskih grupa (npr. žena iz etničke manjine ili žena sa invaliditetom); i
- za žene koje su imale pristup pomoći (formalnoj ili neformalnoj), da shvate kako su mogle da pristupe takvoj podršci i uticaj koji je ona imala na njih.



2. Zakonski, institucionalni i politički kontekst >>



2. Zakonski, institucionalni i politički kontekst

U ovom poglavlju ukratko se razmatraju kontekst, ključni zakonski propisi Kosova koji se odnose na nasilje nad ženama¹², sprečavanje nasilja i zaštitu žena od nasilja, prikupljanje podataka i uticaj sukoba na žene. Korišćena je pregledana literatura i stavovi petnaest ključnih stručnjakinja sa kojima je obavljen razgovor.

Uvod

Nasilje nad ženama i devojka (NNŽD) utiče na živote miliona žena i devojaka i sprečava napredak ka sveobuhvatnoj bezbednosti za sve. OEBS, kao najveća svetska organizacija za regionalnu bezbednost, priznaje da NNŽD ne samo da utiče na ličnu bezbednost i bezbednost žena uopšte, već ih takođe sprečava da učestvuju u društvu ili da u potpunosti koriste svoje veštine i znanje.

Anketa koju je sproveo OEBS bila je usmerena na rodno zasnovano nasilje nad ženama koje su počinili njihovi partneri, članovi porodice, prijatelji, poznanici i kolege, kao i nepoznati počinioci.

Nasilje nad ženama predstavlja kršenje prava i osnovnih sloboda žena i manifestaciju istorijski nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena.¹³ Budući da rodna neravnopravnost leži u osnovi rodno zasnovanog nasilja, važno je uzeti u obzir širi kontekst statusa žena u regionu koji pokriva OEBS kako bi se procenila njihova bezbednost i dobrobit.

Na Kosovu, kao i u regionu uopšte i širom sveta, ove strukturne nejednakosti su vidljive u različitim oblastima, kao što su: političko i ekonomsko učešće; pristup imovini, prihodima i uslugama; učešće u privredi; životni standard i kvalitet života.

Žene na Kosovu nisu dovoljno zastupljene na političkim pozicijama i ne mogu podjednako kao muškarci da utiču na politike, zakone i reforme koji oblikuju društveno-ekonomski razvoj. Žene čine manje od trećine (31,9%) poslanika i samo je jedna žena u vladi, a to znači samo 4,2% od ukupnog broja.

¹² Trgovina ljudima ili konkretnije, trgovina ženama i devojka u svrhu seksualne eksploatacije je oblik rodno zasnovanog nasilja nad ženama. To je ozbiljan problem koji se tiče ljudskih prava i pitanja sigurnosti. Ova studija nije uključivala pitanja o ovoj vrsti nasilja jer istraživanje trgovine ljudima uključuje veoma visok rizik za žrtve, a raditi anketu u domu ispitanice nije odgovarajući metod istraživanja. Anкета AFR-a na kojoj se bazira anketa koju je sproveo OEBS nije se bavila problemom trgovine ženama i devojka.

¹³ Deklaracija Ujedinjenih nacija o eliminaciji nasilja nad ženama, 1994.
<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ViolenceAgainstWomen.aspx>, pristupljeno 22. septembra 2019.

Žene ne učestvuju u privredi na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima. Žene su slabo zastupljene na tržištu rada, a preduzeća će pre da daju posao muškarcu, nego ženi. Stopa aktivnosti žena na tržištu je 17,4%, što je znatno niže od stope aktivnosti muškaraca (63,1%), i predstavlja jednu od najnižih stopa učešća žena u radnoj snazi u svetu.¹⁴ Stopa zaposlenosti radno sposobnih žena (15-64) iznosi 12,0%, što je oko četiri puta manje od stope zaposlenosti muškaraca (44,8%).¹⁵ Žene kažu da je jedan od glavnih razloga za njihovo manje učešće u radnoj snazi njihova sklonost da preuzimaju više porodičnih obaveza i bave se neplaćenim radom kod kuće. Žene, u proseku, provode tri sata dnevno na neplaćenim kućnim poslovima.¹⁶ Žene čine samo 10% vlasnika firmi na Kosovu, uglavnom mikro i malih firmi,¹⁷ a samo 20% žena poseduje imovinu.¹⁸

Rodnu neravnopravnost podupiru patrijarhalne norme. Studija OEBS-a/UNFPA za 2018. godinu, pod nazivom Stavovi muškaraca o rodnoj ravnopravnosti na Kosovu, pokazala je da i dalje preovlađuju tradicionalni stavovi.¹⁹ Skoro sedam od deset muškaraca koji su učestvovali u studiji (69,5%) složilo se da muškarac „treba da ima poslednju reč kada se donose odluke u njegovoj kući“. Sličan procenat (72,8%) smatra da je najvažnija uloga žene da se brine o svom domu i porodici, a 72,5% muškaraca smatra da žena treba da se brine o svojoj deci. Muškarci su rekli da su kućni poslovi zaista rodno podeljeni i da u većini slučajeva žene obavljaju one poslove koje se tradicionalno smatraju ženskim, kao što su pranja odeće (u 88% slučajeva ih obavljaju partnerke), kuvanje (80% žene) i čišćenje (71% žene). Analiza udžbenika za srednju školu, obavljena 2017. godine, pokazala je da postoje značajni rodni stereotipi, npr. da se „muški i ženski mozak drugačije programirani: muški mozak da radi, a ženski mozak da priča“. U udžbenicima su žene prikazane kao pažljive, ljubazne i otvorene, a muškarci kao dominantni i takmičarskog duha, čime se podupiru rodni stereotipi i tradicionalne rodne norme.²⁰

Nasilje nad ženama može se u potpunosti shvatiti i rešavati samo u ovom kontekstu, jer su raspoloživi instrumenti za njegovu eliminaciju ograničeni ili pojačani dešavanjima u drugim oblastima u kojima žene nisu ravnopravne.

14 „Anketa o radnoj snazi na Kosovu, K2 2018“, Kosovska agencija za statistiku, 17. septembar 2018, pristupljeno 5. aprila 2019, <http://ask.rks.gov.net/en/kosovo-agency-of-statistics/add-news/labor-force-survey-in-kosovo-q2-2018>.

15 Ibid.

16 Žene u radnoj snazi: Analiza uslova rada za žene na Kosovu (Priština: Institut Riinvest, 2017), str.10, pristupljeno 5. aprila 2019.

https://www.riinvestinstitute.org/uploads/files/2017/November/10/Women_in_the_workforce1510308291.pdf.

17 Ibid, str. 9.

18 Sandra Joireman, Midterm National Survey on Property Rights in Kosovo (Srednjoročno istraživanje o imovinskim pravima na Kosovu) Burlington, VT: Tetra Tech i USAID, 2017), pristupljeno 5. aprila 2019, https://www.land-links.org/wp-content/uploads/2018/03/USAID_Land_Tenure_PRP_Midterm_National_Survey_Kosovo.pdf.

19 Stavovi muškaraca o rodnoj ravnopravnosti na Kosovu: Glavni nalazi Međunarodnog istraživanja o muškarcima i rodnoj ravnopravnosti (IMAGES) (Priština, Misija OEBS-a na Kosovu, 2018), pristupljeno 5. aprila 2019, <https://promundoglobal.org/wp-content/uploads/2018/07/IMAGES-Kosovo-Serbo-Croatian.pdf>.

20 Diskriminatorni jezik u školskim udžbenicima - Analiza udžbenika za više srednje škole na Kosovu, Inicijativa mladih za ljudska prava, 2017.

2.1: Zakonodavni okvir Kosova i primena

Zakonski propisi na Kosovu su usklađeni sa međunarodnim instrumentima za ljudska prava na osnovu njegovog Ustava koji predviđa neposrednu primenu međunarodnih normi za ljudska prava i sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava. Kosovske institucije još uvek nisu ratifikovale Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i Istanbulsku konvenciju. Međutim, Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena je uključena u član 22 Ustava. Ustavni sud Kosova je 2019. preispitao usklađenost amandmana na Ustav, koji je predložilo osamdesetoro poslanika Skupštine Kosova, sa Istanbulskom konvencijom. Sud je presudio pozitivno po tom pitanju i omogućio Skupštini Kosova da glasa o usvajanju amandmana u bliskoj budućnosti.

Kosovsko zakonodavstvo obuhvata rodnu ravnopravnost, nasilje u porodici, seksualno uznemiravanje, seksualno i fizičko zlostavljanje, silovanje u braku, obavezno prijavljivanje i prikupljanje podataka razvrstanih po polu. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici ima za cilj sprečavanje nasilja u porodici i zaštitu preživelih.²¹ On sadrži detaljnu definiciju nasilja u porodici kao različitih vidova fizičkog, seksualnog, psihičkog i ekonomskog nasilja izvršenog nad nekom osobom u porodici, a uključuje i određivanje mere zaštite od nasilja u porodici za hitnu i dugoročnu zaštitu. U Krivičnom zakoniku (br. 04/I-082, 2012), krivično delo (poput ubistva ili nanošenje teških telesnih povreda) izvršeno unutar porodičnog odnosa predstavlja teško krivično delo.²² Novi Krivični zakonik Kosova (2019)²³, koji je objavljen u Službenom listu Kosova 14. januara 2019. godine i koji je stupio na snagu u aprilu 2019. godine, definiše nova krivična dela, nasilje u porodici (član 248) i seksualno uznemiravanje (član 183). Zakon o rodnoj ravnopravnosti²⁴ zabranjuje seksualno uznemiravanje, rodno zasnovano nasilje, viktimizaciju i neravnopravnu zastupljenost. Zakon o zaštiti od diskriminacije iz 2016. godine predviđa opšti okvir za sprečavanje i borbu protiv diskriminacije po bilo kojoj osnovi, uključujući rod, rodni identitet, seksualnu orijentaciju, kao i porodično nasilje i rodno zasnovano nasilje.²⁵ Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih dela nasilja uspostavio je Program naknade štete za žrtve krivičnih dela nasilja i lica koja one izdržavaju.²⁶

Na osnovu razgovora sa stručnjacima (iz vlade, građanskog društva i međunarodnih organizacija) za ovaj izveštaj i pregledane relevantne literature (srodni zakonski propisi o rodno zasnovanom nasilju, relevantne praktične politike, akcioni planovi i izveštaji vlade kao i izveštaji organizacija građanskog društva i međunarodnih organizacija i relevantni statistički podaci) može se reći da je u poslednjih deset godina došlo do poboljšanja u zakonima, strategijama i aktivnostima koje se odnose na nasilje nad ženama. S druge strane, izražena je zabrinutost zbog kulturnih i institucionalnih barijera u pogledu efikasnosti zakonskog okvira:

- Još uvek postoje kulturne barijere. Stručnjakinje su rekle da neki zvaničnici i dalje smatraju da su određeni vidovi nasilja nad ženama kulturološki prihvatljivi i krive žene za krivična dela učinjena nad njima, posebno za seksualno nasilje.²⁷
- Neke stručnjakinje smatraju da se zakoni slabo i neredovno sprovode i da se uglavnom odnose na nasilje u porodici, a ne na nasilje nad ženama.
- Oni koji su zaduženi da rade na ovom pitanju ne poznaju dovoljno oblast seksualnog uznemiravanja, njegovu definiciju, relevantni pravni okvir i odgovarajuće procedure za njegovo rešavanje.²⁸

21 Zakon br. 03/L -182 o zaštiti od nasilja u porodici na Kosovu, 10. avgust 2010. godine, dostupan na: <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/2010-182-eng.pdf>

22 Zakon br. 04/L-082, Krivični zakonik Kosova, 13. jul 2012, koji je stupio na snagu 1. januara 2013. dostupan na <http://www.assembly-kosova.org/common/docs/ligjet/Criminal%20Code.pdf>

23 Zakon br. 06/L-074, Krivični zakonik Kosova, 14. januar 2019, dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18413>;

24 Zakon br. 05/L-020 o rodnoj ravnopravnosti objavljen je u Službenom listu 26. juna 2015. Dostupan na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10923><http://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10923>.

25 Zakon 05/ L-021 o zaštiti od diskriminacije, 26. jun 2015. Dostupan na: <http://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10924>.

26 Zakon 05/L-036 o naknadi žrtava krivičnih dela, 30. jun 2015, dostupan na: <http://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=10936>.

27 Mreža žena Kosova, 'Nema više izgovora: Analiza stavova, učestalosti i institucionalnih odgovora na porodično nasilje na Kosovu' (2015), pristupljeno 2. oktobra 2019, <https://womensnetwork.org/wp-content/uploads/2018/10/20151124105025622.pdf>.

28 Ibid.

- Uočeni su izazovi u nadgledanju i osiguravanju sprovođenja Strategije za borbu protiv trgovine ljudima na Kosovu 2015-2019.²⁹

2.2: Institucionalni mehanizmi i saradnja

Strategija za zaštitu od nasilja u porodici i Akcioni plan 2016–2020³⁰ imaju za cilj promovisanje i institucionalizaciju društva koje prepoznaje rodnu ravnopravnost i ima nultu toleranciju prema nasilju u porodici. Na Kosovu postoji koordinator za borbu protiv nasilja u porodici (zamenik ministra pravde), Jedinica za borbu protiv nasilja u porodici pri Policiji Kosova, Kancelarija za zaštitu i pomoć žrtvama pri tužilaštvu, Sektor za zaštitu žrtava i pomoć žrtvama u Ministarstvu pravde i centri za socijalni rad pri Ministarstvu rada i socijalne zaštite.³¹ Na lokalnom nivou postoje službenici zaduženi za rodnu ravnopravnost (u svim opštinama) i opštinski koordinacioni mehanizmi za zaštitu od nasilja u porodici i koordinatori za zaštitu od nasilja nad ženama.

Institucije su sarađivale na pitanjima rodno zasnovanog nasilja na različite načine:

- Ministarstvo zdravlja sarađivalo je sa Ministarstvom obrazovanja, nauke i tehnologije na izradi medicinskog protokola za reagovanje u slučajevima nasilja u porodici i na organizovanju obuke za zdravstvene radnike.
- Agencija za rodnu ravnopravnost prosledila je Standardne operativne procedure za zaštitu od nasilja u porodici 2013. godine, zajedno sa Protokolom za sprečavanje nasilja u ustanovama preduniverzitetskog obrazovanja.³² Njihov cilj je pružanje kvalitetne pomoći i podrške za rešavanje slučajeva nasilja u porodici.
- Postoje Standardne operativne procedure i Minimalni standardi za zbrinjavanje žrtava trgovine ljudima i Standardne operativne procedure za borbu protiv trgovine ljudima.
- Kancelarija za zaštitu i pomoć žrtvama javnog tužilaštva sarađuje sa policijom i svim relevantnim institucijama i pružaocima usluga na sprovođenju Standardnih operativnih procedura za zaštitu i pomoć žrtvama (2013),³³ koje se odnose na sve žrtve krivičnog dela.

2.3: Dostupnost administrativnih i drugih podataka

Za tačnu procenu položaja žena, rodne neravnopravnosti i stepena i prirode nasilja nad ženama neophodni su statistički podaci razvrstani po polu, starosti, etničkoj pripadnosti, invaliditetu, geografskom položaju i društveno-ekonomskom stanju. Bez podataka nije moguće preduzeti mere zasnovane na dokazima.

Iako institucije koje pružaju usluge i zaštitu žrtvama evidentiraju pojedinačne slučajeve nasilja, razlike u sadržaju i metodologiji sprečavaju prikupljanje sveobuhvatnih podataka čineći da efektivan odgovor institucija bude teži i povećavajući rizik od ponovne traumatizacije žena koje su tražile pomoć.

U martu 2019. godine nadležne vladine institucije potpisale su memorandum o razumevanju o integrisanoj i objedinjenoj bazi podataka za slučajeve nasilja u porodici. Ova baza podataka omogućiće praćenje i krivično gonjenje slučajeva nasilja u porodici

29 „Izveštaj o usklađenosti Kosova* sa standardima Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima“ Grupe stručnjaka za borbu protiv trgovine ljudima (GRETA), usvojen 22. decembra 2015, objavljen 12. aprila 2016, str. 47–48, pristupljeno 5. aprila 2019, <https://rm.coe.int/16806454cc>.

30 Kosovska Strategija za zaštitu od nasilja u porodici i Akcioni plan dostupni su u Kabinetu premijera. Videti Strategiju Kosova za zaštitu od nasilja u porodici i Akcioni plan (2016-2020), dostupni na engleskom i srpskom jeziku na: <https://md.rks-gov.net/dešk/inc/media/52BA49FC-80C2-4172-A2F7-9E83D078F3E7.pdf>

31 Zamenik ministra unutrašnjih poslova ujedno je i koordinator za borbu protiv trgovine ljudima.

32 Moguće praktične politike za nasilje u porodici /rodno zasnovano nasilje na Kosovu: Pronalaženje rešenja za okončanje NP/RZN (Priština: UNICEF Kosovo, 2013), https://www.unicef.org/kosovoprogramme/Final_Policy_Options_English_web.pdf.

33 „Standardne operativne procedure za Kancelariju za zaštitu i pomoć žrtvama“, Glavno tužilaštvo, 18. oktobar 2013. godine, pristupljeno 5. aprila 2019. godine, http://www.psh-ks.net/repository/docs/No.1202.2013_Directive_on_SOP_FOR_THE_VPAO.pdf.

na Kosovu i osigurati odgovornost tako što će obavezati nadležne institucije da tu bazu dopunjuju sa potrebnim informacijama sa centralnog i lokalnog nivoa.

Objedinjena baza podataka podržaće relevantne institucije u efikasnijem odgovoru na nasilje u porodici, a prethodni problemi o različitim metodologijama u evidentiranju biće prošlost.

Osim pitanja oko prikupljanja podataka o prijavljenim slučajevima, stručnjaci i žene u ovom istraživanju izjavili su da bi policija u nekim slučajevima ubedila preživjele da nasilje nije bilo značajno i da bi trebalo da se vrate kući i pokušaju da reše problem i da ga zato ne prijavljuju.

Stručnjaci koji su učestvovali u ovoj studiji OEBS-a rekli su da dostupni podaci ne otkrivaju stepen nasilja nad ženama. Podaci sadrže samo informacije o onima koji su potražili pomoć, a očigledno je da većina slučajeva ostane neprijavljena.

2.4: Prevencija, zaštita i podrška

Preventivne intervencije mogu da pomognu u podizanju svesti o nasilju nad ženama, boljem razumevanju nasilja nad ženama i efikasnom rešavanju ovog pitanja.

Neke od sveobuhvatnih preventivnih mera sprovedenih na Kosovu:

- Razvijanje sistema krivičnog pravosuđa u kome izvršioци odgovaraju za krivična dela koja izvrše. Stručnjaci u principu smatraju da su aktuelni zakoni adekvatni za rad na pitanju nasilja nad ženama. Da bi se osiguralo da ove zakone razumeju mladi ljudi, Protokol za sprečavanje nasilja u ustanovama preduniverzitetskog obrazovanja predviđa korake za sprečavanje nasilja u školama. Nasilje u porodici i druga kršenja ljudskih prava obuhvaćeni su nastavnim planom i programom za osnovnu školu. Međutim, stručnjaci koji su učestvovali u istraživanju bili su zabrinuti za sprovođenje preventivnih mera zato što i dalje postoje patrijarhalni stavovi i običaji.
- Pružanje odgovarajuće pravne, socijalne, medicinske i psihološke pomoći preživelim. Nova Strategija za zaštitu od nasilja u porodici (i Akcioni plan) 2016-2020 imaju za cilj promovisanje i institucionalizaciju rodne ravnopravnosti u društvu i nultu toleranciju prema nasilju u porodici. Još je rano za procenu Strategije, ali stručnjaci uglavnom smatraju da je ona veliki korak u pravom smeru.
- Organizovanje i sprovođenje informativnih i edukativnih kampanja od strane institucija i NVO, naročito u okviru obrazovnog sistema. Grupa za bezbednost i rodna pitanja³⁴ je koordinator kampanje „16 dana aktivizma“, koja se organizuje jednom godišnje i sastoji se od niza različitih aktivnosti. Pored toga, brojne javne, građanske i međunarodne institucije organizuju ad hok aktivnosti i kampanje za podizanje svesti.

Uz podršku mnogobrojnih međunarodnih tela, uključujući Ambasadu SAD, Britansku ambasadu i OEBS, organizovano je niz programa obuke za službenike u pravosuđu, službenike za sprovođenje zakona i drugo stručno osoblje. Stručnjaci sa kojima se razgovaralo za ovaj izveštaj rekli su da je obuka imala pozitivan uticaj. Tokom obuke uglavnom se ispituju i razrađuju važeći zakoni i odgovornosti svake institucije. Stručnjaci sa kojima se razgovaralo rekli su da to, po svemu sudeći, nije koordinisano. Ne postoji poseban, standardizovan, efikasan program za počinioce nasilja nad ženama, iako nova Strategija predviđa stvaranje takvog programa ubuduće.

Na Kosovu postoji osam sigurnih kuća koje vode nevladine organizacije za žrtve nasilja u porodici³⁵, uključujući i jednu u Novom Brdu u području pretežno naseljenom kosovskim Srbima, koja je trenutno u procesu licenciranja da bi mogla da pruža usluge. Postoje neke službe za psihološku podršku, ali ih nema dovoljno. Besplatne SOS

telefonske linije otvorene 24 sata dnevno imaju Policija Kosova i Kancelarija operatora SOS linije pri Kancelariji za zastupanje i pomoć žrtvama ili Kancelarija za zaštitu i pomoć žrtvama u Tužilaštvu³⁶ (uz podršku OEBS-a). Postoji i nekoliko službi za pravno savetovanje preko mreže kancelarija za pravnu pomoć i razne službe za obrazovanje, obuku i podršku u zapošljavanju. U izveštaju OEBS-a iz 2019. godine, „Prihvatišta za žrtve nasilja u porodici na Kosovu“, navedeno je nekoliko izazova sa kojima se suočavaju prihvatilišta, odnosno sigurne kuće, od kada pružaju usluge, posebno nedostatak održivog finansiranja, što je posledica nepostojanja jasnih institucionalnih odredbi o finansiranju. U druge uočene izazove spadaju:³⁷

- Nepostojanje vladinog vlasništva nad sigurnim kućama i nepostojanje spremnosti da se one priznaju kao deo pravosudnog sistema, a ne samo kao pružaoci usluga sa statusom NVO;
- Retki sastanci opštinskih mehanizama za zaštitu od nasilja u porodici;
- U slučaju sigurne kuće u Novom Brdu, dugotrajni proces licenciranja povezan sa nepriznavanjem kvalifikacija/diploma stečenih u Srbiji;
- Nepostojanje obuke za osoblje sigurnih kuća o pravnom okviru, okviru praktične politike i okviru za nasilje u porodici;
- Nepostojanje obuke za osoblje sigurnih kuća o kontrolisanju stresa na radnom mestu i emocionalno zahtevnim okruženjima;
- Nedovoljno vozila za sigurne kuće (Uroševac, Priština, Novo Brdo i Južna Mitrovica);
- Stigmatizacija žrtava nasilja u porodici prilikom zapošljavanja, što sprečava proces reintegracije;
- Vrlo male plate za zaposlene u sigurnim kućama koji rade puno radno vreme: 160–250 evra mesečno, u zavisnosti od funkcije zaposlenog.

U principu, stručnjaci su bili kritični prema trenutnim preventivnim i zaštitnim merama. Izrazili su generalno zabrinutost zbog nepostojanja institucionalne podrške onima koje su preživele nasilja nad ženama, neadekvatne finansijske podrške za žene, prevelikog oslanjanja na NVO i druge donatore, sumnje u održivost službi za pružanje podrške, sumnje u kvalitet i opseg obuke za pružaoce usluga, neadekvatne podrške i obuke za preživele, koje treba da im pomognu da zasnuju novi život i nađu posao, i nedostatka komunikacije sa preživelimima o dostupnoj podršci.

2.5: Posledice sukoba po žene

34 Grupa za bezbednost i rodnu ravnopravnost je grupa koju čine mnogobrojni akteri, ključna grupa na čelu sa UN Women i podgrupa za rodno zasnovano nasilje/nasilje u porodici na čelu sa Misijom OEBS-a na Kosovu i Mrežom žena Kosova. Videti veb-sajt Mreže žena Kosova <http://www.womensnetwork.org/?FaqlD=1&n=451>

35 Gnjilane (1999), Priština (2000), Peć (2001), Đakovica (2002) i Prizren (2002), Južna Mitrovica (2007), Uroševac (2014) i Novo Brdo (2018).

36 Tužilački savet Kosova, „Uredba o strukturi mandata i funkcionisanju Kancelarije za zaštitu i pomoć žrtvama“, http://www.psh-ks.net/repository/docs/REGULATION_FOR_THE_MANDATE_STRUCTURE_AND_FUNCTION_OF_THE_VPAO.pdf;ajs

37 Prihvatišta za žrtve nasilja u porodici na Kosovu, Misija OEBS-a na Kosovu, 2019, pristupljeno 5. aprila 2019, <https://www.osce.org/mission-in-kosovo/409136..>

Ne postoje zvanični podaci o broju slučajeva nasilja nad ženama tokom sukoba na Kosovu. Slučajevi su uglavnom prijavljivani Privremenoj upravi Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu.

Krivični zakonik Kosova³⁸ obuhvata ratne zločine „koji ozbiljno krše Ženevsku konvenciju“, namerno izazivanje velike patnje ili teške povrede po telo i zdravlje, silovanje i seksualno uznemiravanje (član 150). Nekoliko NVO pruža zaštitu i podršku žrtvama nasilja nad ženama povezanog sa sukobom, uključujući i kosovski Rehabilitacioni centar za žrtve torture, Medica Kosova i Medica Đakovica.

Zakon o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, članova Oslobođilačke vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja u ratu, civilnih žrtava i njihovih porodica³⁹ obuhvata ratne zločine „koji ozbiljno krše Ženevsku konvenciju“, namerno izazivanje velike patnje ili teške povrede po telo i zdravlje, silovanje i seksualno uznemiravanje (član 150). Nekoliko NVO pruža zaštitu i podršku žrtvama nasilja nad ženama povezanog sa sukobom, uključujući i kosovski Rehabilitacioni centar za žrtve torture, Medica Kosova i Medica Đakovica.

Zakon o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, članova Oslobođilačke vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja u ratu, civilnih žrtava i njihovih porodica⁴⁰ predviđa naknadu žrtvama seksualnog nasilja tokom sukoba od 27. februara 1998. do 20. juna 1999. Stručnjakinje sa kojima se razgovaralo za potrebe ovog izveštaja rekle su da ovo nije urađeno ranije zato što mnoge žrtve nisu prijavile nasilje koje su doživele, jer se radi o vrlo osetljivom pitanju.

Dodatni aspekt uticaja sukoba na nasilje nad ženama je vatreno oružje u posedu civila – koje je pretežno u rukama muškaraca, a ne žena. U Izveštaju UNDP/SEESAC iz 2016. godine navodi se da su retki slučajevi da je muškarca ubila intimna partnerka, što ukazuje na rodnu prirodu nasilja u porodici: „Prisustvo vatrene oružja u incidentima porodičnog nasilja utiče na žene mnogo češće nego na muškarce.“⁴⁰ U istom izveštaju se dalje navodi da, pored mogućnosti smrtnog ishoda, prisustvo vatrene oružja u nasilju u porodici ima niz ozbiljnih posledica jer se „često koristi za podsticanje psihičkog, fizičkog, seksualnog, ekonomskog i drugih vidova nasilja i opštu kontrolu nad ženama, što [ima] štetne posledice po bezbednost žena“.

38 Zakonik 04/L-082, Krivični zakonik Kosova, 13. jul 2012, stupio na snagu 1. januara 2013.

<http://www.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Criminal%20Code.pdf>

39 Zakon br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, članova Oslobođilačke vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja u ratu, civilnih žrtava i njihovih porodica, 31. decembar 2011, <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2793>

40 Dragan Božanić, *Rod i malokalibarsko i lako oružje u jugoistočnoj Evropi: Osnovni problemi i strateško reagovanje* (Beograd: Centar za kontrolu lakog i malokalibarskog naoružanja u Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi, 2016), pristupljeno 5. aprila 2019, http://www.seesac.org/f/docs/Armed-Violence/Gender_and_SALW_publication_eng-web.pdf.

57%

Više od polovine žena na Kosovu starosti od 18 do 74 godine smatra da bi se njihovi prijatelji složili s tim da „dobra supruga sluša svog muža čak i onda kada se ne slaže s njim“.

26%

Tek nešto više od četvrtine žena misli da bi se njihovi prijatelji složili sa tim da „žena ima obavezu da ima seksualne odnose sa suprugom čak i ako joj nije do toga“.

48%

Skoro polovina žena se slaže da je nasilje u porodici privatna stvar i da bi trebalo da se rešava u okviru porodice.

64%

Skoro dve trećine žena smatra da je, generalno, nasilje nad ženama od strane partnera, poznanika ili nepoznatih lica veoma ili prilično uobičajeno na Kosovu.

3. Stavovi o rodnim ulogama i nasilju nad ženama

Istraživanje pokazuje da ukorenjene norme i standardi na Kosovu čine da neprekidno traje rodna neravnopravnost sa jasno utvrđenim rodnim ulogama i očekivanjima od muškaraca i žena.

U kvalitativnom istraživanju, žene su navele da i žene i muškarci imaju tradicionalne rodne uloge. Od žena se očekuje da vode domaćinstvo i staraju se o porodici, dok se od muškaraca očekuje da finansijski izdržava svoju porodicu. Iako je sve prihvatljivije da žene rade van kuće, one kažu da o tome često odlučuje suprug i da se time ne zamenjuju niti smanjuju njene obaveze kod kuće.

„U mom komšiluku ima žena koje rade, ali kada se vrate kući nakon posla imaju obaveze oko domaćinstva.“

Žena, 18 - 30 godina, kosovska Albanka, iz gradske sredine

Žene koje su učestvovalе u kvalitativnom istraživanju rekle su da se smatra da su žene emotivnije, brižnije i saosećajnije od muškaraca. Rekle su da je neprihvatljivo da žene pokazuju tipično „muške“ emocije, kao što su ljutnja ili frustracija. Takođe su rekle da je poricanje ovih emocija i to što se očekuje da budu podređene muškarcima teško i nezdravo.

„Naše porodice učile su žene da ćute, da kontrolišu svoj bes. Oni kažu: ‘Ćuti kćeri moja, moramo da trpimo, muškarci su uvek u pravu’. Ali to nije zdravo. Sav taj bes čuvamo u sebi, a slojevi tog besa postaju sve tvrdi i kad ga dodirnete, on boli.“

Žena, 34 - 55 godina, kosovska Albanka, iz gradske sredine

Takođe su navele da imaju manje društvene slobode i slobode u romantičnim vezama. Izrazile su verovanje da drugi stalno prate i ocenjuju njihovo ponašanje i rekle su da je to uticalo na način njihovog ponašanja. Postupci poput sastajanja sa kolegom van posla mogli bi se protumačiti kao postojanje veze između njih dvoje i rekle su da bi tako nešto bilo ocenjeno negativno. Ovo je potkrepljeno kvantitativnim istraživanjem, gde petina žena (20%) kaže da se njihov sadašnji partner ljuti ako one razgovaraju sa drugim muškarcem, a skoro četvrtina (24%) kaže isto o bivšem partneru. Kažu, međutim, da muškarce, sa druge strane, ne ocenjuju na taj način i da oni mogu da rade šta hoće.

„Mislim da mentalitet zaostaje, [da] ljudi nisu svesni. Žene se ustručavaju da izađu same sa muškarcem, a ukoliko izađu sa muškarcem ljudi bi rekli: ‘Ovde se nešto kuva’. Nemate pravo, čak i ako je taj muškarac vaš kolega, nemate pravo da izađete na pauzu za ručak ili na kafu zbog [ogovaranja]. To je ono što nam smeta.“

Žena, 18 - 30 godina, kosovska Albanka, iz gradske sredine

Žene koje su učestvovalе u kvalitativnom istraživanju izrazile su verovanje da su sloboda i prava muškaraca važniji od sloboda i prava žena u svakoj oblasti života na Kosovu. Rekle su da su žene u nepovoljnijem položaju u odnosu na muškarce kod kuće, na radnom mestu i u sferi javnog života.

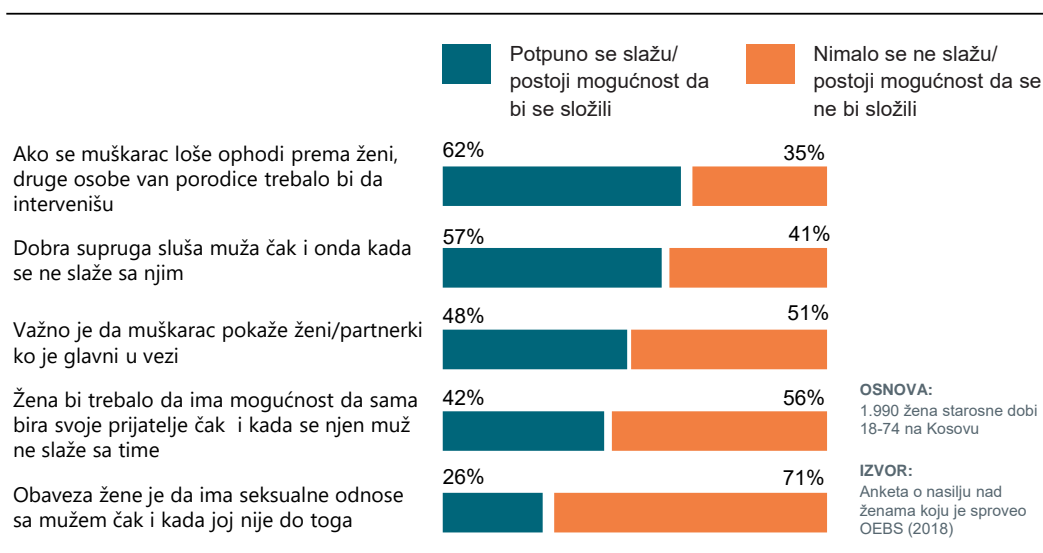
„Možda smo napravili neke male pomake i stvari mogu da se poprave, ali, po mom mišljenju, i posmatrajući javno okruženje, prava žena se krše. Počev od porodice, [u] javnim institucijama ... bilo gde, [muškarci imaju] veća prava“.

Žena, 20 - 30 godina, kosovska Srpkinja, iz gradske sredine

Žene koje su učestvovalе u istraživanju takođe su izrazile uverenje da neki od ovih dominantnih stavova o odnosima počinju polako da se menjaju. Četiri od deset žena kaže da bi se njihovi prijatelji složili, na primer, da bi žena: „trebalo da ima mogućnost da sama bira svoje prijatelje čak i kada se njen partner ne slaže sa time“ (42%), a skoro dve trećine žena kaže da bi se njihovi prijatelji složili sa tim da „ako se muškarac loše ophodi prema ženi, druge osobe van porodice trebalo bi da intervenišu“ (62%) (Slika 3.1). Slično tome, 51% kaže da se njihovi prijatelji ne bi složili da „važno je da muškarac pokaže ženi odnosno partnerki ko je glavni u vezi“ i „da je obaveza žene da ima seksualne odnose sa mužem čak i kada joj nije do toga“ (71%).

Slika 3.1: Percepcije društvenih normi i prihvatljivog ponašanja

Ljudi imaju različita shvatanja o porodici i o tome šta je kod kuće prihvatljivo ponašanje za muškarce i žene. Da li bi se vaši prijatelji generalno složili ili se ne bi složili sa nekom od sledećih tvrdnji.



Uzorci prema starosnoj dobi, obrazovanju i mestu postaju posebno evidentni prilikom analize ovih promenljivih društvenih stavova. Procenat mlađih žena (mlađih od 30 godina) koje kažu da misle da bi se njihovi prijatelji složili da dobra supruga sluša svog muža čak i onda kada se ne slaže sa njim iznosi svega pola od procenta starijih žena (44% prema 82% onih koje imaju 60 ili više godina). Dok skoro polovina starijih žena kaže da „je obaveza žene da ima seksualne odnose sa mužem i kada joj nije do toga (45%), svega 13 % mlađih žena se slaže sa tim.

Isti jaki kontrasti vidljivi su i između onih koje žive u gradskim i seoskim sredinama. U vezi sa tvrdnjom o „slušanju svog muža“, na primer, dve trećine žena koje žive u seoskim sredinama slaže se sa tom tvrdnjom (64%) prema 49% u gradskim sredinama – tipičan primer ovog je razlika između ruralnijeg jugozapadnog regiona (68% se slaže), u poređenju sa područjem oko Prištine (49%).

Ispitanicama je dato devet scenarija i upitane su da li bi se seksualni odnos bez pristanka mogao opravdati u bilo kojem od njih – poput prisilnog seksualnog odnosa u bračnom ili partnerskom odnosu, ukoliko su ili žena ili napadač pili ili ako je žena bila provokativno obučena. Najmanje dve trećine se nije složilo sa svakim od devet scenarija, a više od polovine ispitanica uopšte se nije složilo. To je, međutim, daleko od jednoglasnog stava. Četvrtina žena (25%), na primer, smatra da bi se seksualni odnos bez pristanka mogao opravdati u bračnom ili odnosu između partnera koji žive zajedno ili ako žena dobrovoljna ode kući sa napadačem, na primer nakon zabave ili izlaska.

Postojala je i percepcija u kvalitativnom istraživanju da su žene nekad odgovorne za fizičko nasilje koje dožive, da su možda provocirale svog partnera i da su, u određenoj meri, zaslužile da dobiju batine.

„Postoje žene koje to same traže. Kao da nisu normalne, i muškarci nemaju drugog izbora nego da ih tuku. Na primer, [njen] muž kaže nešto, a ona kaže nešto drugo... ili je ljuta na nekog drugog, ali se istrese na muža.“

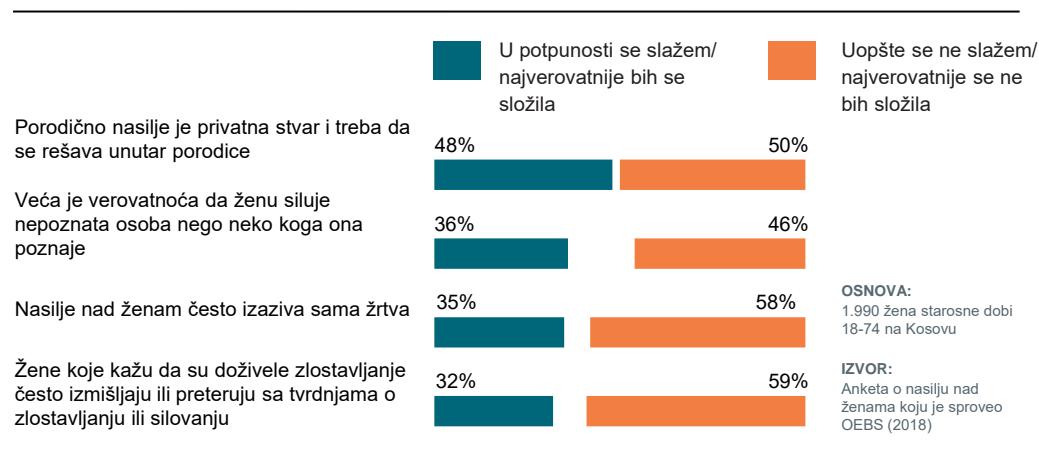
Žena, 34 - 55 godina, kosovska Albanka, iz gradske sredine

Kako ilustruje slika 3.2, trećina žena kaže da misli da nasilje nad ženama često izazove žrtva (35%) i da žene koje kažu da su doživele zlostavljanje često izmišljaju ili preteruju sa tvrdnjama o zlostavljanju ili silovanju (32%).

Poređenja radi, 15% žena u EU misli da nasilje često izazove žrtva, u rasponu od 6% u Holandiji do 58% u Letoniji, dok 19% žena u EU (u rasponu od 7% u Švedskoj do 43% na Malti) misli da žene preteruju sa tvrdnjama o zlostavljanju ili silovanju, a prema izveštaju Specijalni barometar 449 Evropske komisije o rodno zasnovanom nasilju sprovedenom 2016. godine.⁴¹

Slika 3.2: Osnovni stavovi prema nasilju nad ženama

U kojoj meri se slažete ili ne slažete sa sledećim tvrdnjama?*



41 Specijalni Evrobarometar 449: Rodno zasnovano nasilje

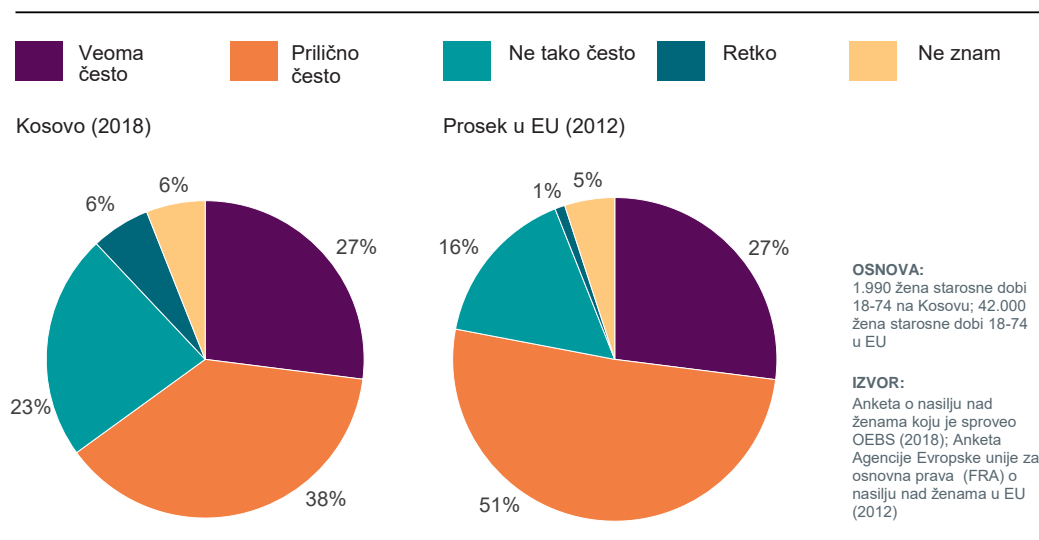
Skoro polovina žena na Kosovu slaže se da je „porodično nasilje privatna stvar“ i da bi ga trebalo rešavati u okviru porodice (48%). Poređenja radi, gorespomenutom studijom Evrobarometra utvrđeno je da u čitavoj EU samo 14% žena ima isto mišljenje.⁴² Slaganje po ovom pitanju širom EU kreće se u rasponu od 2% u Švedskoj, do 31% u Rumuniji, ukazujući na to da tamo gde postoji duža tradicija podizanja svesti o rodnoj ravnopravnosti, tamo je i veća otvorenost da se o tome govori van porodice. Iako na Kosovu manje žena među onima mlađim od 30 godina i bolje obrazovanim veruje u to, procenti su i dalje dosta visoki, 41% (mlađe od 30) i 33% (sa visokim obrazovanjem).

Većina žena kaže da misli da je nasilje nad ženama uobičajena pojava na Kosovu (64%, prema 78% u proseku u EU 2012. godine, u rasponu 54% do 93%).⁴³ Međutim, manje od jedne od šest žena (15% prema 20% u EU) kaže da one lično poznaju nekoga, među srođnicima i prijateljima ili među komšijama, ko je tome bio izložen (14% prema 16% u EU).

Skoro polovina žena se slaže da je nasilje u porodici privatna stvar i treba da se rešava unutar porodice

Slika 3.3: Percepcija učestalosti nasilja nad ženama

Koliko se po vašem mišljenju često dešava na Kosovu nasilje nad ženama od strane partnera, poznanika ili nepoznatih osoba?



⁴² Specijalni Evrobarometar 449: Rodno zasnovano nasilje

⁴³ Nasilje nad ženama: anketa na nivou cele EU. Glavni rezultati (Beč: Agencija Evropske unije za osnovna prava (AFR), 2015, pristupljeno 5. avgust 2019. godine, <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>.

Žene koje su učestvovalе u kvalitativnom istraživanju kažu da su fizičko, psihičko, seksualno i ekonomsko nasilje česta pojava na Kosovu. One su izrazile mišljenje da je psihičko nasilje najučestaliji vid nasilja nad ženama, dok se fizičko nasilje smatra najmanje prihvatljivim. Rekle su da je seksualno nasilje veoma rasprostranjeno - naročito u vezama - ali se o njemu retko govori. One kažu da je običaj da žena bude na raspolaganju svom partneru po pitanju seksualnog odnosa bez obzira da li to ona želi ili ne.

„Žena je svom muškarcu uvek na raspolaganju po pitanju seksualnog odnosa. Čak i kad je žena umorna ili zauzeta, ona mora da svom mužu bude na raspolaganju... Ako žena nije svom mužu uvek na raspolaganju, on onda može da ode nekoj drugoj i to je ono čega se žene plaše i zbog toga se žrtvuju.“

Žena, 34 - 55 godina, kosovska Albanka, iz gradske sredine

Ne postoji jasan obrazac u vezi sa stavovima o rodnim ulogama i etničkoj pripadnosti na Kosovu. Dok približno isti procenat kosovskih Albanki i kosovskih Srпкиnja veruje da bi se njihovi prijatelji složili da je važno da muškarac ženi pokaže ko je glavni u vezi (48% kosovskih Albanki i 43% kosovskih Srпкиnja) i da je obaveza žene da ima seksualni odnos sa svojim mužem (27% prema 30%), kosovske Albanke su konzervativnije u pogledu toga da li žena može da bira sopstvene prijatelje. Četrdeset i dva posto kosovskih Albanki misli da bi se njihovi prijatelji složili sa ovim, a 60% kosovskih Srпкиnja misli isto. Nasuprot tome, manje kosovskih Srпкиnja misli da bi se njihovi prijatelji složili sa tvrdnjom da ako se muškarac loše ophodi prema ženi, druge osobe van porodice bi trebalo da intervenišu (56% prema 65% kosovskih Albanki).

Kad se, međutim, posmatraju stavovi prema nasilju u porodici, kosovske Albanke konzistentno su sklonije da imaju tradicionalan stav. One su sklonije da se slažu s tim da žene koje kažu da su doživele zlostavljane često izmišljaju ili preteruju u takvim tvrdnjama (35% prema 29% kosovskih Srпкиnja), da nasilje nad ženama često izaziva žrtva (38% prema 24%), da je verovatnije da će ženu silovati nepoznata osoba (45% prema 34%) i da je nasilje u porodici privatna stvar koju treba rešavati unutar porodice (50% prema 39%).



8%

Samo jedna od deset žena starosne dobi od 18 do 74 godine kaže da je doživela fizičko i/ili seksualno nasilje od strane nepartnera posle svoje 15. godine.



11%

Otprilike jedna od devet žena starosne dobi od 18 do 74 godine koja je ikada imala partnera kaže da je doživela psihičko i/ili seksualno nasilje od strane intimnog partnera.



53%

Psihičko nasilje od strane partnera doživelo je više od polovine žena koje su ikada imale partnera.



29%

Skoro tri od deset žena starosne dobi od 18 do 74 godine doživelo je seksualno uznemiravanje posle svoje 15. godine.

4. Nasilje nad ženama na Kosovu

4.1: Fizičko i seksualno nasilje od strane intimnog partnera

Žene koje su učestvovala u kvalitativnom istraživanju prilikom razgovora o nasilju intimnog partnera fokusirale su se na fizičko, psihičko i ekonomsko nasilje. Rekle su da su fizičko i psihičko nasilje uobičajeni u vezama i da često idu jedno sa drugim.

Preko polovine žena (54%), koje imaju ili su imale partnera, kaže da je doživelo nasilje od strane intimnog partnera. Nasilje je u najvećoj meri bilo psihičko (navedeno u 53% slučajeva, u poređenju sa nižim prosekom u EU od 43%), ali skoro jedna od deset žena kaže da je doživela fizičko nasilje (9%),⁴⁴ a 4% kaže da je doživelo seksualno nasilje.⁴⁵ Ovi procenti su niži od onih u EU, gde je 20% navelo da je doživelo fizičko nasilje (u rasponu od 11% u Austriji do 31% u Danskoj), a 7% je navelo da je doživelo seksualno nasilje (u rasponu od 3% u Hrvatskoj do 11% u Danskoj). Činjenica da manje žena kaže da je doživelo fizičko ili seksualno nasilje od strane intimnog partnera ne znači nužno da je rasprostranjenost manja. Niz faktora može uticati na spremnost žene da govori o nasilju, uključujući, na primer, široko rasprostranjene društvene norme, osećaj stida ili nedostatak poverenja u institucije (detaljnije objašnjeno u petom poglavlju). Činjenica da skoro polovina žena na Kosovu smatra porodično nasilje privatnom stvari takođe bi mogla da dovede do niže stope prijavljivanja tog vida nasilja.

Razlike u navedenim stopama učestalosti nasilja među zemljama:

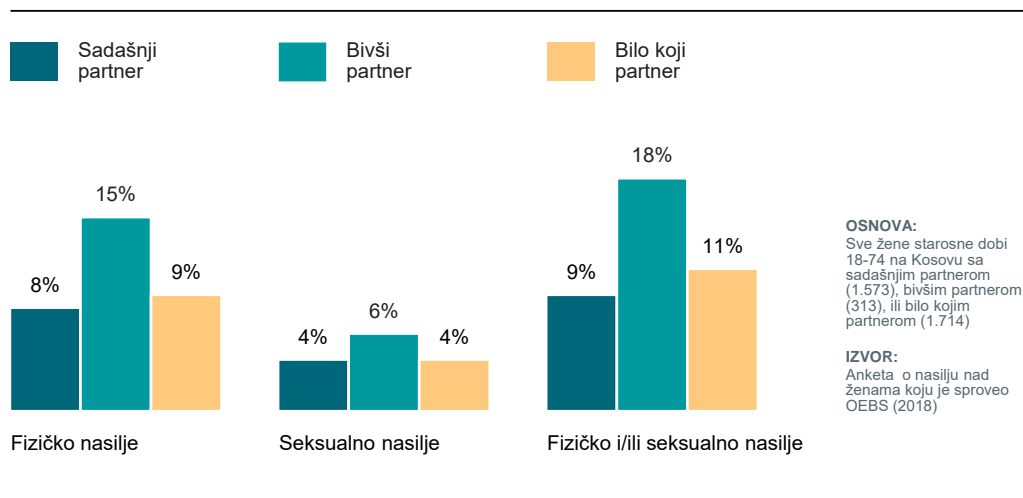
Važno je napomenuti da zemlje sa dužom tradicijom politike rodne ravnopravnosti i kampanja podizanja svesti (nordijske zemlje i zapadna Evropa) takođe imaju visoke stope žena koje prijavljuju da su doživele nasilje.

Prema anketi FRA-a sprovedenoj širom EU, na primer, tri zemlje u kojima žene najčešće izjavljuju da su doživele fizičko/i/ili seksualno nasilje od strane partnera ili nepartnera posle svoje 15. godine su Danska (52%), Finska (47%) i Švedska (36%). Navedena stopa učestalosti je najniža u Hrvatskoj (21%), Austriji (20%) i Poljskoj (19%).

Slika 4.1: Učestalost fizičkog i/ili seksualnog nasilja od strane intimnog partnera

44 Što se tiče fizičkog nasilja, ženama u istraživanju su postavljena sledeća pitanja: da li vas je neko/sadašnji partner/ bivši partner ikada: 1) slabije ili jače gurnuo? 2) ošamario? 3) gađao nekim teškim predmetom? 4) zgrabio ili povukao za kosu? 5) udario ili tukao tvrdim predmetom ili vas šutirao? 6) opekao? 7) pokušao da vas uguši ili zadavi? 8) pokušao da vas poseče, izbode ili puca na vas? 9) udarao vašom glavom o nešto? U ovom izveštaju, učestalost fizičkog nasilja se zasniva na prijavama ispitanica koje su prijavile i doživele bar jedan od ovih oblika nasilja. Učestalost fizičkog nasilja je vezana za sadašnjepartnerne, bivše partnere, bilo kog intimnog partnera (sadašnjeg ili bivšeg) i nepartnera. Referentni period za nepartnersko nasilje je nakon 15. godine ili 12 meseci pre ankete, a za partnersko nasilje: da li se ono ikada dogodilo tokom veze ili u periodu od 12 meseci pre ankete.

45 Što se tiče seksualnog nasilja, žene su pitane: Nakon 15. godine ili u proteklih 12 meseci, koliko često vas je neko: 1) prisilio na seksualni odnos tako što vas je držao ili vas na neki način povredio? 2) Osim toga, koliko često je neko pokušao da vas prisili na seksualni odnos tako što vas je na neki način onesposobio ili povredio? 3) Osim toga, koliko često vas je neko naterao da učestvujete u nekom obliku seksualne aktivnosti kada niste to hteli ili niste mogli da odbijete? 4) Ili ste pristali na seksualnu aktivnost zato što ste se bojali šta bi se moglo dogoditi ako odbijete? Učestalost seksualnog nasilja se zasniva na ispitanicama koje su izjavile da su barem jedan od ovih oblika nasilja doživele. Učestalost seksualnog nasilja vezana je za sadašnje partnere, bivše partnere, sve intimne partnere (sadašnje ili bivše) i nepartnerne. Referentni periodi su isti kao i prethodno navedeni.



Žene koje smatraju da im je teško da prežive od svojih prihoda sklonije su da kažu da su doživele nasilje od strane partnera nego sve žene u celini (76% prema 54%). Starije žene (preko 60 godina starosti) sklonije su da navedu da su tokom života doživele i fizičko nasilje (19% prema 9% ukupno) i seksualno nasilje (7% prema 4% ukupno). Najčešći oblik fizičkog nasilja od strane sadašnjeg partnera je šamaranje. To je takođe i najviše prijavljivani oblik fizičkog nasilja od strane bivšeg partnera, zajedno sa slabijim ili jačim guranjem i hvatanjem ili čupanjem za kosu. Žene u EU češće prijavljuju slabije ili jače guranje nego šamaranje.

Najrasprostranjeniji vid nasilja od strane intimnog partnera je psihičko nasilje, što je navelo više od polovine žena koje su ikada imale partnera

Tabela 4.1: Oblici fizičkog nasilja od strane intimnog partnera

Koliko često ste od sadašnjeg/bivšeg partnera doživele nešto od sledećeg?

	Sadašnji partner % ikada	Bivši partner % ikada
Ošamario vas je?	7	12
Slabije ili jače vas je gurnuo ?	2	7
Zgrabio ili vukao vas za kosu?	2	7
Gadao vas je nekim teškim predmetom?	1	2
Tukao vas je pesnicom ili teškim predmetom ili vas je šutirao?	1	4
Pokušao je da vas uguši ili zadavi?	0,3	1
Udarao je vašom glavom o nešto?	0,3	1
Posekao vas, ubō ili pucao u vas	0,2	1
Opekao vas je	0,2	0,4

OSNOVA: Sve žene na Kosovu starosne dobi od 18 do 74 godine, sa sadašnjim partnerom (1.573) ili bivšim partnerom (313)
IZVOR: Anketa o nasilju nad ženama koju je sproveo OEBS (2018)

Seksualno nasilje koje je doživelo 4% žena koje su ikada imalo partnera imalo je veći broj oblika.

Tabela 4.2: Učestalost seksualnog nasilja od strane intimnog partnera

Koliko često ste od sadašnjeg/bivšeg partnera doživele nešto od sledećeg?

	Sadašnji partner % ikada	Bivši partner % ikada
Prisilio vas je na seksualni odnos tako što vas je silom držao ili povredio na neki način?	2	4
Osim ovoga, pokušao je da vas prisili na seksualni odnos tako što vas je silom držao ili povredio na neki način?	2	4
Osim ovoga, naterao vas je da učestvujete u nekoj vrsti seksualne aktivnosti, a da to niste želeli ili niste mogli da odbijete?	2	2
Morali ste da pristanete na seksualnu aktivnost jer ste se plašili šta bi se moglo dogoditi u slučaju da odbijete?	2	2

OSNOVA: Sve žene na Kosovu starosne dobi 18-74 godine, sa sadašnjim partnerom (1.573) ili bivšim partnerom (313)
IZVOR: Anketa o nasilju nad ženama koju je sproveo OEBS (2018)

Obrasci nasilja od strane intimnog partnera⁴⁶

⁴⁶ Dok se u prethodno navedenim stopama prijavljivanja/učestalosti fizičkog i seksualnog nasilja ne podrazumevaju pretnje nasiljem, druga pitanja u vezi sa nasiljem i detalji o najtežim slučajevima uključuju i pretnje nasiljem.

Od žena koje su izjavile da su prvi put doživele fizičko i/ili seksualno nasilje od strane svog sadašnjeg partnera (ili pretnju takvim nasiljem) pre više od pet godina u odnosu na ovu anketu, 16% je izjavilo da se poslednji takav slučaj dogodio u periodu od jedne do četiri godine pre ankete, a dodatnih 2% je izjavilo da se poslednji takav slučaj dogodio u periodu od 12 meseci pre ankete. S druge strane, 14% žrtava nasilja koje su doživele prvi slučaj nasilja od strane sadašnjeg partnera u periodu od jedne do pet godina pre ove ankete kažu da im se poslednji slučaj dogodio u periodu od 12 meseci pre sprovođenja ankete.

Tek nešto preko devet od deset onih koje se preživele fizičko i/ili seksualno nasilje sadašnjeg partnera (91%) živelo je sa svojim sadašnjim partnerom u vreme kada je prvi put doživelo nasilje (u poređenju sa 82% u EU), dok je 61% onih koje su preživele nasilje partnera živelo sa tim partnerom u vreme kada se to prvi put dogodilo (u poređenju sa 62% u EU).

Među ispitanicama koje su bile trudne tokom veze s partnerom i koje su doživele nasilje (ili pretnje nasiljem) tokom te veze, više od jedne od šest (18%) žrtava nasilja sadašnjeg partnera (slično proseku EU od 20%) i više od dve od pet žrtava nasilja bivšeg partnera⁴⁷ (42%, isto koliko je i prosek EU) kaže da se fizičko ili seksualno nasilje (ili pretnje nasiljem) dogodilo tokom trudnoće.

U 18% slučajeva, sadašnji partner je bio pijan u vreme kada se dogodio najteži slučaj. Ova cifra raste na 25% za najteže slučajeve sa bivšim partnerom.

U anketi se od žena koje su doživele fizičko ili seksualno nasilje tražilo da navedu više detalja o slučaju koji smatraju najtežim u životu. Vidovi nasilja koje su doživele tokom slučajeva koji su kategorisani kao najteži su slični bilo da je počinitelj sadašnji ili bivši partner (Tabela 4.3).

Žene na Kosovu mnogo češće prijavljuju šamaranje kao najteži slučaj nasilja, nego u proseku žene u EU, pri čemu ga 59% žena doživi od sadašnjeg partnera, a 50% od bivšeg partnera u poređenju sa prosekom EU od 28% za sadašnjeg i 25% za bivšeg partnera.

⁴⁷ Imajući u vidu veoma malu osnovu (n=28), treba biti obazriv prilikom tumačenja ovog zaključaka.

Tabela 4.3: Najteži slučajevi nasilja od strane intimnog partnera

Razmislite o najtežem slučaju nasilja od strane vašeg sadašnjeg/bivšeg partnera. Šta se tada desilo od stvari navedenih na ovom spisku? Pod „najtežim“ podrazumevamo slučaj koji je najviše uticao na vas.

	Sadašnji partner %	Bivši partner %
Ošamario vas je	59	50
Pretio je da će vas fizički povrediti	21	19
Gurnuo vas je slabije ili jače	14	22
Zgrabio ili vukao za kosu	12	19
Pokušao da vas prisili na seksualni odnos držeći vas silom ili vas povređujući na neki način	10	11
Prisilio vas na seksualni odnos držeći vas silom ili vas povređujući na neki način	9	9
Morali ste da pristanete na seksualnu aktivnost jer ste se plašili šta bi se moglo dogoditi u slučaju da odbijete	8	4
Naterao vas je da učestvujete nekoj vrsti seksualne aktivnosti, a da to niste želeli ili niste mogli da odbijete	5	13
Gađao vas je teškim predmetom	3	6
Tukao vas je pesnicom ili teškim predmetom ili vas je šutirao	3	7
Opekao vas je	1	0
Pokušao je da vas uguši ili zadavi	1	2
Udarao je vašom glavom o nešto	1	1
Pretio vam je nasilnim seksualnim radnjama (poput silovanja, prinudne trudnoće itd.) na zastrašujući način	2	5
Posekao vas je, ubō ili pucao u vas	0	1

OSNOVA: Sve žene na Kosovu starosne dobi 18- 74 godine koje su doživele nasilje od sadašnjeg partnera (180) ili bivšeg partnera (64)
IZVOR: Anketa o nasilju nad ženama koju je sproveo OEBS (2018)

Fizičko i seksualno nasilje u poslednjih 12 meseci pre ankete

Generalno, 4% žena koje su imale intimnog partnera se izjasnilo da su doživele fizičko ili seksualno nasilje od strane intimnog partnera u poslednjih 12 meseci pre sprovođenja ankete. Vidovi nasilja sa kojima su se žene susrele tokom poslednjih 12 meseci pre ankete, a koje su počinili intimni partneri, slični su vidovima nasilja koje su doživele bilo kada u životu. Šamaranje je najrasprostranjeniji vid nasilja od strane intimnog partnera i navelo ga je 2% žena.

4.1.1: Psihičko nasilje od strane intimnog partnera

U kvalitativnom istraživanju žene su istakle da je psihičko nasilje nad ženama, uključujući verbalno zlostavljanje, kontrolisanje i pretnje, učestalo u vezama na Kosovu. Kao i kod fizičkog nasilja, postoji percepcija da žena ponekad zaslužuje verbalno zlostavljanje od strane svog partnera.

Naime, rezultati ankete pokazuju da je više od polovine žena koje su ikada imale intimnog partnera doživelo psihičko nasilje od strane sadašnjeg ili bivšeg partnera (53%), što je više od proseka prijavljenog u EU (43%, u rasponu od 31% u Irskoj do 60% u Danskoj i Letoniji). Različiti vidovi psihičkog nasilja o kojima su postavljana pitanja grupisani su u četiri opsežne kategorije kako sledi.⁴⁸

Ekonomsko nasilje, koje podrazumeva sprečavanje donošenja odluka o porodičnim finansijama i samostalnu kupovinu ili zabranu rada van kuće.

Kontrolisanje, uključuje situacije u kojima partner pokušava da spreči partnerku da viđa svoje prijatelje, ograničava joj korišćenje veb-sajtova društvenih mreža (Fejsbuk, Tviter itd.), pokušava da ograniči kontakt sa porodicom ili rodbinom, insistira da zna uvek gde je ona, i to na način koji nadilazi opštu zabrinutost, ljuti se ako razgovara sa drugim muškarcima, sumnja da je bila neverna, zabranjuje upotrebu kontracepcije ili na drugi način ograničava odluke o planiranju porodice, sprečava je da završi školu ili započne novi obrazovni kurs, želi da odlučuje koju odeću partnerka može da nosi ili očekuje da ga pita za dozvolu da li može da poseti lekara.

Zlostavljačko ponašanje, uključuje situacije u kojima partner ženi zabranjuje da napušta kuću ili joj brani da napusti kuću bez pratnje rođaka, oduzima joj ključeve od automobila ili je zaključava, omalovažava je ili ponižava pred drugima ili nasamo, namerno je plaši ili zastrašuje (na primer, viče ili razbija stvari), tera je da gleda ili posmatra pornografski materijal protiv njene volje, pretili da će povrediti ili ubiti nekoga do koga joj je stalo (ovo se ne odnosi na decu), pretili da će je fizički povrediti, pretili joj nasilnim seksualnim radnjama (kao što su silovanje, prinudna trudnoća itd.) ili je povređuje i pretili da će je povrediti prilikom posete, uzimanja ili vraćanja dece (odnosi se na bivšeg partnera).

Ucenjivanje žene decom ili zlostavljanje dece, što uključuje pretnju da će odvesti decu, pretnje da će povrediti decu, povređivanje dece ili pretnje u vezi sa starateljstvom nad decom (odnosi se na bivšeg partnera).

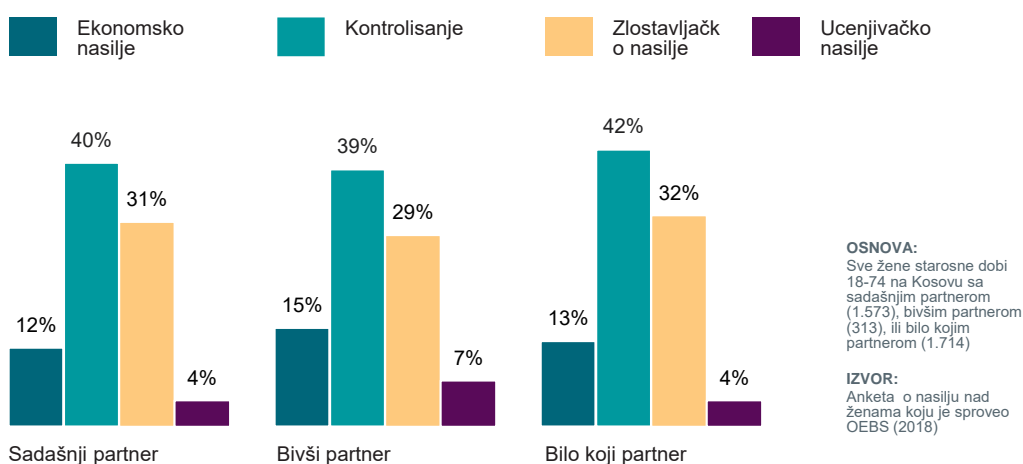
Ženama koje su u partnerskom odnosu postavljeno je pitanje da li se bilo šta od navedenog dešavalo ponekad, često, sve vreme ili se nikada nije dogodilo; dok je ženama koje su ranije bile u partnerskim odnosima postavljeno pitanje da li je bilo koji od njihovih bivših partnera radio nešto od navedenog.⁴⁹

Generalno, 42% žena koje su ikada imale partnera doživelo je kontrolišuće ponašanje, a 31% nasilno ponašanje (24%). Približno jedna od osam žena (13%) navela je da je doživela ekonomsko nasilje. Mala je razlika u rasprostranjenosti ovih vidova nasilja izvršenog od strane sadašnjeg ili bivšeg partnera. Među ženama koje su ikada imale partnera i koje imaju decu, njih 4% je izjavilo da su njihova deca bila korišćena da bi one bile ucenjivane ili ih je partner zlostavljao, pri čemu ovaj vid psihičkog nasilja češće vrše bivši nego sadašnji partneri.

Slika 4.2: Učestalost psihičkog nasilja od strane intimnog partnera

⁴⁸ O vidovima psihičkog nasilja navedenim u kurzivu u anketi AFP nisu postavljena pitanja.

⁴⁹ U vezi sa pretnjama fizičkim ili seksualnim nasiljem, žene su pitane koliko su puta njihovi sadašnji i/ili prethodni partneri to učinili i koliko često su to činili u periodu od 12 meseci pre početka ankete.



Tri najrasprostranjenija vida psihičkog nasilja od strane intimnog partnera su insistiranje partnera da zna gde je žena, na način koji prevazilazi uobičajenu brigu, ljutnja kada žena razgovara sa drugim muškarcem i omalovažavanje ili ponižavanje žene kad su nasamo – svaki od ovih vidova nasilja prijavila je približno petina žena koje su trenutno u vezi ili žena koje su bile u vezi. Rezultati su veoma slični proseku EU, pri čemu je svaki od ova tri vida nasilja doživelo skoro tri od deset žena koje su ikada imale partnera.

Žene su u kvalitativnom istraživanju razmatrale vidove ekonomskog nasilja, uključujući nedopuštanje ženama da rade ili uskraćivanje pristupa novcu, čak iako su ga same zaradile. Žene koje su u takvoj poziciji, izjavile su da su zbog toga postale ugrožene jer su znale da ne bi imale sredstava da se izdržavaju bez svojih partnera. Partneri koji su koristili taj vid nasilja shvataju njegove implikacije, a koristili su i pretnje, govoreći, na primer, da bi mogli da nateraju ženu da napusti porodični dom, da bi je kontrolisali.

„Znam za slučaj žene koja je završila, diplomirala na medicinskom fakultetu, ali i dalje ne radi jer joj njen muž to ne dozvoljava. Govori joj da nema potrebe da ona radi, jer on radi. [Ona] ostaje kod kuće iako je imala puno mogućnosti za zaposlenje, zato što joj muž ne dozvoljava [da se zaposli].“

Žena, 18- 30 godina, kosovska Albanka, iz gradske sredine

4.2: Proganjanje

Osam odsto anketiranih žena navelo je da je doživelo proganjanje⁵⁰ u nekom trenutku nakon svoje 15. godine. Ovo je niže od proseka u EU - 18% (raspon rezultata u EU kreće se od 8% u Rumuniji do 33% u Švedskoj). Učenice i studentkinje na Kosovu navode da su ga doživljavale češće (19%) od proseka, kao i žene sa tercijarnim obrazovanjem (13%). Najčešći vidovi proganjanja su uvredljivi, preteći pozivi ili telefonski pozivi bez identifikacije (4% u poređenju sa 11% u EU), namerno praćenje žene (3% u poređenju sa 8% u EU) i slanje imejllova, tekstualnih poruka ili instant poruka koje su uvredljive ili preteće (2% u poređenju sa 4% u EU).

U skoro polovini slučajeva (48%) počinitelj je neko koga žena ne poznaje, dok je u četvrtini slučajeva (27%) to neko drugi koga ona poznaje, ali nije precizno navela ko.⁵¹ Sedam odsto žena je navelo da je počinitelj bio prijatelj, poznanik ili komšija.

Većina najtežih ženskih iskustava proganjanja trajala je do mesec dana (57%), a u 43% slučajeva to je trajalo nekoliko dana. Međutim, 18% slučajeva proganjanja trajalo je duže od godinu dana, a 3% duže od pet godina. Žrtve proganjanja u EU navode da je proganjanje trajalo duži vremenski period, gde 29% žena navodi da je trajalo duže od godinu dana.

U više od dva od pet slučajeva, najteže iskustvo proganjanja dovelo je do toga da žena oseća bes ili strah (43% i 42%), a u trećini slučajeva to je dovelo do toga da se oseća iznervirano ili postidjeno (30% u oba slučaja). Dugoročne psihičke posledice podrazumevaju anksioznost (za 21% žena u njihovom najtežem slučaju), nesanicu (17%), depresiju (takođe 17%) ili gubitak samopouzdanja (13%). U vezi sa najtežim slučajem proganjanja, gotovo polovina žena (49%) je o tome razgovarala sa prijateljima ili srođnicima; u EU je 77% žena učinilo isto. U nekim slučajevima žene kažu da su preduzele nešto: 34% njih je promenilo broj telefona ili imejl adresu, u poređenju sa 23% u EU, a 26% se preselilo (14% u EU). Četvrtina žena (24% prema 43% u EU) suprotstavila se počiniocu, a 22% je ugasilo svoje naloge na društvenim mrežama, kao što je učinilo i 7% žena u EU. U 14% slučajeva žena je zapretila počiniocu sudskim postupkom, u poređenju sa 32% u EU. Odgovori iz ankete ukazuju da su žene na Kosovu sklonije da preduzmu mere izbegavanja da bi izbegle dalje proganjanje, dok žene u EU češće preduzimaju odlučne mere i suočavaju se sa počiniocem, gde jedna od pet žrtava u EU i prijavljuje policiji najteže slučajeve proganjanja.

50 Ženama u istraživanju su postavljana sledeća pitanja u vezi proganjanja: Da li je od vaše 15. godine pa do sada ili u proteklih 12 meseci ista osoba više puta učinila jednu ili više sledećih stvari: 1) slala vam mejlove, tekstualne poruke (SMS) ili instant poruke koje su bile uvredljive ili preteće? 2) slala vam pisma ili čestitke koje su bile uvredljive ili preteće? 3) upućivala uvredljive, preteće pozive ili telefonske pozive bez identifikacije? 4) objavila uvredljive komentare o vama na internetu? 5) delila intimne fotografije ili video-zapise na internetu ili putem mobilnog telefona? 6) pratila vas ili čekala ispred kuće, radnog mesta ili škole bez opravdanog razloga? 7) ciljano vas pratila? 8) namerno se mešala ili nanela štetu vašoj imovini? Učestalost proganjanja se zasniva na izjavama ispitanica da su iskusile jedan ili više od prethodno navedenih oblika proganjanja.

51 Među kategorijama su bili sadašnji partner, bivši partner, šef/nadređeni, kolega/saradnik, klijent/mušterija/pacijent, nastavnik/predavač/trener, kolega student, lekar/zdravstveni radnik, srođnik/član porodice (a da nije partner), partnerov srođnik/član porodice, neko s kim se viđate radi ljubavne veze/neko koga ste tek upoznali.

4.3: Seksualno uznemiravanje

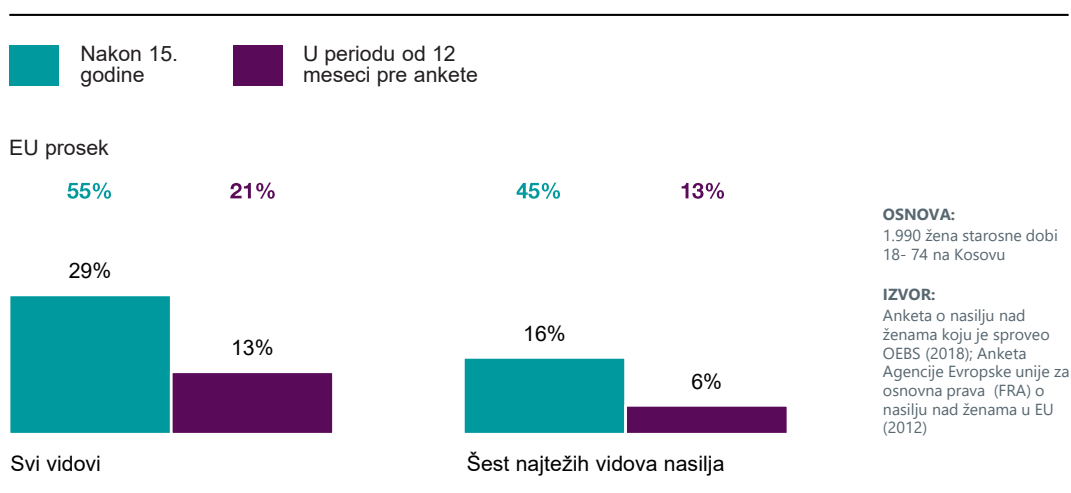
Skoro trećina svih žena kaže da su doživele najmanje jedan vid seksualnog uznemiravanja⁵² (kako je prikazano na Slici 4.4) nakon svoje 15. godine života (29%) (Slika 4.3). Ovo je posebno zastupljeno u velikoj meri među ženama mlađim od 30 godina (42%), studentkinjama (60%), ženama koje nikad nisu imale partnera (41%), ženama u domaćinstvima bez dece (47%), bolje obrazovanim ženama (44%) i ženama u severozapadnom i jugozapadnom regionu Kosova (42% odnosno 37%).

Jedna od osam žena navodi da je doživela seksualno uznemiravanje u periodu od 12 meseci pre ankete (13%), a rasprostranjenost je najveća u istim demografskim grupama koje su ranije navedene. Jedna od šest žena (16%) doživela je teže vidove seksualnog uznemiravanja⁵³ pri čemu je 6% žena doživelo teže vidove seksualnog uznemiravanja tokom poslednjih 12 meseci pre ove ankete. Ovo je, takođe naročito rasprostranjeno u istim demografskim grupama.

Procenat žena koje kažu da su doživele seksualno uznemiravanje u EU je 55%, u rasponu od 24% u Bugarskoj do 81% u Švedskoj. Navedena rasprostranjenost na Kosovu niža je od proseka EU i blizu je najnižim stopama u Evropskoj uniji.

U okviru EU postoje znatne razlike u stopi prijavljivanja seksualnog uznemiravanja. U zemljama u kojima postoji duža tradicija politike rodne ravnopravnosti i kampanje podizanja svesti veći procenat žena prijavljuje kada doživi seksualno uznemiravanje.

Slika 4.3: Učestalost seksualnog uznemiravanja



52 Što se tiče seksualnog uznemiravanja, žene u istraživanju su bile pitane: Koliko često se, otkako ste napunili 15 godina pa do sada/u proteklih 12 meseci, doživeli nešto od sledećeg: 1) neželjeno diranje, grljenje ili ljubljenje? 2) seksualno sugestivne komentare ili šale koje vas vređaju? 3) neprimerene pozive za izlazak na ljubavni sastanak? 4) napadna ili uvredljiva pitanja o vašem privatnom životu? 5) nametljive i uvredljive komentare o vašem izgledu? 6) neprimereno posmatranje ili fiksaciju pogledom koje vam je bilo zastrašujuće? 7) slanje ili pokazivanje seksualno eksplicitnih slika, fotografija ili poklona koji su vas uvredili? 8) da vam se neko nepristojno prikazivao? 9) da vas je neko naterao da gledate ili posmatrate pornografski sadržaj protiv vaše volje? 10) da li ste dobijale neželjene seksualno-eksplicitne i uvredljive mejlove ili SMS poruke? 11) neprikladno uvredljivo napadanje na društvenim mrežama kao što je Fejsbuk ili na internetu u sobama za časkanje? Što se tiče bilo kog oblika seksualnog uznemiravanja, žene su mogle reći da li su ga doživele nikada, jednom, dva do pet puta ili šest ili više puta. Učestalost seksualnog uznemiravanja se zasniva na izjavama ispitanica da su barem jednom doživele neku od navedenih stavki. Šest oblika seksualnog uznemiravanja odabrano je zbog njihove ozbiljnosti, i oni se u ovom izveštaju nazivaju „najtežim oblicima“ seksualnog uznemiravanja.

53 Najteži oblici seksualnog uznemiravanja prijavljeni su kao 'neželjeni dodiri, grljenje ili ljubljenje', 'seksualno sugestivni komentari ili vicevi/šale koji vređaju', 'slanje neželjenih ili uvredljivih seksualno-eksplicitnih slika, fotografija ili poklona', 'nepristojno prikazivanje', 'posmatranje pornografskih sadržaja protiv volje' ili 'neželjeni uvredljivi seksualno-eksplicitni mejlovi ili SMS poruke'. Učestalost najtežih oblika seksualnog uznemiravanja zasniva se na izjavama ispitanica da su bar jedan od ovih oblika seksualnog uznemiravanja doživele makar jednom.

Seksualno uznemiravanje obuhvata veliki raspon događaja. Najčešći vidovi koje žene prijavljuju su neprikladno gledanje ili fiksacija pogledom (15%) ili nametljiva i uvredljiva pitanja o njihovom privatnom životu (14%). Najčešći vidovi seksualnog uznemiravanja u EU takođe su neprikladno gledanje i fiksacija pogledom (30%), nakon kojeg slede fizičko uznemiravanje, kao što su neželjeno dodirivanje, grljenje ili ljubljenje (29% prema 5% na Kosovu).

Kada se u kvalitativnom istraživanju govorilo o seksualnom uznemiravanju, žene su se fokusirale na ono što su videle ili ono što su verovala da se dogodilo ženama na radnom mestu. Navedeno je da su počinioci seksualnog uznemiravanja muškarci na višim položajima, na primer direktori i političari, i one kažu da se žene koje su ga doživele često ne usuđuju da ga prijave zbog straha da će izgubiti posao ili zbog stida. Takođe su rekle da je ucenjivanje veoma često, naročito u privatnom sektoru.

„Dve žene su htele da rade u [mojoj] školi jer smo imali upražnjena radna mesta tehničkih asistenata. Pozvale su me da bih mogla da odem i razgovaram sa njihovim muževima... [Njihovi muževi] nisu podržavali njihovu ideju i čak su pravili probleme tim ženama, govoreći 'zašto je morala da dođe i razgovara sa Vama..?' Ja i ovo smatram psihičkim nasiljem.“

Žena, 18- 30 godina, kosovska Srpkinja, iz gradske sredine

Uprkos tome, neke žene – naročito u mlađim starosnim grupama – prebacuju odgovornost za seksualno uznemiravanje na žrtvu, jer su izrazile verovanje da žene izazivaju seksualnu reakciju kod muškaraca načinom na koji se oblače i ponašaju i da treba da prihvate posledice svojih postupaka.

„Rekla bih da su neke žene provokativne, ili kako kažu 'dok kučka ne digne rep, pas neće da skoči'. Te žene odlaze u kancelariju gradonačelnika, nose mini suknje i same se nude.“

Žena, 18- 30 godina, kosovska Albanka, iz gradske sredine

Tabela 4.4: Učestalost seksualnog uznemiravanja

Ponekad ste možda doživeli da se ljudi prema vama ophode na način na koji to ne želite i koji je uvredljiv. Koliko često ste nakon svoje 15. godine do sada doživeli nešto od sledećeg:

	Nikada %	Jednom %	2-5 puta %	Više od 6 puta %
Neželjeno dodirivanje, grljenje ili ljubljenje	95	2	2	1
Neprikladno gledanje ili zastrašujuća fiksacija pogledom	82	4	7	4
Seksualno sugestivne šale ili uvredljivi komentari	87	3	6	3
Neko vam je slao ili pokazivao seksualno eksplicitne slike, fotografije ili davao neprikladne poklone, što vas je vređalo	96	1	1	0,3
Neprikladni pozivi za izlaske	90	3	4	2
Nametljiva i uvredljiva pitanja o vašem privatnom životu	85	3	7	4
Nametljivi i uvredljivi komentari o fizičkom izgledu	88	3	5	2
Neželjeni seksualno eksplicitni i uvredljivi imejlovi ili SMS poruke	87	1	2	1
Neprikladni i uvredljivi pokušaji ostvarivanja kontakata na društvenim mrežama, kao što je Fejsbuk ili sobe za ćaskanje na internetu	79	1	3	1
Neko vam se neprikladno prikazivao	97	2	1	0,3
Neko vas je naterao da gledate pornografski materijal protiv vaše volje	98	0,3	0,3	0,1

OSNOVA: 1990 žena starosne dobi 18- 74 godine na Kosovu
IZVOR: Anкета o nasilju nad ženama koju je sproveo OEBS (2018)

Skoro dve trećine žena koje su doživele seksualno uznemiravanje navode da nisu poznavale počinioca (64% u poređenju sa prosekom od 68% u EU). Prijatelja, poznanika ili komšiju je kao počinioca identifikovalo 24% žrtava seksualnog uznemiravanja što je manje nego u EU (31%),⁵⁴ a 13% je navelo da je počinilac rođak ili član porodice. Nešto više od trećine (34%) navodi da je počinilac neki drugi poznanik, ali ne navodi nijednu od predviđenih kategorija⁵⁵ (slično rezultatima koji prevlađuju u EU sa 35%).

Počinioci seksualnog uznemiravanja su obično muškarci, mada to nije uvek slučaj. Muškarce kao počinioce identifikuje 46% žena koje kažu da su doživele seksualno uznemiravanje. Žene navode samo 7% žrtava, dok 38% navodi da su umešani i muškarci i žene. Žene počinioci najčešće se zastupljene u kategoriji žrtvine porodice.

4.4: Fizičko i seksualno nasilje od strane nepartnera

Sedam procenata žena koje su doživele nasilje izjavile su da su od svoje navršene 15. godine života pretrpele jedan ili više vidova fizičkog nasilja⁵⁶ od strane nepartnera (2% u periodu od 12 meseci pre ankete), dok je 1% doživelo neki oblik seksualnog nasilja od strane nepartnera nakon 15. godine života (Slika 4.3).

Ovi rezultati su mnogo niži od proseka EU 2012. godine. (Slika 3.8). U EU je u proseku 20% žena koje su ikada doživele fizičko nasilje od strane nepartnera (u rasponu od 10% u Austriji, Grčkoj, Poljskoj i Portugalu do 36% u Danskoj). Šest posto žena u EU navelo je da su doživele seksualno nasilje od strane nepartnera gde se raspon kreće od 1% u Grčkoj i Portugalu do 12% u Švedskoj).

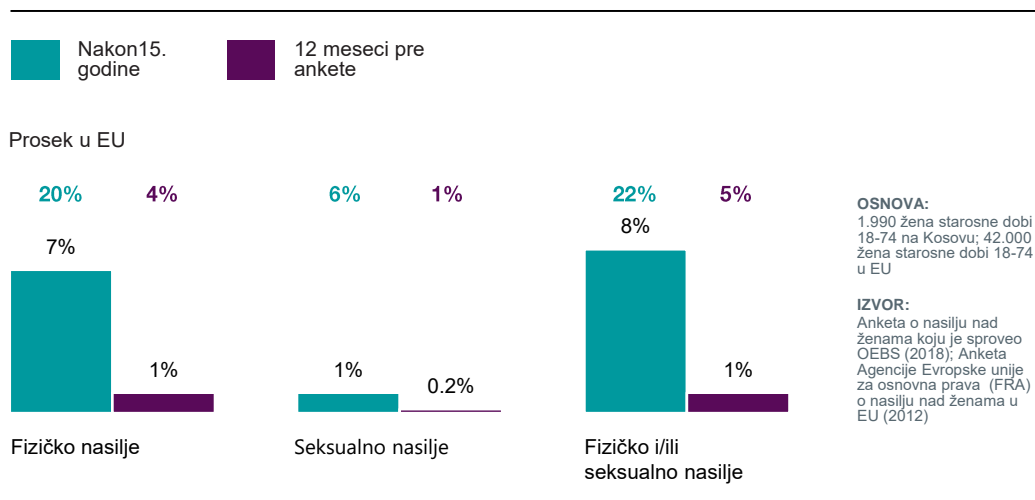
Ovi procenti učestalosti obuhvataju sve slučajeve nasilja (koji su ispričani anketarima), uključujući i nasilje povezano sa sukobom. Kao što je izloženo u Poglavlju 5, 10% žena koje su definisane kao neposredno pogođene sukobom i koje su pretrpele nepartnersko nasilje povezuje ovo sa sukobom koji su preživele, a navedena učestalost fizičkog ili seksualnog nasilja koje je izvršio nepartner ne razlikuje se između žena koje su neposredno pogođene sukobom i žena koje nisu. Moglo bi se očekivati da će učestalost uopšteno ili među ženama pogođenim sukobom biti veća, posebno imajući u vidu da su tri četvrtine žena na Kosovu definisane kao žene pogođene sukobom. Međutim, kako je zaključeno iz kvalitativnog istraživanja, na Kosovu i dalje prevlađuje uverenje da nasilje može isprovocirati žrtva ili da je na neki način odgovorna. Ovo, pored osećanja stida i traume izazvane sukobom kod žena koje su pogođene sukobom, znači da je veoma verovatno da nepartnersko nasilje nije uvek prijavljeno u ovoj anketi.

⁵⁴ Anketa AFP uključuje kategoriju „prijatelj/poznanik“ ali ne i kategoriju „komšija“.

⁵⁵ Kategorije su bile „sadašnji partner“, „bivši partner“, „šef/pretpostavljeni“, „kolega/saradnik“, „klijent/mušterija/pacijent“, „nastavnik/predavač/instruktor“, „kolega student“, „doktor/zdravstveni radnik“, „rođak/član porodice (osim partnera)“, „partnerov rođak/član porodice“, „simpatija/neko koga ste upravo upoznali“ – svaki od njih je naveden u manjim razmerama.

⁵⁶ Učestalost fizičkog nasilja se izračunava na osnovu broja žena koje kažu da su doživele barem jedan od sledećih oblika nasilja od svoje 15. godine ili 12 meseci pre ankete: guranje, šamaranje, bacanje čvrstog predmeta u njihovom pravcu, čupanje kose, udaranje ili prebijanje tvrdim predmetom, šutiranje, paljenje, gušenje ili davljenje, ubadanje, probadanje ili pucanje u njih ili udaranje glave o nešto.

Slika 4.4: Učestalost fizičkog i/ili seksualnog nasilja od strane nepartnera

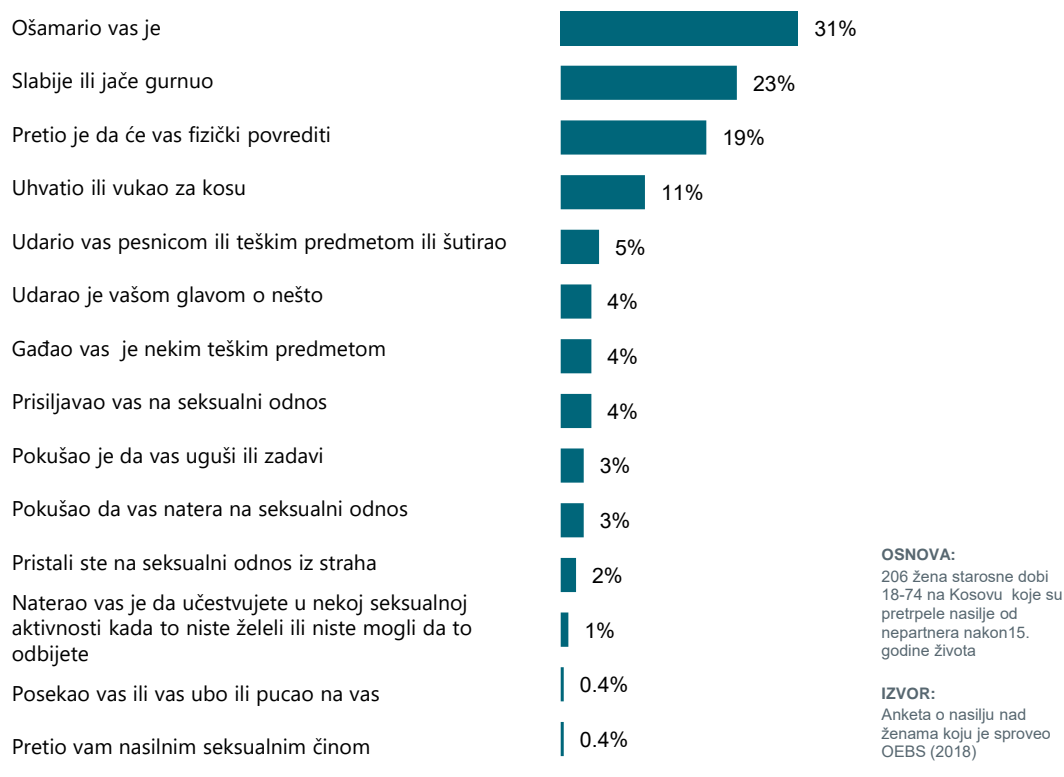


Najrasprostranjeniji vidovi fizičkog nasilja na Kosovu koje su počinili nepartneri jesu šamaranje (koje je doživelo 5% svih žena tokom života), slabije ili jače guranje ili odgurivanje (3%), dok je svaki ponuđeni oblik seksualnog nasilja naveden kod manje od 1% žena.

Najteži slučaj nasilja koje je izvršio nepartner (događaj koji je imao najveći uticaj na ženu, uključujući i pretnje nasiljem od strane nepartnera) najčešće je fizički, a ne seksualni (Slika 4.5). Za trećinu žena koje su navele da su doživele neki vid nasilja od strane nepartnera najteži slučaj nasilja obuhvata šamaranje (31%), a za oko petinu žena obuhvata slabije ili jače guranje ili odgurivanje ili fizičke pretnje (23%, odnosno 19%). Dvanaest posto najtežih slučajeva nasilja od strane nepartnera dogodilo se tokom 12 meseci pre ankete.

Slika 4.5: Najteži vidovi nepartnerskog nasilja kod žena

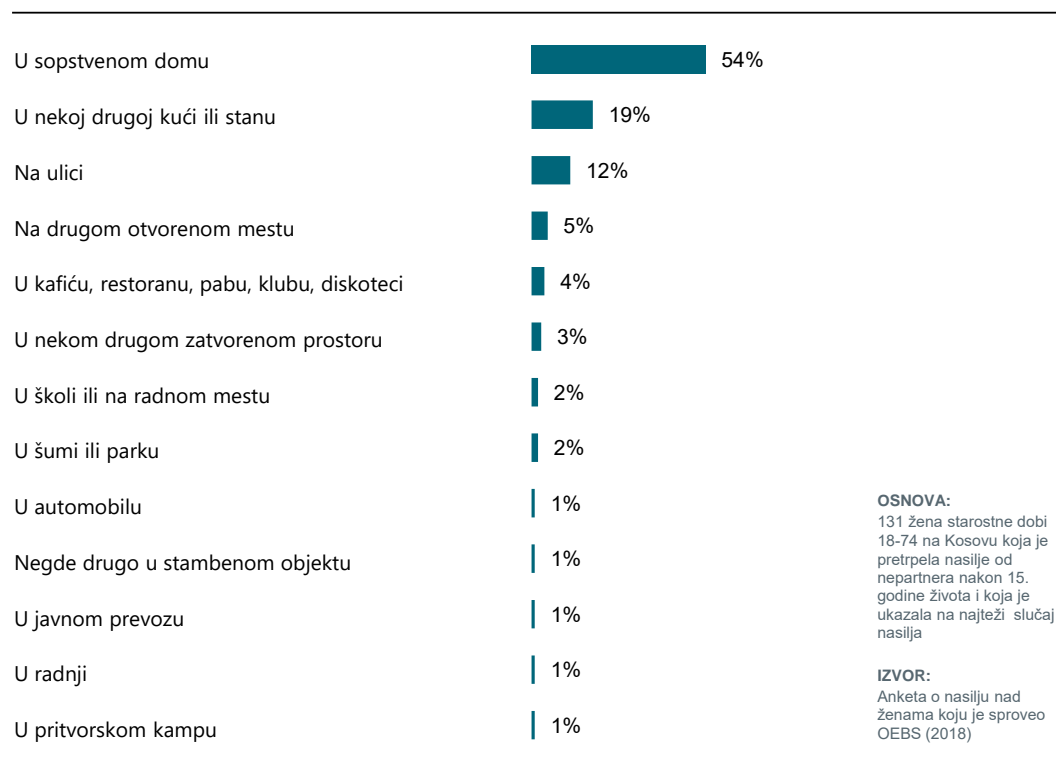
Razmislite o najtežem slučaju nasilja od strane nepartnera. Šta se tada desilo od stvari navedenih na ovom spisku? Pod „najtežim“ podrazumevamo slučaj koji je imao najveći uticaj na vas.



Sedam od deset najtežih oblika nasilja u porodici (72%) dogodio se u kući ili stanu, u većini slučajeva u sopstvenom domu žene (Slika 4.6). U EU, najteži oblici nasilja u porodici su se desili u kući ili stanu (41%), ali je isto tako bilo uobičajenije da se desi na ulici (18% prema 12% na Kosovu).

Slika 4.6: Mesto najtežeg slučaja nepartnerskog nasilja

Kada razmislite, gde vam se dogodio najteži slučaj nasilja od strane nepartnera?

**4.4.1: Počinioci**

Počinioci nepartnerskog fizičkog nasilja najčešće su identifikovani kao žrtvin rođak (30%), rođak žrtvinog partnera (11%) ili neko drugi koga je žrtva poznavala, ali ne navodi da pripada nekoj od ponuđenih kategorija (23%).⁵⁷ Rođaci su najčešće pominjani kao počinioci i u EU (31%).

Analiza počinioca nepartnerskog seksualnog nasilja ograničena je zbog malog broja žena koje su navele da su ga doživele. Među ženama koje su navele takvo iskustvo, identifikovani počinitelj je najčešće ili neko koga je žrtva poznavala, ali nije navela da pripada nekoj od ponuđenih kategorija (sedam slučajeva) ili neko koga žena nije poznavala od ranije (pet slučajeva).

Od žena koje su pretrpele fizičko nasilje od strane nepartnera, 68% je identifikovalo muškarce kao počinioce, 48% preživelih je navelo da se radilo samo o jednom muškarcu, a 20% i o muškarcima i o ženama. Žene kao počinioce identifikovalo je 37% žrtava (a 18% je navelo da se radilo samo o ženama). Ostale žrtve (15%) ne znaju kog roda je počinitelj ili ne žele da kažu. Od žrtava nasilja koje je izvršio nepartner, pedeset šest procenata navodi da je počinitelj bio muškarac, a 3% da je počinitelj bila žena, dok ostali ne znaju ili ne želi da kažu.⁵⁸

Žene u kvalitativnom istraživanju navele su da su počinioci nepartnerskog nasilja najčešće članovi porodice (uključujući ženinu porodicu ili porodicu njenog partnera), kolege s posla ili ljudi na položajima u vlasti, poput policijskih službenika. Kako je već konstatovano, rezultati ankete pokazuju da su rođaci među onima koji se najčešće pominju kao počinioci fizičkog nasilja, ali nekoliko slučajeva fizičkog ili seksualnog nasilja koje su počinili vojnici doživele su žene sa kojima su obavljani detaljni razgovori.

Međutim, u kvalitativnom istraživanju žene su generalno iznosile uverenje da je opala stopa fizičkog nasilja koje vrše članovi partnerove porodice. Izjavile su da su žene ranije često bile žrtve fizičkog napada od svih članova porodice svog supruga, poput devera

⁵⁷ Kategorije su bile: „šef/pretpostavljeni“, „kolega/saradnik“, „klijent/mušterija/pacijent“, „nastavnik/predavač/instruktor“, „kolega student“, „doktor/zdravstveni radnik“, „rođak/član porodice (osim partnera)“, „partnerov rođak/član porodice“, „simpatija/neko koga ste upravo upoznali“.

⁵⁸ Imajući u vidu malu osnovu (n=35), treba biti oprezan prilikom tumačenja ovih nalaza.

ili svekra i svekrve. Izjavile su da je sada to manje verovatno i da je žena pod rizikom samo od partnerovog nasilja.

Jedna od osoba koja je preživela nasilje opisala je svoje iskustvo psihičkog nasilja koje je vršila porodica njenog partnera. Njen suprug je živio u inostranstvu veći deo godine, a ona je živela sa njegovom majkom, braćom i sestrama. Članovi porodice su svaki dan kontrolisali šta je radila, verbalno je zlostavljali i jasno joj stavljali do znanja da je ne žele kao deo svoje porodice.

„Njegova porodica me nije htela. Govorili bi mi: 'Zašto je on toliko zaljubljen u tebe? Nije da to zaslužuješ. Ne radiš ništa da bi te toliko voleo.' Pa je njegova porodica počela da me mrzi. Zatim, bilo mi je suđeno da dobijem ćerku, ali bi mi oni rekli: 'Trebalo je da bude dečak, a ne devojčica.'“

Žena koja je preživela nasilje povezano sa sukobom i nasilje koje nije povezano sa sukobom

Četvrtinu slučajeva na koje je ukazano kao na najteže vidove nasilje počinio je neko ko je bio pijan ili pod uticajem narkotika (26%). U preko dve trećine najtežih slučajeva nasilja počinitelj je delovao sam (70%).

Počinioci nepartnerskog fizičkog nasilja najčešće su identifikovani kao rođaci žrtve

4.5: Iskustvo nasilja u detinjstvu

Skoro četvrtina žena na Kosovu (23%) navela je da je doživela neki oblik nasilja od odrasle osobe⁵⁹ – fizičko, psihičko ili seksualno – kao dete (pre 15. godine života).

Više od jedne od pet žena navelo je da je u detinjstvu od odrasle osobe doživelo jedan od vidova fizičkog nasilja navedenih na Slici 4.7 (21%) u poređenju sa više od četvrtine žena u EU (27%). Najčešće su šamarane ili čupane za kosu tako da ih zaboli (što je doživelo 18% u poređenju sa 22% u EU) ali skoro jedna od deset žena veoma je jako pretučena prutom, štapom ili kaišem (9%, što je isto kao i u EU).

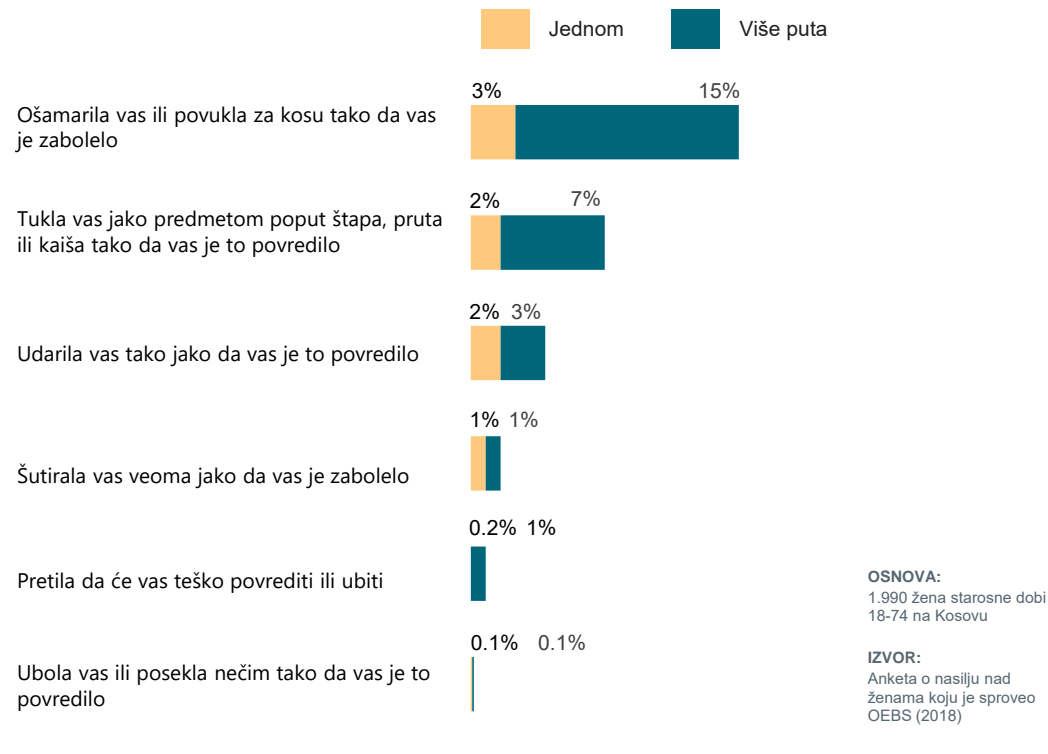
Četiri procenta žena prijavile su psihičko nasilje u detinjstvu. Manje od 1% prijavilo je seksualno nasilje u detinjstvu. Ovo je mnogo manje od proseka EU od 12% (od 1% u Rumuniji i 2% u Hrvatskoj do 20% u Francuskoj i Holandiji). Da ponovimo, u zemljama u kojima žene smatraju da je nasilje u porodici lična stvar, postoji tendencija da manji

⁵⁹ Nasilje u detinjstvu odnosi se na nasilje pre 15. godine života. U pogledu fizičkog nasilja pre 15. godine, ženama su postavljena sledeća pitanja: Koliko često vam je odrasla osoba od 18 ili više godina učinila nešto od sledećeg: 1) ošamarila vas ili povukla za kosu tako da vas je to zbolelo? 2) udarila vas tako jako da vas je to zbolelo? 3) šutnula vas tako jako da vas je zbolelo? 4) udarila vas veoma jako nečim poput motke, štapa ili kaiša? 5) ubola vas je ili posekla nečim? Sto se tiče seksualnog nasilja pre 15. godine, ženama su postavljena sledeća pitanja: Pre nego što ste napunili 15 godina, koliko često vam je odrasla osoba od 18 ili više godina uradila nešto od sledećeg, a da vi to niste želeli: 1) pokazala vam svoje genitalije? 2) naterala vas da pozirate nagi ispred neke druge osobe ili na fotografijama, video-snimcima ili ispred internet kamere? 3) naterala vas da dodirujete svoje genitalije ili grudi protiv svoje volje? 4) prisilila vas na seksualni odnos? Kada je reč o psihičkom nasilju koje se desilo pre 15. godine života, ženama su postavljena sledeća pitanja: Koliko često vam je pre 15. godine života, neki odrasli član porodice učinio sledeće: 1) rekao vam da vas ne voli? 2) rekao vam da nisu želeli da se rodite? 3) pretili da će vas napustiti ili izbaciti iz porodičnog doma? Koliko često vam je pre 15. godine života, odrasla osoba koja je imala 18 ili više godina radila nešto od sledećeg: pretila da će vas teško povrediti ili ubiti? Učestalost nasilja u detinjstvu zasnovana je na izjavama ispitanica da su doživlele bar jednu od navedenih stavki bilo za fizičko, seksualno ili psihičko nasilje ili bilo šta od ova tri.

broj žena otkriva takva iskustva, nego u zemljama u kojima postoji duža tradicija podizanja svesti o nasilju nad ženama.

Slika 4.7: Iskustvo fizičkog nasilja pre 15. godine života

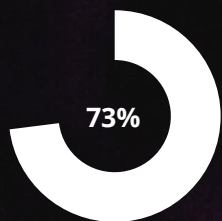
Koliko često vam je odrasla osoba uradila nešto od sledećeg pre vaše 15. godine života?



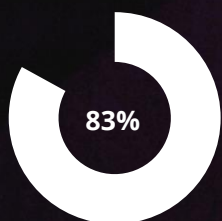
Najčešće vidove nasilja u detinjstvu obično vrše članovi porodice deteta. Slučajevе šamaranja ili čupanja deteta za kosu ili udaranja teškim predmetom najčešće vrši majka deteta, a zatim otac. U znatno manjoj meri, nastavnici muškarci, takođe, često budu počinioci ova dva oblika nasilja u detinjstvu.

Kao što se vidi na Slici 4.7, takvo nasilje se retko desi samo jednom. Većina onih koji kažu da su doživeli fizičko nasilje u detinjstvu, za većinu njegovih vidova kažu da se to desilo više od jednom.

Žene koje su doživele neki oblik nasilja u detinjstvu obično kažu da su trpele fizičko i/ili seksualno nasilje i od partnera: 18% žena koje su doživele nasilje u detinjstvu navelo je da je trpelo nasilje od nepartnera u poređenju sa 5% žena koje nisu doživele nasilje u detinjstvu. Statistika u pogledu nasilja od sadašnjeg partnera iznosi 17%, odnosno 7%; za nasilje od bivšeg partnera, statistika iznosi 32%, odnosno 12%.



Skoro tri četvrtine žena na Kosovu mogle bi se definisati kao neposredno pogođene sukobom



Više od osam od deset žena koje su preživele sukob bilo je prisiljeno da pobjegne iz svog doma - što je većinom trajalo između jednog i dvanaest meseci.

5. Sukob i nasilje

5.1: Iskustva u vezi sa sukobom

Za potrebe ovog istraživanja „oružani sukob“ se definiše kao oružana borba između dve ili više organizovanih grupa, zatim kao napad na zajednice ili kao opšta nesigurnost uzrokovana sukobom.

Dve trećine svih žena na Kosovu navelo je da je živelo u situaciji u kojoj je postojao aktivan oružani sukob tokom perioda od najmanje jedne sedmice. Većina je preživela sukob na Kosovu (68%), trećina NATO intervenciju 1999. godine (34%), 5% martovske nereda 2004. godine, a manji broj kaže da je preživeo druge sukobe.

Većina žena koje su navele da su preživele period oružanog sukoba takođe je imala jedno ili više iskustava povezanih sa sukobom:

- Devet od deset žena navodi da je čulo pucnje iz vatrenog oružja ili zvuk bombardovanja ili granatiranja u lokalnoj sredini u kojoj je živelo u vreme sukoba (91%);
- Sličan udeo (85%) živeo je u mestima u kojima su naoružana lica (redovna vojska ili druge oružane grupe) bila stacionirana ili su se kretala u većem broju i tokom najmanje jedne sedmice;
- Preko polovine je videlo borbe u lokalnoj sredini u kojoj je živelo u vreme sukoba (55%);
- Za dve trećine žena koje su preživele sukob (66%), imovina njihove uže porodice (poput doma, automobila ili stoke) uništena je ili ozbiljno oštećena zbog sukoba. U većini slučajeva (61%), njihovu imovinu su oduzela naoružana lica.

Preživljavanje sukoba imalo je veoma značajan uticaj na živote tih žena:

- Osam od deset žena prijavljuje da je moralo da beži iz svog doma (83%);
- Preko dve trećine žena nije moglo da nađe posao u svojoj sredini zbog sukoba (70%) – 87% u severozapadnom regionu sa većinskim stanovništvom kosovskih Srba;
- Supružnik ili član porodice skoro dve petine žena učestvovao je u borbama (39%) – 53% u severozapadnom regionu – a 5% žena je lično aktivno učestvovalo u borbama u sukobu;
- Polovina je živela u sredini u kojoj su civili pritvarani ili zatvarani (48%) ili u kojoj su civili ginuli zbog sukoba (53%).

Kao zaključak, tri četvrtine žena se mogu smatrati pogođenim sukobom – definisane kao žene koje su preživele period sukoba i imale najmanje jedno od prethodno navedenih iskustava u vezi sa sukobom.

Mnoge žene pogođene sukobom⁶⁰ navode da su pretrpele dodatne posledice navedene u Tabeli 5.1. Četrdeset pet procenata pogođeno je time što su muškarci iz njihove porodice odsustvovali od kuće zbog sukoba, a sličan procenat (44%) navodi da zdravstvene usluge koje su ranije koristile nisu bile dostupne ili su bile nepristupačne tokom dužeg vremenskog perioda. Severozapad Kosova je naročito pogođen: 62%, odnosno 55% žena pogođenih sukobom u ovom regionu doživelo je ova iskustva.

Tabela 5.1: Iskustva žena neposredno pogođenih sukobom

Da li ste doživele nešto od sledećeg tokom oružanog sukoba koji ste preživeli:

	Da %
Muškarci iz vaše porodice (muževi, očevi, braća) nisu bili prisutni kod kuće i u porodici (bili su u bekstvu, borbi, pritvoru ili su nestali)	45
Zdravstvene usluge (uključujući usluge zdravstvene zaštite žena) koje ste ranije koristile su vam bile nedostupne na duži period.	45
Zakon se nije sprovodio u vašoj lokalnoj sredini tokom dužeg vremenskog perioda (policija ili druga organizacija koja se bavi očuvanjem zakona i reda nije radila svoj posao)	35
Žene iz vaše porodice su morale da idu na potencijalno opasna mesta (npr. na borbenu liniju/u pograničnu oblast ili blizu eksplozivnih naprava poput mina) da bi radile ili nabavile osnovne potrepštine za domaćinstvo (ogrev, hranu, vodu za piće, gorivo itd.)	22
Bliski član porodice ili vaš suprug ili partner je bio povređen ili je umro tokom borbi/nasilja?	22
Pripadnici oružanih grupa su primenjivali izrazito ponižavajuće prakse prema lokalnim ženama u području u kojem ste živeli.	11
Oružane grupe su se namerno koristile pretnjama, glasinama ili stvarnim nasiljem nad ženama da bi zastrašile lokalno stanovništvo u sredini u kojoj ste živeli	11
Pripadnici oružanih grupa koristili su veoma ponižavajuće prakse prema meštankama u sredini u kojoj ste živeli	6
Okolnosti su prouzrokovale da žene nude seksualne usluge u zamenu za osnovne potrepštine ili kako bi osigurale bezbednost svojih porodica u području u kojem ste živeli.	5

OSNOVA: 1.562 žena starosne dobi 18- 74 godine, na Kosovu, koje su pogođene oružanim sukobom

IZVOR: Anketa o nasilju nad ženama koju je sproveo OEBS (2018)

5.2: Sukob i nasilje nad ženama

60 Definicija „pogođene sukobom“ podrazumeva živeti u situaciji u kojoj je postojao aktivan oružani sukob u trajanju od najmanje jedne sedmice i odgovoravanje sa „da“ na najmanje jedno od sledećih pitanja: „Da li ste čule pucnje iz vatrenog oružja, zvuk bombardovanja ili granatiranja u lokalnoj sredini u kojoj ste živeli u vreme sukoba?“ „Da li ste živele najmanje jednu sedmicu u mestu gde su naoružana lica (redovna vojska ili druge oružane grupe) bili stacionirani ili su se kretali u većem broju? Ovo može uključivati i lokalne stanovnike koji su učestvovali u sukobu.“ „Da li ste videle borbu na lokalnom području u kojem ste živele tokom sukoba?“ „Da li je imovina (npr. dom, automobil, stoka) vaše uže porodice uništena ili ozbiljno oštećena tokom sukoba?“ „Da li je imovinu (npr. dom, automobil, stoka) vaše uže porodice oduzela neka naoružana grupa?“ „Da li je bilo nemoguće naći posao u vašem okruženju zbog sukoba (kancelarije/fabrike su zatvorene ili uništene ili je bilo previše opasno)?“ „Da li je neki član uže porodice ili vaš suprug ili partner učestvovao u sukobu ili borbama unutar neke oružane grupe?“ „Da li ste imali aktivni ulogu u borbama tokom sukoba?“ „Da li su civili sa lokalnog područja u kojem ste živeli bili zarobljeni ili zatvoreni?“ „Da li su civili sa lokalnog područja u kojem ste živeli stradali tokom sukoba?“ „Da li ste lično bili fizički napadnuti ili povređeni u sukobu?“ „Da li ste morali da pobegnute iz svog doma tokom (bilo kog) sukoba koji ste doživeli?“

Žene koje su identifikovane kao žene pogođene sukobom bile su pitane da li su njihova iskustva seksualnog uznemiravanja ili fizičkog i seksualnog nasilja od strane partnera ili nepartnera bila povezana sa oružanim sukobom ili ne.

Od žena pogođenih sukobom koje su iskusile nepartnersko fizičko i/ili seksualno nasilje, 21% povezuje doživljeno nasilje sa oružanim sukobom, a taj procenat dostiže 32% na pitanje o najtežem slučaju nasilja koje su doživele.

Nešto više od trećine žena koje su nekada imale partnera i koje su takođe pogođene sukobom svoje iskustvo fizičkog i/ili seksualnog nasilja od intimnog partnera povezuje sa sukobom, a procenat dostiže 38% na pitanje o najtežem slučaju nasilja.

Žene koje su pogođene sukobom, međutim, ne prijavljuju da su češće trpele nasilje od žena koje nisu pogođene sukobom.

Psihičke reakcije žena na nasilje generalno nisu se znatno razlikovale od žena koje su preživele oružani sukob, bilo da je to nasilje počinio sadašnji partner, bivši partner ili neka druga osoba.

Trećina žena koje imaju dugotrajno oboljenje ili zdravstveni problem ili su ograničene zbog nekog zdravstvenog problema i koje su pogođene sukobom svoje zdravstvene probleme pripisuje sukobu koji je preživela (31%).

Žrtve nasilja povezanog sa sukobom koje su učestvovalе u kvalitativnom istraživanju opisuju da su doživele teško fizičko i seksualno nasilje i u svojim domovima i na drugim mestima, poput privremenih vojnih pritvorskih centara.

Jedna žena je opisala pretrpljeno dugotrajno psihičko, seksualno i fizičko nasilje u svom domu. U nastavku je dat opis njene priče i iskustvo u dobijanju propratnih usluga:

Studija slučaja: Priča osobe A.

- Osoba A. imala je 14 godina na početku sukoba. Živela je sa roditeljima i mlađim sestrama.
- Kad je imala 16 godina, njen otac se skrivao, a kada su muškarci, za koje je verovala da su iz vojske, došli u njihov dom, njena majka je pretučena i silovana pred porodicom do te mere da joj je bila potrebna hitna lekarska pomoć. Dok je njena majka bila u nesvesti, osobu A. i njenu 13. godišnju sestru silovalo je više muškaraca.
- Kad su ti muškarci otišli, osoba A. i njena porodica su otišle u drugo selo i sakrile se. Dobila je nešto lekarske pomoći za fizičko nasilje, ali nikakvu drugu podršku u to vreme.
- Kasnije su joj prepisani određeni lekovi, ali ih ona nije uzimala jer se bojala da će je neko prepoznati u zdravstvenom centru i da će se saznati šta joj se dogodilo.

„Nisam želela da rizikujem da izgubim sve što imam. Rekli su da treba da primimo neke injekcije. Nismo znale šta da radimo i nismo znale šta bi tamošnji lekari mogli da nam urade i nismo želele da saznaju šta nam se dogodilo.“

Žena koja je preživela nasilja povezano sa sukobom

- Nikome nije rekla šta je doživela. Kada se udala, bojala se da je njen suprug neće prihvatiti ako bi saznao da je silovana, pa mu je rekla da je ranije imala vezu na njegovo pitanje da li je devica.
- Godinama kasnije, prijatelj je predložio da poseti NVO koja je pomagala ženama koje su pretrpele nasilje povezano sa sukobom i to je bio prvi put da je progovorila o tome šta je doživela.

Među ženama koje su doživele nasilje od partnera ili nepartnera nakon 15. godine života, 4% je napadnuto ili dobilo pretnju vatrenim oružjem (20 ispitanica).



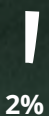
6. Uticaj nasilja na život žena i prepreke u traženju podrške >>



Tri četvrtine žena koje su doživele fizičko i/ili seksualno nasilje od strane nepartnera navode da su osetile uticaj najmanje jedne od niza psihičkih reakcija na najteži slučaj koji su doživele.



Više od trećine žena (39%) koje su prijavile da su doživele fizičko i/ili seksualno nasilje od strane partnera ili nepartnera pretrpele su jednu ili više fizičkih povreda kao rezultat najtežeg slučaja nasilja koji su doživele.



Policija je saznala da se dogodio najteži slučaj u samo 2% slučajeva nasilja od strane sadašnjeg partnera.

6. Uticaj nasilja na život žena i prepreke u traženju podrške

U ovom poglavlju dat je pregled uticaja nasilja na dobrobit žena, date su informacije o tome da li su nekome rekly za svoja iskustva i, ako jesu, koliko su bile zadovoljne reakcijom. Tokom anketiranja ženama je postavljeno pitanje o uticaju najtežeg slučaja fizičkog ili seksualnog nasilja, uključujući i pretnje fizičkim ili seksualnim nasiljem. Najteži slučaj je definisan kao slučaj koji je najviše uticao na ženu, psihički ili fizički.

6.1: Psihičke posledice i fizičke povrede

Skoro sve žene koje su rekly da su doživele fizičko ili seksualno nasilje doživele su najmanje jednu od emocionalnih reakcija navedenih u Tabeli 6.1. Bez obzira na odnos žene sa počiniocem, najčešće reakcije na najteži slučaj nasilja na Kosovu (kao i u EU) su bes, ljutnja i strah. Posebno su žene koje su preživele nasilje od strane nepartnera navodile da ih je uplašilo nasilje koje su doživele.

Tabela 6.1: Emocionalne reakcije na fizičko i/ili seksualno nasilje (najteži slučaj)

Kada pomislite na najteži slučaj nasilja, da li ste kao posledicu osetile nešto od navedenog?

	0% 61%		
	Sadašnji partner	Bivši partner*	Nepartner
	%	%	%
Ljutnja	61	56	47
Bes	60	64	51
Strah	40	53	60
Sramota	39	30	37
Stid	27	36	27
Agresivnost	24	27	31
Zaprepašćenost	20	29	39
Krivica	18	11	9
Ništa od navedenog	5	4	3

OSNOVA:
Žene na Kosovu starosne dobi 18-74 godine koje su doživele fizičko i/ili seksualno nasilje nakon svoje 15. godine i koje su identifikovale najteži slučaj nasilja od strane sadašnjeg partnera (149), bivšeg partnera (49) ili nepartnersko nasilje (131)

*NAPOMENA: nizak stepen (49) što se tiče bivšeg partnera

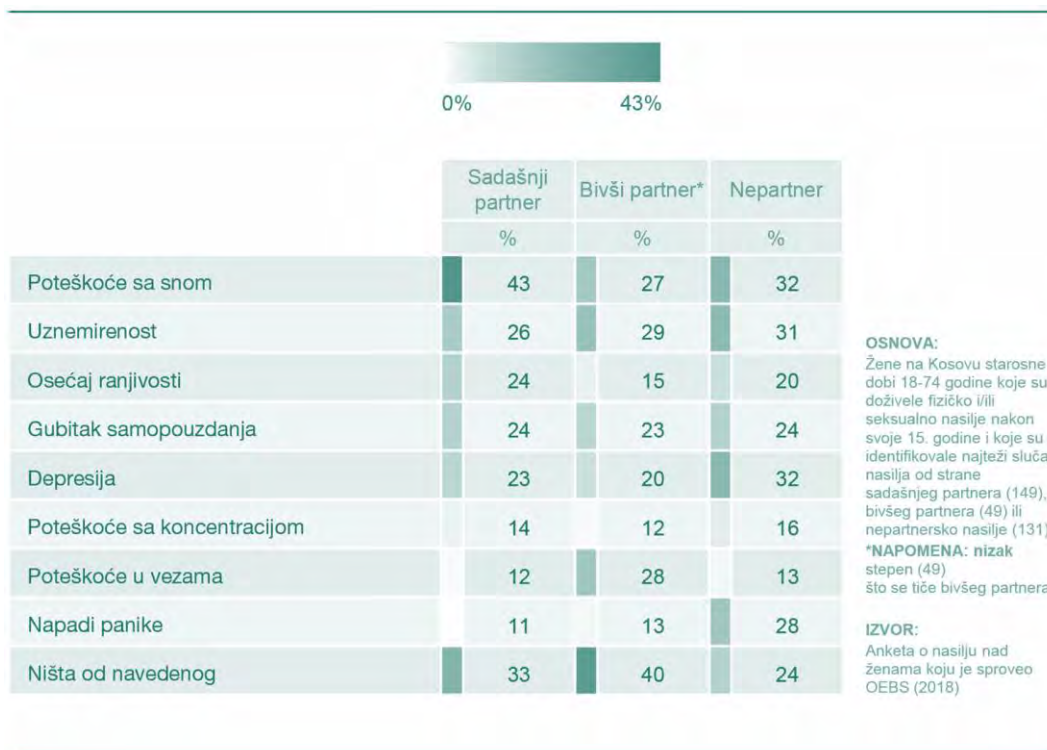
IZVOR:
Anketa o nasilju nad ženama koju je sproveo OEBS (2018)

Da ponovimo, skoro sve žene koje su doživele seksualno uznemiravanje osetile su najmanje jednu od emocija navedenih u Tabeli 6.1. Iako se strah ređe javljao kao reakcija na najteži slučaj (28%), najčešća reakcija je u principu bila bes, a njega je osetila oko polovina pogođenih žena u svakom slučaju (46%).

Većina žena koje su preživele fizičko i/ili seksualno nasilje od strane intimnog partnera ili nepartnera osetila je i uticaj najmanje jedne od dugoročnih psihičkih reakcija iz Tabele 6.2 kao posledicu najtežeg slučaja nasilja. Problemi sa spavanjem, anksioznost, gubitak samopouzdanja, depresija i osećaj ugroženosti neke su od najčešćih reakcija, bez obzira da li je počinitelj bio sadašnji partner, bivši partner ili neko drugi. Žrtve koje su preživele nasilje od strane bivšeg partnera takođe imaju poteškoće u ostvarivanju veza. Starije žene češće kažu da nisu imale nijednu od tih reakcija.

Tabela 6.2: Psihičke posledice fizičkog i/ili seksualnog nasilja (najteži slučaj)

Kada pomislite na najteži slučaj nasilja, da li ste kao posledicu osetile nešto od navedenog?



Kvalitativno istraživanje je pokazalo da su žene koje su doživele nasilje kao posledicu sukoba često bile psihički teško pogođene tim iskustvom. Neke su rekly da su u vreme nasilja više želele da umru nego da prežive, samo da ne bi morale da žive sa onim što im se desilo.

Neke su se i plašile da će drugi ljudi saznati šta im se desilo, uključujući njihove muževe ili decu, jer su mislile da će ih možda kriviti za ono što im se desilo. Pre traženja podrške od neke NVO, žene su pokušavale da ne misle na ono što im se desilo, ali kada bi pomislile na to osećale su neizrecivu bol.

„Negde do podneva nemam nikakvih problema, a onda odjednom počnem da plačem. Ustanem, ne znam šta da radim, gledam u nebo i

molim Boga da mi pomogne da ne poludim, jer svako hoće da iskaže svoju bol, a ova bol ne dopušta da zaspemo.“

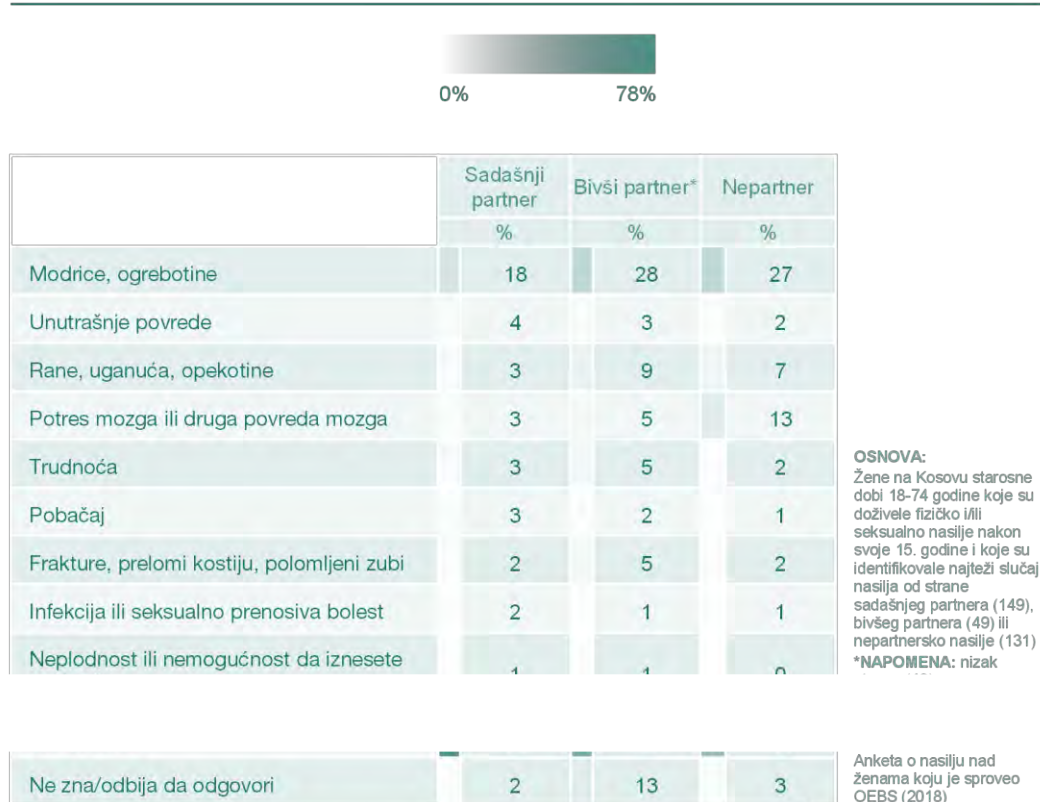
Žena koja je preživela nasilje povezano sa sukobom

Žene koje su doživele nasilje kao posledicu sukoba često su bile psihički teško pogođene tim iskustvom

Manje žena je patilo od fizičke povrede ili posledice nego od emocionalnih ili psihičkih posledica najtežeg vida fizičkog i/ili seksualnog nasilja, mada su mnoge još uvek pogođene na ovaj način. Oko polovina žena koje su doživele nasilje od strane nepartnera, četvrtina žena koje su doživele nasilje od strane bivšeg partnera i petina žena koje su doživele nasilje od strane sadašnjeg partnera kažu da su tokom najtežeg slučaja zadobile makar jednu od povreda iz Tabele 6.3 - uglavnom modrice ili ogrebotine.

Tabela 6.3: Fizičke povrede koje su rezultat fizičkog i/ili seksualnog nasilja (najteži slučaj)

Kada pomislite na najteži slučaj nasilja, da li je on za posledicu imao nešto od navedenog?



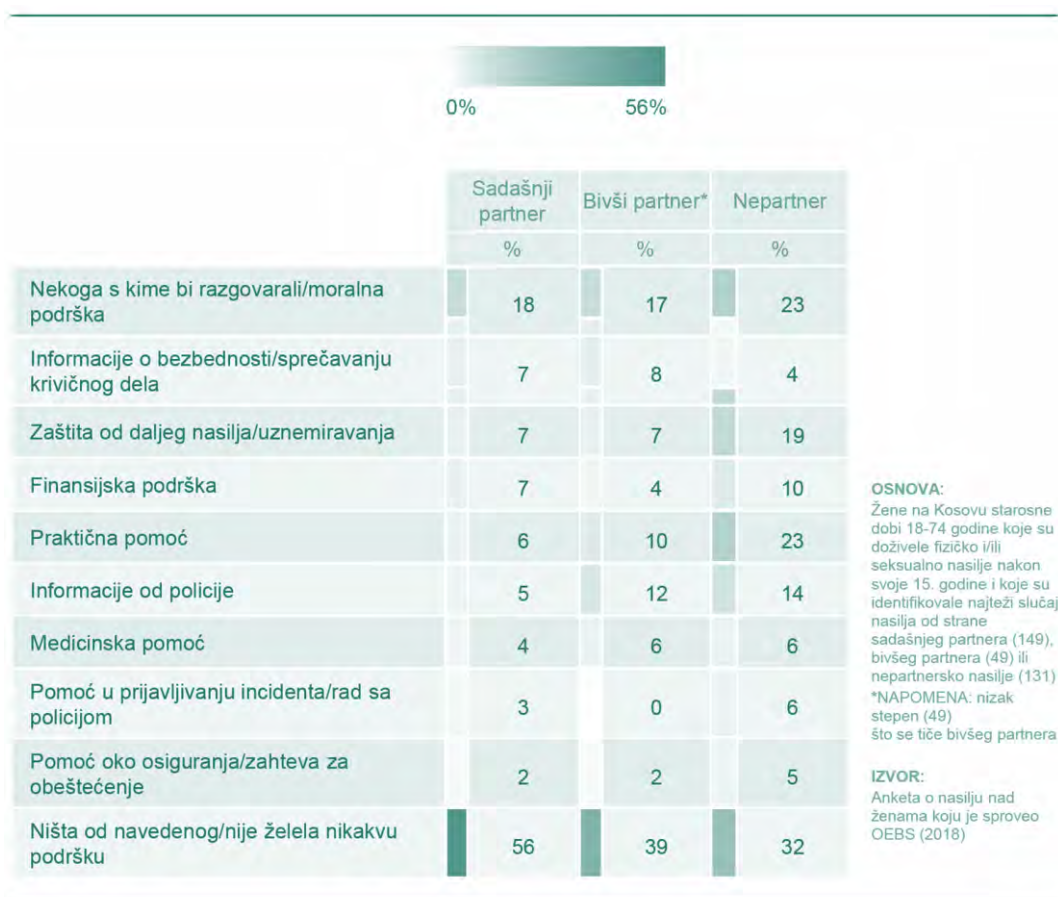
6.2: Podrška koju žele žene koje su preživlele nasilje

Svim ispitanicama koje su doživele fizičko ili seksualno nasilje postavljano je pitanje da li su želele neku vrstu pomoći nakon najtežeg slučaja koji su iskusile. Svrha ovog pitanja bila je da se ispita kakav su vid pomoći želele preživeti i koji su nedostaci u pružanju pomoći u poređenju sa službama i organizacijama kojima su se obratile žene koje su doživele nasilje, o čemu će biti reči u Poglavlju 6.3.

Većina žena koje su pretrpele fizičko i/ili seksualno nasilje od strane *bivšeg partnera* (61%) ili od strane *nepartnera* (68%), i dve petine (44%) žena koje su pretrpele nasilje od strane *sadašnjeg partnera* u anketi je navela da su želele bar jednu vrstu informacija, saveta ili podrške navedenih u Tabeli 6.4. Najčešći izvor informacija, saveta ili podrške koji žene navode da su želele posle najtežeg slučaja nasilja, kako na Kosovu tako i u EU, jeste samo da razgovaraju sa nekim ko bi im pružio moralnu podršku. Zaštita od daljeg nasilja i uznemiravanja i dobijanje praktične pomoći bili su naročito važni za one žene nad kojima je nasilje počinio nepartner.

Tabela 6.4: Željene vrste informacija, saveta i podrške nakon slučaja nasilja

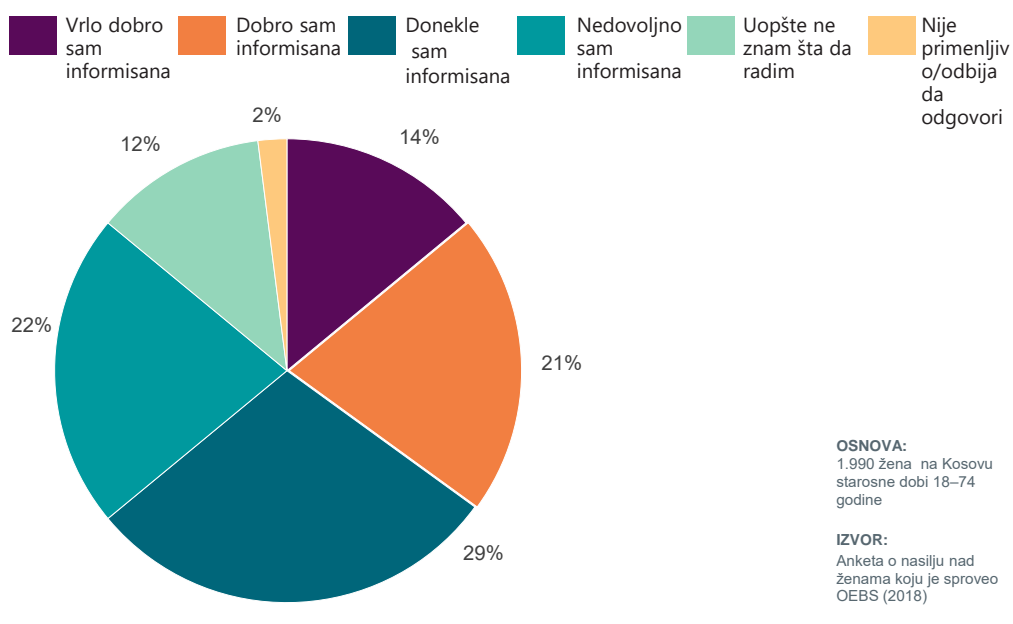
Koju vrstu informacija, saveta ili podrške ste želele nakon najtežeg slučaja koji ste doživeli?



Više od šest od deset žena nedavno je videlo ili čulo za reklamne kampanje protiv nasilja nad ženama (62%). Otprilike jedna trećina žena smatra da je vrlo dobro ili dobro informisana o tome šta da radi ako doživi nasilje (35%), i još 29% smatra da je barem donekle informisana, ali 34% ne smatra da su dobro informisane ili uopšte ne znaju šta treba da rade. Mlađe žene i one sa višim stepenom obrazovanja češće su od starijih žena i onih sa nižim obrazovanjem videle reklamne kampanje i češće smatraju da su informisane o tome šta da rade ako dožive nasilje.

Slika 6.1: Svest o tome šta treba da se uradi nakon što se doživi nasilje

Koliko se smatrate dobro informisanom o tome šta treba da radite ako doživite nasilje?

Figure 6.1

U kvantitativnom istraživanju učesnicama je postavljeno pitanje da li su čule za neku od tri organizacije na Kosovu koje daju savete ili pružaju podršku ženama koje su doživele nasilje. Nešto malo više od polovine njih čulo je bar za jednu organizaciju (51%). Oko trećina žena (37%) je prepoznala svaku od dve organizacije: Kosovski centar za rehabilitaciju žrtava mučenja i Sigurnu kuću (Đakovica). Mlađe i bolje obrazovane žene su češće od starijih i manje obrazovanih žena čule za neku od ovih organizacija. Kosovski centar za rehabilitaciju bio je najpoznatiji među ženama sa područja Prištine, a najmanje poznat među ženama iz jugozapadnog regiona. Sigurna kuća (Đakovica) bila je najpoznatija među ženama iz jugoistočnog i severozapadnog regiona. Za SOS telefonsku liniju za pomoć žrtvama krivičnih dela (Javno tužilaštvo) znala je četvrtina žena (27%), i opet su to uglavnom bile žene iz jugoistočnog i severozapadnog regiona i žene sa visokim obrazovanjem.

U kvalitativnim grupama za diskusiju postojala je i ograničena svest o bilo kakvim specijalizovanim službama koje pružaju podršku ženama koje su doživele nasilje, a žene koje su učestvovalе u ovim razgovorima pretpostavljale su da im je porodica jedini izvor podrške.

Žene koje su doživele nasilje povezano sa sukobom nikome nisu govorile o svojim iskustvima sve dok mnogo godina nije prošlo od tog događaja, a u tim slučajevima su ili razgovarale sa bliskom prijateljicom ili su otišle pravo u specijalizovanu NVO radi psihičke pomoći. Žene su smatrale da je pouzdanije da odu u NVO i da očekuju da je tamo osoblje saosećajnije nego u policiji ili drugim organima.

„Ove NVO ne pričaju o tom događaju i zbog toga im žene više veruju... U ovim NVO-ima rade žene i one su brižnije; stalo im je do poverljivosti, dok je policija manje pažljiva i poverljiva.“

Žena, 20-30 godina, kosovska Srпкиnja, iz seoske sredine

Više od četiri od pet žena smatra prihvatljivim da doktori rutinski pitaju žene koje imaju određene povrede da li su te povrede nastale zbog nasilja (82%).

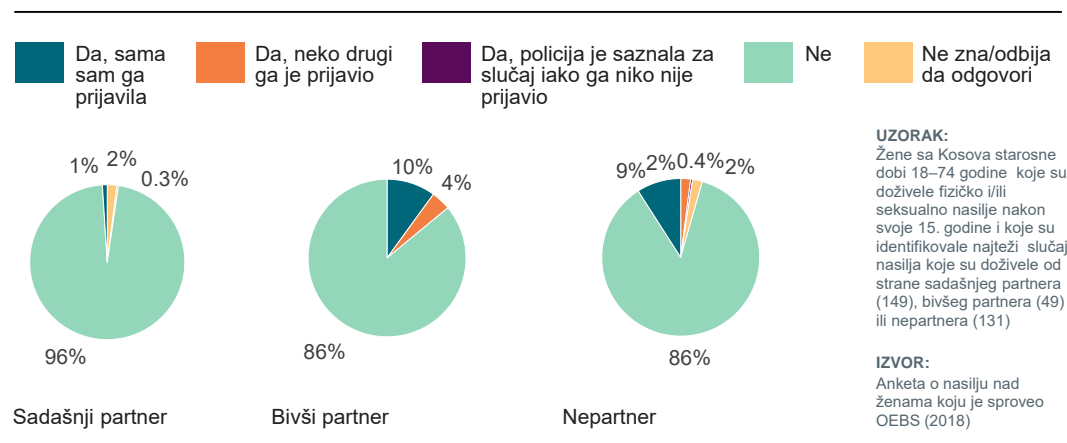
6.3: Prijavlјivanje doživljenog nasilja i uznemiravanja

U anketi je ženama postavljeno pitanje da li su policija ili druge organizacije saznale za najteži slučaj fizičkog ili seksualnog nasilja koje su doživele. To je uključivalo i pretnje fizičkim i seksualnim nasiljem.

Čak i posle najtežih slučajeva fizičkog i/ili seksualnog nasilja, policija u ogromnoj većini slučajeva nije saznala za njih, kao što se vidi na Slici 6.2 ispod.

Slika 6.2: Obraćanje policiji posle najtežeg slučaja fizičkog i/ili seksualnog nasilja

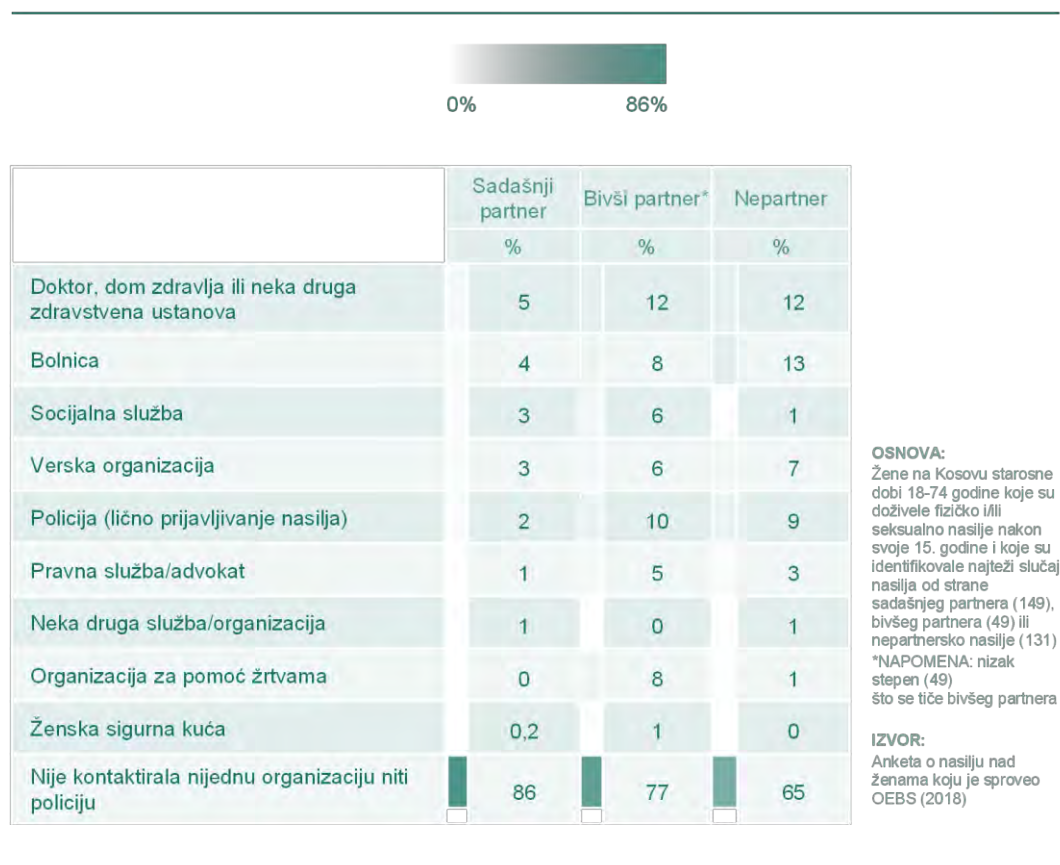
Da li je policija saznala za [najteži] slučaj?



Žene koje su identifikovale najteži slučaj takođe su vrlo retko prijavljivale taj slučaj drugim službama osim policiji. Ovo je posebno tačno kad se radi o nasilju koje je počinio sadašnji partner, gde se 86% žena nije obratilo ni policiji niti nekoj drugoj organizaciji.

Tabela 6.5: Kontakti posle najtežeg slučaja fizičkog i/ili seksualnog nasilja


Da li ste kontaktirali neku od sledećih službi posle najtežeg slučaja nasilja?



Glavni razlozi zbog kojih se nisu obratile policiji bili su isti bez obzira da li je počilac bio sadašnji intimni partner ili neko drugi. U principu, žene su radije birale da se same nose sa slučajem ili uz pomoć prijatelja/porodice (što je primarni razlog i u celoj EU) ili su smatrale da slučaj nije bio toliko značajan da bi se pozvala policija. U druge značajne razloge spadaju strah od počinioca, želja da slučaj ostane u porodici i stid ili sramota, a među ženama koje su doživele nasilje od sadašnjeg partnera glavni razlog bio je i strah da će izgubiti decu.

Tabela 6.6: Razlozi zbog kojih se žrtve nisu obratile policiji?

Zašto se niste obratili policiji?



	Sadašnji partner	Bivši partner	Nepartner
	%	%	%
Sama sam to rešila/uključila sam prijatelja/člana porodice	52	62	29
To nije bila značajna/ozbiljna stvar/nije mi palo na pamet	34	22	30
Strah od partnera/počinioca	9	10	8
Stid, nelagoda	9	7	8
Mislila sam da policija neće hteti ništa da preduzme	9	3	8
Nisam htela da iko sazna/zadržala sam to za sebe	8	5	11
Bojala sam se da ću izgubiti decu	8	1	-
Nisam želela da moj partner/počinilac bude uhapšen ili da ima probleme sa policijom	7	10	1
Nisam htela da se moja veza sa partnerom okonča	6	3	-
Bila sam isuviše emotivno uznemirena da bih kontaktirala policiju	5	1	9
Mislila sam da je to moja krivica	5	12	0.4
Niko mi ne bi poverovao	5	1	3
Mislila sam da policija neće moći ništa da uradi	4	4	2
Nisam mogla da se obratim policiji zbog sukoba	3	0	4
Partner mi nije dozvolio	2	1	-
Otišla sam na drugo mesto radi pomoći	1	0	0
Strah od odmazde od nekog drugog ko nije partner	1	0	4
Neko drugi me je zaustavio ili obeshrabrio	0	3	0
Neko drugi je prijavio slučaj ili je policija sama saznala za taj događaj	0	0	5

OSNOVA:
Žene na Kosovu starosne dobi 18–74 godine koje su doživele fizičko i/ili seksualno nasilje, ali nisu kontaktirale policiju nakon najtežeg slučaja nasilja od strane sadašnjeg partnera (145), bivšeg partnera (42), nepartnera (116)
*NAPOMENA: nizak stepen (42) što se tiče bivšeg partnera

IZVOR:
Anketa o nasilju nad ženama koju je sproveo OEBS (2018)

Žene koje su izjavile da se nisu obratile nijednoj organizaciji za podršku navele su iste primarne razloge kao i kod prepreka u prijavljivanju nasilja.

Samostalno rešavanje slučaja se najčešće navodi kao razlog da se ne kontaktira policija ili druge službe (kao i u EU). Prepreke koje su navedene u kvalitativnom istraživanju mogu da doprinesu sklonosti žena da se same nose sa slučajevima nasilja.

Okvir 6.1: Prepreke u prijavljivanju nasilja navedene u kvalitativnom istraživanju:

1. **Stid:** zbog prirode onog što su doživele ili zato što veruju da će ljudi njih kriviti za nasilje.
2. **Ne žele da ih odvoje od dece:** jer pretpostavljaju da će njihova deca ostati kod oca.
3. **Finansijska zavisnost:** koja ih sprečava da napuste partnera ili supruga.
4. **Strah od osвете partnera:** jer ne misle da će ih policija ili zakon zaštititi.
5. **Nepoverenje u institucije:** verovanje da se na nasilje intimnog partnera gleda sa odobravanjem.

Stid je uočen kao značajna prepreka u prijavljivanju doživljenog nasilja, naročito nasilja koje izvrši intimni partner. Jedan od razloga za to je shvatanje da se nasilje od strane intimnog partnera ne događa bez razloga, pa se pretpostavlja da je žena sigurno nešto uradila čime je to zaslužila.

„Ljudi bi rekli, 'ko zna šta je uradila, jer muž nikad ne bije ženu bez razloga'. Verovatno je nešto uradila, zato je i bije.“

Žena, 18-30 godina, Romkinja, iz urbane sredine

Žene koje su doživele nasilje kao posledicu sukoba takođe su se stidele i plašile da to nasilje prijave. U grupnim diskusijama održanim tokom kvalitativnog istraživanja, žene su potvrdile da društvo drugačije tretira žene koje su doživele seksualno nasilje povezano sa sukobom i izjavile su da muškarci smatraju da one manje zaslužuju poštovanje zbog seksualnog nasilja koje su doživele.

„Čula sam mnoge muškarce da kažu da su te žene za jednokratnu upotrebu i da zaslužuju i gore od onog [seksualnog nasilja] što im je neprijatelj uradio.“

Žena, 34-55 godina, kosovska Albanka, iz urbane sredine

Žene takođe smatraju da se nasilje od strane intimnog partnera ne prijavljuje jer žene ne žele da napuste svoju decu. Žene su rekle da ako žena želi da napusti muža i živi sa svojom porodicom, porodica bi prihvatila samo nju dok bi se prema deci ponašala kao da pripadaju njenom mužu.

„Ako bi razgovarala sa svojim roditeljima, to bi značilo da će je [tu ženu] odvesti. Roditelji bi je odvojili od muškarca [njenog muža], a ona jednostavno ne želi da se to desi jer ima decu, a drugog rešenja nema jer bi bila tužna ako bi napustila decu. Ako bi se razvela od njega, ne bi imala druge mogućnosti; zato prihvata takav način života.“

Žena, 18-30 godina, Romkinja, iz urbane sredine

Žene su objasnile da postoji percepcija da se nasilje od strane intimnog partnera ne događa bez razloga, [što podrazumeva] da je žena sigurno nešto uradila da to zasluži

Učesnice su smatrale da većina žena ne može da napusti nasilnog partnera jer nisu finansijski nezavisne, s obzirom da nemaju pravo nasleđivanja ili pravo na imovinu. Ako žena nema posao, njena jedina mogućnost da finansijski opstane bila bi podrška njene rođene porodice. Žene su smatrale da ne bi sve porodice prihvatile svoje ćerke da ponovo žive sa njima; neke porodice bi smatrale da ona više nije njihova odgovornost dok bi je druge podsticale da izdrži. Neke porodice bi pomogle, ali mogu i da postavе uslove, poput zabrane da ponovo stupi u kontakt sa mužem ili decom.

„Čak i ako žena više ne želi da trpi, gde da ode? Nema posao, mora da ode i živi kod svojih roditelja. Roditelji će joj reći: 'Zašto nisi izdržala i ostala tamo? Ovde nemamo šta da ti pružimo, nemamo imovinu—dali smo je sinovima.' Žene ne poseduju nikakvu imovinu ... One moraju sve da izdrže. Kad bi žene imale novac i kuću ne bi morale to da trpe.“

Žena, 30-50 godina, kosovska Albanka, iz seoske sredine

Žene koje su učestvovalе u kvalitativnom istraživanju izrazile su zabrinutost da će im se njihov partner osvetiti ako prijave nasilje koje je počinio. Imale su utisak da policija ne bi reagovala brzo i možda ne bi uhapsila njihove partnere. Čak i ako bi ih uhapsila, policija bi ih zadržala samo nekoliko dana, a onda bi mogli da odu kući i nastave sa nasiljem.

Žene su takođe rekle da nemaju poverenja u rad institucija, naročito policije, za šta se smatra da sprečava žene da prijave nasilje. One su rekle da neki ljudi koji rade u policiji privatno odobravaju nasilje od strane intimnih partnera i ne bi se istinski potrudili da to nasilje spreče. Takođe je vladalo mišljenje da policajci neće zaštititi poverljivost, posebno u seoskim sredinama gde verovatno poznaju ljude koji su upleteni u nasilje.

„Smatram da nema poverenja, jer policajac može da bude član moje porodice, a ja imam neki problem u porodici i odem u policiju, on [taj policajac] će širiti vest da je: 'Oh, žena tog čoveka ...'”

Žena, 18-30 godina, kosovska Albanka, iz seoske sredine

Prijavljivanje seksualnog uznemiravanja

Skoro dve trećine žena koje su doživele seksualno uznemiravanje kažu da ni sa kim nisu razgovarale o tome (65%). Većina je rekla da su bile u stanju da same izađu na kraj sa tim (55%) ili da slučaj nije bio toliko značajan i da im možda nikada ne bi ni palo na pamet da ga prijave (35%). Kod manjeg broja ovih žena bili su važni drugi činioci: neke su htele da to što su doživele zadrže za sebe (9%), neke su navele stid ili sramotu (4%) ili da nisu mislile da će im prijavljivanje pomoći (4%).

Žene koje su progovorile o svom slučaju seksualnog uznemiravanja (ukupno 33%) najčešće su o tome razgovarale sa rođakom/članom porodice (23%), prijateljem (8%) ili dečkom/partnerom (6%). Nisu pomislile da to što su doživele prijave policiji, organizacijama koje pružaju specijalizovane usluge ili drugim službama.

6.4: Zadovoljstvo uslugama

Zvaničnim službama za podršku obratio se veoma mali broj žena koje su preživele nasilje ili uznemiravanje, zbog čega nije moguće da se donesu statistički značajni zaključci o stepenu zadovoljstva tim uslugama.

Žene koje su doživele nasilje, a koje su učestvovalе u kvalitativnom istraživanju, imale su mešovita iskustva sa različitim službama. One koje su tražile podršku obratile su se nekoj NVO i imale su pozitivno mišljenje o psihičkoj i praktičnoj podršci koja im je pomogla da izađu na kraj sa onim što su doživele i stvore novi život za sebe.

Međutim, mišljenja o uslugama koje pružaju lokalni organi vlasti bila su manje pozitivna. Žene su izrazile uverenje da organi vlasti sporo reaguju na sve vrste nasilja nad ženama, ali posebno na nasilje povezano sa sukobom.

Studija slučaja u nastavku govori o još jednoj ženi koja je preživela nasilje povezano sa sukobom, koja je pretrpela nasilje u pritvorskom centru i opisuje svoje iskustvo sa uslugama podrške.

Studija slučaja: Priča osobe B.

- B. se udala kada je imala 20 godina i imala je nekoliko dece. Njen muž je umro na početku sukoba na Kosovu. Uzrok smrti je nepoznat. Rečeno joj je da je poginuo od udara groma; međutim, ona je znala da je on imao problema sa muškarcima na poslu i da su ga možda oni ubili.
- Tokom sukoba su B. i njenu decu zarobile oružane snage. Sa drugim ženama i decom odvedena je u privremeni pritvorski centar postavljen u štali.
- B. je više puta tučena i silovana. Zbog toga trpi dugoročne posledice po svoje mentalno i fizičko zdravlje, uključujući i oštećenje bubrega i kičme. B. je oslobođena iz pritvorskog centra i morala je naporno da radi kako bi samostalno izdržavala i podizala decu. Njena deca su bila istraumirana događajima i to je godinama uticalo na njihovu psihičku dobrobit.
- Njeno fizičko i mentalno zdravlje takođe su bili teško narušeni. Podvrgnuta je lečenju bubrega i dobija savete od jedne dobrotvorne organizacije.
- B. je podnela zahtev za nadoknadu koja je dostupna ženama na Kosovu koje su pretrpele seksualno nasilje tokom sukoba na Kosovu. Rečeno joj je da je njen zahtev odbijen jer postoje sumnje u vezi sa njenim slučajem.

„Kad su tražili dokumenta nisam ih imala. Ko je tada uopšte mislio na dokumenta?“

Žena koja je preživela nasilje povezano sa sukobom



7. Iskustva nasilja među specifičnim grupama žena

Anketa o dobrobiti i bezbednosti žena na Kosovu



Foto: Yllka Fetahaj

7. Iskustva nasilja među specifičnim grupama žena

Anketom je od ispitanica prikupljen čitav niz detalja kako bi se izvršila dublja analiza nivoa nasilja koje su doživele različite grupe žena. Svrha tih podataka je da bolje razumemo učestalost i rizik od doživljavanja nasilja među specifičnim grupama. Ovo poglavlje se fokusira na značajne razlike u navedenim iskustvima svih vidova nasilja, uključujući i seksualno uznemiravanje, među različitim grupama žena.

Starosna dob

Opšte gledano, starosna dob je najznačajniji faktor kada su u pitanju razlike u iskustvima i stavovima žena. Kod mlađih žena (od 18 do 29 godina) veća je vjerojatnoća u odnosu na prosek da kažu da su doživele seksualno uznemiravanje nakon svoje 15. godine (42% prema 29% u proseku) i u periodu od 12 meseci pre ankete (24% prema 13%). Ovo se odnosi i na iskustva proganjanja (15% prema 8% u proseku nakon 15. godine i 4% prema 2% u periodu od 12 meseci pre ankete).

Iako žene starije od 60 godina češće kažu da su doživele fizičko i/ili seksualno nasilje od strane intimnog partnera (21% prema 11% u proseku), učestalost nasilja u periodu od 12 meseci pre ankete ne razlikuje se po starosnoj grupi.

Emotivni status

Podaci su analizirani na osnovu toga da li ispitanica sada ima partnera (udata je, živi sa nekim ali nisu venčani ili je u vezi sa nekim ali ne žive zajedno), da li ima bivšeg partnera (ista definicija kao i za sadašnjeg partnera), ili nikad nije imala partnera.

Kod žena koje su ranije imale partnera veća je vjerojatnoća da kažu da su doživele nasilje: 15% je navelo da su doživele fizičko i/ili seksualno nasilje od strane nepartnera, za razliku od 7% žena koje ranije nisu imale partnera. Slično tome, 18% žena koje su ranije imale partnere navodi da su doživele fizičko ili seksualno nasilje od strane sadašnjeg partnera u poređenju sa 9% žena u celini.

Radni status

Uprkos tome što radni status žene nije glavni diskriminator, podaci sugerišu da su studentkinje ili učenice podložnije određenim vidovima nasilja. To važi i za žene koje su u penziji, mada u manjoj meri.

Učenice i studentkinje češće navode da su doživele seksualno uznemiravanje u određenom trenutku (60% u poređenju sa 29% žena u celini) i u periodu od 12 meseci pre ankete (40% u poređenju sa 13% u celini). Iako skoro sve studentkinje i učenice imaju od 18-29 godina—starosna grupa koja najčešće prijavljuje seksualno uznemiravanje—one i dalje češće doživljavaju seksualno uznemiravanje od žena starosti 18-29 godina uopšte (42%).

Penzionisane žene češće navode da su doživele fizičko nasilje od strane sadašnjeg partnera (16% prema 8%).

Pored toga, penzionisane žene (30%) i one koje rade kućne poslove i staraju se o članovima porodice (33%) navele su da su doživele fizičko nasilje u detinjstvu više od žena u celini (21%).

Obrazovanje

U anketi je ženama postavljeno pitanje o najvišem stepenu obrazovanja koji su završile – osnovno, srednje ili više/visoko obrazovanje. Žene sa obrazovanjem nižim od osnovnog (od kojih većina ima 50 godina ili više) češće navode da su doživele fizičko ili seksualno nasilje od strane nepartnera (17% u poređenju sa 8% žena u celini) i fizičko nasilje od strane intimnog partnera (16% prema proseku od 9%).

Žene sa visokim ili višim obrazovanjem češće su doživljavale seksualno uznemiravanje nakon svoje 15. godine (44% u poređenju sa 29% u celini) i u periodu od 12 meseci pre ankete (25% prema 13%). One takođe češće doživljavaju proganjanje nakon 15. godine (13% u poređenju sa 8% žena u celini). Zatim, one ređe od proseka navode da su doživele fizičko nasilje od strane partnera ili nepartnera (7% prema proseku od 12%) ili fizičko nasilje tokom detinjstva (13% prema 21%).

Primanja

Žene koje su učestvovalе u anketi analizirane su na osnovu četiri grupe primanja: one koje žive lagodno sa sadašnjim primanjima, one koje se nekako snalaze, one kojima je teško da sastave kraj sa krajem i one kojima je veoma teško da sastave kraj sa krajem.

Iako nema razlika u učestalosti nasilja od strane *nepartnera* na osnovu različitih kategorija primanja, postoje neke značajne razlike kada je u pitanju iskustvo nasilja od strane intimnog partnera. Žene iz domaćinstava kojima je veoma teško da izađu na kraj sa sadašnjim primanjima navode veće stope nasilja od strane sadašnjeg partnera (na nivou koji objedinjuje psihičko, fizičko i seksualno nasilje), gde je 75% njih navelo da su doživele bar jedan od navedenih vidova nasilja u poređenju sa prosekom od 53%. Razlike su najizraženije kada su u pitanju fizičko i psihičko nasilje. One kojima je vrlo teško da izađu na kraj sa primanjima takođe navode veći stepen fizičkog nasilja u detinjstvu (32% prema 21%).

Navedena učestalost svih vidova nasilja od strane sadašnjeg partnera veća je među onim ženama kojima je veoma teško da sastave kraj sa krajem

Etnička pripadnost

Kada se uporede odgovori kosovskih Srkinja i kosovskih Albanki, navedena učestalost nasilja je skoro uvek veća među kosovskim Srkinjama, kao što je prikazano u Tabeli 7.1 u nastavku. Jedini izuzetak je nasilje od strane bivšeg partnera.

Tabela 7.1: Učestalost nasilja, po etničkoj pripadnosti

	Kosovska Albanka/ostale%	Kosovska Srkinja
Seksualno uznemiravanje	27	55
Fizičko nasilje od strane nepartnera	6	21
Proganjanje	1	5
Psihičko nasilje od strane sadašnjeg partnera	51	62
Fizičko nasilje od strane sadašnjeg partnera	7	16
Seksualno nasilje od strane sadašnjeg partnera	3	13
Psihičko nasilje od strane bivšeg partnera	44	54
Fizičko nasilje od strane bivšeg partnera	14	16
Seksualno nasilje od strane bivšeg partnera	7	5
Nasilje u detinjstvu	21	37

OSNOVA: Sve žene na Kosovu od 18 do 74 godina (Alb: 1.690; Srp: 300) sa sadašnjim partnerom (Alb: 1.340; Srp: 233) ili bivšim partnerom (Alb: 168; Srp: 245)

IZVOR: Anketa o nasilju nad ženama koju je sproveo OEBS (2018)

Navedena godišnja učestalost nasilja takođe je različita za neke vidove nasilja. Kosovske Srkinje češće kažu da su doživele seksualno uznemiravanje u periodu od 12 meseci pre ankete (32% prema 12% kosovskih Albanki), proganjanje (4% prema 1%), fizičko nasilje od strane nepartnera (7% prema 1%) i fizičko ili seksualno nasilje od strane sadašnjeg partnera (8% prema 3%).

Ove razlike u navedenoj učestalosti nasilja kod kosovskih Albanki i kosovskih Srkinja mogu delimično da budu povezane sa različitim stavovima o nasilju u porodici. Više kosovskih Albanki nego kosovskih Srkinja se slaže da nasilje nad ženama često isprovocira žrtva (36% prema 23%) i da je nasilje u porodici privatna stvar koja treba da se rešava u porodici (50% prema 39%). Uočeno je da su kosovske Srkinje bile spremnije da otkriju svoja iskustva tokom razgovora za potrebe ankete.

Žene sa decom i bez dece

Iskustvo seksualnog uznemiravanja žena sa decom (ili koje su imale decu) značajno se razlikuje od iskustva žena koje nemaju decu. Među ženama koje nemaju decu, 47% je doživelo seksualno uznemiravanje nakon 15. godine (22% među ženama sa decom), 28% je doživelo isto u periodu od 12 meseci pre ankete (8% među ženama sa decom), a sličan obrazac postoji kod težih vidova seksualnog uznemiravanja. Proganjanje je takođe učestalije među ženama koje nemaju decu (17% nakon 15. godine života, u poređenju sa 4% žena koje imaju decu). Žene koje nemaju decu takođe češće navode da su doživele fizičko nasilje od strane nepartnera nakon 15. godine života (10% prema 6%).

Mesto življenja

Žene koje žive u gradskim sredinama češće od žena koje žive u seoskim sredinama navode da su doživele seksualno uznemiravanje nakon 15. godine (33% prema 25%) i u periodu od 12 meseci pre ankete (16% prema 12%). Isti obrazac se vidi i kod najtežih vidova seksualnog uznemiravanja. Učestalost fizičkog i seksualnog nasilja od strane nepartnera takođe je nešto veća u gradskim sredinama (9% prema 7%). Dok se procenat žena koje kažu da su doživele nasilje od strane sadašnjeg partnera ne razlikuje po mestu življenja, psihičko nasilje od strane bivšeg partnera češće se javlja u gradskim sredinama (54% prema 40%), kao i učestalost fizičkog ili seksualnog nasilja od strane bivšeg partnera u periodu od 12 meseci pre ankete (5% prema manje od 1%).

Suprotno tome, žene koje trenutno žive u seoskim sredinama (24%) češće ukazuju na fizičko nasilje doživljeno u detinjstvu od žena koje žive u gradskim sredinama (17%).

Osobine sadašnjeg partnera

Prikupljene su osnovne informacije o starosnoj dobi, obrazovanju, zaposlenju i određenim iskustvima i ponašanjima partnera ispitanica.

S obzirom da žene koje imaju 60 ili više godina češće kažu da su doživele nasilje od strane sadašnjeg partnera, sledi da žene čiji partneri imaju 60 ili više godina češće kažu da su doživele fizičko ili seksualno nasilje od strane svog sadašnjeg partnera (15% prema 9% u celini).

Seksualno nasilje od strane sadašnjeg partnera češće je među ženama čiji partneri nisu zvanično zaposleni, gde 7% žena čiji su partneri nezaposleni ili penzionisani navodi da su doživele ovaj vid nasilja, u poređenju sa 4% žena u celini.

8. Zaključci i preporuke >>



8. Zaključci i preporuke

Anketa i kvalitativno istraživanje ukazuju na četiri glavna zaključka o nasilju nad ženama na Kosovu:

1) Društvene norme i stavovi doprinose rodnoj neravnopravnosti i stigmatizaciji koja se odnosi na otkrivanje nasilja i traženje pomoći

Žene koje su učestvovalе u anketi i kvalitativnom istraživanju izrazile su zabrinutost zbog nasilja nad ženama na Kosovu. Skoro dve trećine anketiranih žena (64%) kaže da je nasilje nad ženama uobičajena pojava. Zaista, više od polovine žena (54%) kaže da su doživele nasilje od strane intimnog partnera, uglavnom psihičko, ali je 9% žena navelo da su doživele i fizičko nasilje.

Društvene norme i stavovi o ulozi žene u društvu i opšte prihvatanje rodne nejednakosti predstavljaju pogodno tlo za ovakvo nasilje. Ove norme jačaju nejednako društvo u kojem muškarci dominiraju kod kuće, na radnom mestu i u javnom životu. Više od polovine (57%) žena na Kosovu starosti 18-74 godine smatra da njihovi prijatelji misle da: „dobra žena sluša svog muža čak i ako se ne slaže sa njim.“ Četvrtina žena (26%) smatra da njihovi prijatelji misle da je: „obaveza žene da ima seksualni odnos sa svojim suprugom čak i ako joj nije do toga.“ Više od trećine anketiranih žena (35%) se slaže da nasilje isprovocira žrtva i da žene preteruju u tvrdnjama o zlostavljanju i silovanju (32%).

Uprkos znatnom procentu žena koje su otkrile da su preživele nasilje od strane sadašnjeg ili bivšeg partnera, većina žena se nije obratila nijednoj službi zbog najtežeg slučaja nasilja od strane sadašnjeg partnera (92%), bivšeg partnera (81%) ili nepartnera (72%). Konkretno, samo 2% žena je prijavilo policiji najteži slučaj nasilja od strane sadašnjeg partnera, 3% socijalnim službama, a skoro nijedna nije navela da se obratila sigurnoj kući za žene ili nekoj drugoj specijalizovanoj službi. Ovo je potkrepljeno činjenicom da skoro polovina ispitanica (48%) veruje da je nasilje u porodici privatna stvar koja treba da ostane u porodici.

Žene koje su učestvovalе u kvalitativnom istraživanju rekle su da postoje mnoge prepreke u traženju podrške. Neke od tih prepreka su prihvatanje nasilja kao normalnog i nedostatak dugoročne podrške u smislu stanovanja i finansijske podrške, što čini napuštanje nasilnog partnera nepraktičnim, a prijavljivanje nasilja izlišnim i potencijalno opasnim.

2) Zakonodavstvo se ne sprovodi u dovoljnoj meri i ne postoji poverenje u institucije koje treba da pružaju podršku žrtvama nasilja

Stručnjaci sa kojima je obavljen razgovor za potrebe ovog izveštaja uglavnom su smatrali da Kosovo ima dobre zakone i da je u prethodnih deset godina došlo do poboljšanja. Smatrali su da su zakoni koji se odnose na rodno zasnovano nasilje do određenog stepena adekvatni, ali da je njihovo sprovođenje loše. Neki stručnjaci su naveli da zvaničnici krive žene za krivična dela počinjena nad njima, a posebno za seksualno nasilje. U nekim slučajevima policija bi ubedila preživjele da nasilje koje su doživjele nije ozbiljno i da ne treba da ga prijave.

Zaista, žene koje su učestvovala u kvalitativnom istraživanju rekle su da ne veruju da će ih postojeći sistemi i akteri zaštititi, uz objašnjenje da se plaše da bi posle nasilja od strane intimnog partnera policija samo na kratko zadržala partnera, i da bi onda počinilac bio slobodan i ponovo im naudio.

Žene koje su učestvovala u kvalitativnom istraživanju rekle su da je nedostatak poverenja u rad policije prisutniji u seoskim sredinama gde policija uglavnom poznaje ljude umešane u nasilje i prema tome, kako su rekle ove žene, možda neće objektivno reagovati. Sigurne kuće za žene obavestile su Misiju OEBS-a na Kosovu da zaposleni u centrima za socijalni rad nemaju dovoljno znanja i sluha za rešavanje slučajeva nasilja u porodici.

Stručnjaci sa kojima je obavljen razgovor za potrebe ovog izveštaja rekli su da treba bolje da se sprovedu zakoni koji se odnose na plaćanje alimentacije za izdržavanje dece nakon razvoda. Takođe su istakli da je uočena tendencija da se starateljstvo dodeli ocu, dok majka često mora da napusti porodičnu kuću. Žene koje su učestvovala u kvalitativnoj anketi rekle su da bi u slučaju rastave ili razvoda njihova porodica prihvatila njih ali ne i decu, jer je uobičajeno mišljenje da deca pripadaju ocu. Kad bi žena bila nezaposlena i njena porodica je ne bi prihvatila, mogla bi da izgubi decu. Imajući u vidu da nešto više od dve od pet žena (41%) na Kosovu nikada nisu radile, to predstavlja veoma ozbiljnu prepreku odlasku iz sredine u kojoj ih zlostavljaju.

Stručnjaci su rekli da postoji saglasnost u društvu da počinioци nasilja nad ženama treba da budu kažnjeni ali da se nije dublje analiziralo zašto se ljudi tako ponašaju i nije bilo pokušaja da se to promeni. Rekli su da za prestupnike treba da postoji obavezna rehabilitacija kako bi shvatili koje su posledice zlostavljanja i kako da prestanu sa takvim ponašanjem.

Prepoznato je da bi postojanje **jedinstvenog sistema za prikupljanje podataka** bilo od presudne važnosti za izradu politika koje se bave nasiljem nad ženama. Prikupljanje objedinjenih podataka omogućava institucijama, NVO-ima i pružaoциma usluga da dobiju jasniju sliku, od trenutka kad se nasilje prijavi do konačnog ishoda određenog slučaja. Kancelarija kosovskog koordinatora za suzbijanje nasilja u porodici uspostavila je 2018. godine bazu podataka za slučajeve nasilja u porodici, a memorandum o razumevanju između relevantnih institucija potpisan je u martu 2019. godine.

3) Postoje nedostaci u pružanju usluga ženskih sigurnih kuća i drugih službi za podršku čije kapacitete treba izgraditi, uključujući i usluge za ugrožene grupe žena

Oko jedna trećina (35%) ispitanica smatra da su dobro ili vrlo dobro informisane o tome šta treba da rade ako dožive nasilje, 29% smatra da su donekle informisane i 34% njih smatra da nisu dobro informisane. Međutim, većina nije znala da postoje specijalizovane službe i ne bi ni pomislila da im se obrati posle nekog slučaja nasilja. Ženske sigurne kuće, posebno njihova sposobnost da pruže doslednu srednjoročnu negu, ključna su oblast koju treba unaprediti. Ženama su slabo poznate usluge podrške u sigurnim kućama. One koje su znale za ženske sigurne kuće bile su zabrinute da bi žena bila u opasnosti kad bi se vratila kući svom mužu. Slično tome, stručnjaci sa kojima je obavljen razgovor izrazili su zabrinutost zbog rizika kojem su izložene žene koje se nakon boravka u sigurnoj kući vrata počiniocu.

Osim toga, stručnjaci se slažu da nedostatak održivog finansiranja sigurnih kuća ometa pružanje adekvatne usluge žrtvama. Sigurne kuće nemaju nijedan pouzdan izvor finansiranja. U teškoj su poziciji jer njihova održivost često zavisi od ad hoc finansijske pomoći opština, međunarodnih donatora ili od projekata za stvaranje prihoda. Uprkos tome što je njegova primarna odgovornost da osigura kvalitet usluga sigurnih kuća, Odeljenje za socijalnu i porodičnu politiku u Ministarstvu rada i socijalne zaštite izdvaja svega oko polovine potrebnog budžeta (oko 30.000 evra po sigurnoj kući godišnje); preostala finansijska sredstva delimično se dobijaju od opština i/ili međunarodnih donatora. Takva situacija je imala za posledicu da se neke sigurne kuće zatvore i isele žrtve ili ne primaju nove žrtve nekoliko meseci.

Iako su stručnjaci rekli da treba unaprediti usluge koje se pružaju ženama na svim nivoima, smatrali su da su određene grupe žena ugroženije od ostalih. Stručnjaci su rekli da žene iz različitih nevećinskih zajednica, poput kosovskih Srkinja, kosovskih Goranki, kosovskih Turkinja, kosovskih Romkinja, kosovskih Aškalijki i kosovskih Egipćanki, imaju slab pristup uslugama i da su češće od drugih žena izložene diskriminaciji od strane pružalaca usluga.

Rekli su i da **žene u seoskim sredinama** imaju slabiji pristup relevantnim službama (kao što su zdravstvene službe i sigurne kuće za žene). Dodali su da **starije žene** češće zavise od partnera, u finansijskom i emotivnom smislu, i da su u opasnosti da budu izložene diskriminaciji od strane relevantnih službi, zbog čega im je izuzetno teško da napuste partnera.

U kvalitativnom istraživanju, žene su ekonomsku zavisnost od partnera navele kao ključni razlog (to potvrđuje činjenica da 69% ispitanih žena nema lični račun u banci) koji sputava žene da napuste nasilnog partnera. Prema tome, projekti koje vode NVO koje pomažu ženama da pronađu posao ili osnuju firmu od ključnog su značaja u pomaganju ženama da žive samostalno.

4) Svim ženama koje su preživele nasilje povezano sa sukobom potrebna je veća podrška

Sukob na Kosovu i NATO intervencija 1999. godine—uticali su na nasilje koje su žene doživljavale. Skoro tri četvrtine žena spada u grupu direktno pogođenih sukobom (73%), od kojih skoro jedna trećina (32%) kaže da je najteži slučaj nasilja od strane nepartnera bio povezan sa sukobom.

Vlast na Kosovu se obavezala da će podržati žene koje su doživele seksualno nasilje tokom sukoba na Kosovu time što će im dati naknadu. Međutim, ova usluga je ograničena samo na žene koje su doživele seksualno nasilje pre juna 1999. godine, izostavljajući one koje su bile izložene nasilju odmah posle toga. Stručnjaci sa kojima je obavljen razgovor za potrebe ovog izveštaja rekli su da ovo ograničenje znači da je odredba diskriminatorna.

„Od februara 2018. godine žrtve mogu da podnesu zahtev vladinoj Komisiji za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja tokom sukoba radi priznavanja i verifikacije kako bi dobile individualne naknade“.⁶¹ Stručnjaci sa kojima je obavljen razgovor naveli su da je prihvaćena skoro jedna petina zahteva. Neke žene koje su doživele seksualno nasilje kao posledicu sukoba smatrale su da je proces podsećanja na nasilje traumatičan. Možda je moglo da se uradi više na unapređenju procesa i sistema verifikacije. NVO-i koji su pružili direktnu podršku ženama rekli su da su sada u mogućnosti da pomognu ženama sa kojima su radili da podnesu odštetni zahtev, što bi moglo da im pomogne u procesu.

Na kraju, stručnjaci su skrenuli pažnju na diskriminaciju sa kojom se suočavaju žene koje su doživele nasilje tokom sukoba. Ove žene su češće bile predmet predrasuda u svojoj zajednici ako bi se saznalo šta su doživele, zbog čega je za njih mnogo veći izazov da otkriju šta su pretrpele ili da potraže podršku.

Preporuke

Anketa i kvalitativno istraživanje pružaju osnovu za dalje konkretne preporuke:

Poboljšanje i praćenje zakonskih propisa i njihovog sprovođenja

Za Vladu

1. Izmeniti i dopuniti Zakon o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, članova Oslobođilačke vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja u ratu, civilnih žrtava i njihovih porodica tako da se omogući da sve žene koje su preživele seksualno nasilje povezano sa sukobom dobiju naknadu, uključujući i žene koje su bile žrtve napada posle juna 1999.
2. Unaprediti proces podnošenja zahteva za naknadu i sistem verifikacije kako bi se izbegla dalja viktimizacija i osiguralo da se svim ženama koje su preživele nasilje povezano sa sukobom dodeli naknada. Razmotriti mogućnost isplate godišnje naknade u gotovini s obzirom na mali broj žena koje imaju bankovni račun na svoje ime.
3. Osigurati primenu načela „dužne pažnje“ - da postoji mehanizam putem kojeg žrtve mogu da prijave nedolično ponašanje ili propust službenih lica da zaštite žrtve i uvesti kazne za nedolično ponašanje i propuste.
4. Izmeniti zakonodavstvo tako da se osigura da žene ne gube starateljstvo nad svojom decom kada se razvedu od nasilnih partnera.

Za Ministarstvo pravde

61 Izveštaj za Kosovo za 2019. godinu, priložen dokumentu Saopštenje Komisije za Evropski parlament, Savet, Evropski ekonomski i socijalni komitet i Komitet regiona, Saopštenje o politici proširenja EU za 2019. godinu <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>

6. Pratiti i identifikovati nedostatke u sprovođenju standardnih operativnih procedura za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu kako bi se osiguralo da je uspostavljen efikasan koordinacioni mehanizam.
7. Pratiti i osigurati da sudovi poštuju rok od 24 sata za izdavanje naloga za hitnu meru zaštite.
8. Osigurati da se tokom sudskih postupaka prema žrtvama postupa osećajno kako bi se izbegla ponovna viktimizacija.

Saradnja, obuka i višesektorski pristup

Za Vladu

9. Omogućiti više-agencijski pristup, tako što će se ženama koje se obrate Tužilaštvu dati odgovarajuće informacije o pravnoj podršci i relevantnim zdravstvenim i socijalnim uslugama. Poboljšati saradnju između Policije Kosova, tužilaca, jedinica za zastupanje žrtava, centara za socijalnu zaštitu i sudova kako bi se osigurala odgovarajuća zaštita žrtava.
10. Organizovati redovnu obuku za sve predstavnike organa za sprovođenje zakona, uključujući tužioce i sudije, i socijalne radnike, advokate žrtava i operatore SOS linija, o svim oblicima NNŽ i relevantnom zakonodavstvu, uključujući i nasilje nad ženama povezano sa sukobom.
11. Uvesti programe za počinioce kao deo koordinisanog reagovanja zajednice, radi podsticanja promena u nasilnom ponašanju. Bezbednost žrtava mora da bude u središtu takvih programa.

Za Ministarstvo pravde

12. Preko Kosovske akademije pravde organizovati rodno osetljivu obuku za tužioce i sudije o predmetima NNŽ i nasilja u porodici u građanskim i krivičnim postupcima.

Za Policiju Kosova

13. Odsek za obuku Policije Kosova da nastavi sa svojim mandatom organizovanja obaveznih osnovnih obuka za sve policijske službenike, i specijalizovanih i naprednih obuka za policijske službenike koji se bave nasiljem u porodici o reagovanju na slučajeve nasilja u porodici i o tome kako da prevaziđu predrasude kada budu radili na ovim slučajevima.
14. Obavezati Policiju Kosova da odmah obavesti centre za socijalnu zaštitu i jedinice za zastupanje žrtava o svakom prijavljenom činu nasilja u porodici kako bi se rešio problem nepostojanja odgovornosti za reagovanje na te slučajeve.

Za opštine

15. Završiti uspostavljanje koordinacionih mehanizama za suzbijanje nasilja u porodici u svim opštinama na Kosovu;
16. Osigurati finansijsku održivost sigurnih kuća za žrtve nasilja u porodici;
17. Ojačati kapacitete centara za socijalnu zaštitu za reagovanje na slučajeve NNŽ i nasilja u porodici u skladu sa kosovskim pravnim okvirom.
18. Ojačati kapacitete pružalaca zdravstvenih usluga organizovanjem odgovarajuće obuke za reagovanje na slučajeve NNŽ i nasilja u porodici.

19. Osposobiti opštinske službenike za rodnu ravnopravnost da koordinišu napore u borbi protiv nasilja u porodici na lokalnom nivou tako što će, između ostalog, predsedavati sastancima opštinskog koordinacionog mehanizma za suzbijanje nasilja u porodici.
20. Uvesti rodno osetljivu izradu budžeta da bi se obezbedilo da se prikupljanje i dodeljivanje javnih resursa vrši na delotvoran način i da doprinosi unapređenju rodne ravnopravnosti i osnaživanju žena.

Specijalizovane usluge i podrška ženama

Za Vladu

21. Povećati nivo ekonomske podrške ženama, uključujući i finansijsku pomoć i smeštaj, kao i pružanje podrške projektima koje vode NVO koje pomažu ženama da nađu posao i osnuju firme; dati finansijske podsticaje firmama koje zapošljavaju žene koje su preživele NNŽ.

Za Ministarstvo rada i socijalne zaštite

22. Obezbediti da postoji i institucionalna i opštinska posvećenost obezbeđivanju dovoljnih i redovnih sredstava za dugoročno funkcionisanje postojećih sigurnih kuća za žene. Finansijska sredstva bi trebalo da obuhvate dovoljne plate za zaposlene u sigurnim kućama.
23. Obezbediti jednostavne i brze procedure za licenciranje novih sigurnih kuća, naročito potencijalnih sigurnih kuća u seoskim sredinama i/ili koje primaju žene iz manjinskih zajednica. Sigurne kuće bi mogle da se osnuju na regionalnom nivou tako da obuhvate nekoliko opština sa kapacitetom za jednu porodicu na 10.000 stanovnika prema standardima Istanbulske konvencije.
24. Poboljšati pristup ženskim sigurnim kućama i uslugama za ugrožene žene.
25. Obezbediti psihološku podršku žrtvama koje ne ostaju u sigurnoj kući.
26. Organizovati programe koji će podstaći ekonomsku nezavisnost i dugoročni smeštaj za žene koje su preživele NNŽ, kao način za njihovu reintegraciju u društvo.
27. Uvesti programe održive reintegracije za žene koje su preživele nasilje u porodici.

Za Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja

28. Obezbediti socijalno stanovanje za žene žrtve NNŽ.

Za opštine

29. Širiti informacije o dostupnim uslugama i pravima žena u slučaju nasilja preko lokalnih institucija, kao što su centri za socijalnu zaštitu, škole, zdravstvene ustanove itd.
30. Za žene koje su preživele nasilje obezbediti finansijsku podršku za pokrivanje troškova brige o deci.
31. Bolje informisati žene na lokalnom nivou o tome šta da rade ako dožive nasilje, sa posebnim fokusom na žene iz grupa u nepovoljnom položaju.

Obrazovanje, širenje informacija i podizanje svesti

Za Vladu

32. Osmisliti i sprovesti javne kampanje za podizanje svesti o nasilju nad ženama, njegovim uzrocima i posledicama, u skladu sa Konvencijom o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW). Obezbediti da sadrže aspekt rodne ravnopravnosti, NNŽ kao kršenje ljudskih prava i gledišta da je počinitelj taj koji je odgovoran za nasilje, a ne žrtva.
33. Podići svest pre svega o seksualnom nasilju, posebno u intimnim partnerskim odnosima, pobijajući tradicionalne društvene norme i stavove koji održavaju nasilje nad ženama, poput ideje o „bračnim dužnostima“, tako što će se žene i muškarci informisati o svojim zakonskim i ljudskim pravima.
34. Sprovesti kampanje za podizanje svesti o seksualnom nasilju nad ženama povezanom sa sukobom, uz podsticanje žena da prijavljuju nasilje i traže podršku.

Za Ministarstvo rada i socijalne zaštite

35. Sprovesti kampanje za podizanje svesti posebno usmerene na žene koje su preživjele NNŽ, sa ciljem da se bolje informišu o svojim pravima i uslugama koje su im na raspolaganju. Promovisati priče o ženama koje su uspele da prevaziđu nasilje počinjeno nad njima i o tome kako su institucije i specijalizovane NVO pomogle svojim uslugama. Obezbediti da su žene iz grupa u nepovoljnom položaju uključene i da je obuhvaćen svaki region Kosova, uključujući i seoske sredine i sredine pretežno naseljene kosovskim Srbima.

Za Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije

36. Podsticati diskusiju između različitih generacija kako bi se promovisala posvećenost mladih, posebno mladih muškaraca, borbi protiv NNŽ. Pored toga, žene i devojke treba bolje da se informišu o posebnim uslugama koje su im na raspolaganju preko NVO i institucija.
37. Primeniti komponentu načela rodne ravnopravnosti u školskim nastavnim planovima, tako što će se iz školskih udžbenika ukloniti diskriminacioni jezik i društvene i kulturne norme koje podstiču rodnu neravnopravnost.



ANEKSI

Aneks 1. Anketa i kvalitativni rad na terenu

Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) na Kosovu podržala je kvalitativnu i kvantitativnu studiju o nasilju nad ženama koju je uradio Ipsos. Ovo je prva komparativna studija ove vrste, a namera je da je ubuduće koriste za bolje kreiranje politike lokalni i međunarodni akteri koji rade na sprovođenju praktične politike i programa na Kosovu.

Ključna pitanja u istraživanju za projekat su sledeća:

- Koji je obim nasilja koje su doživele žene na Kosovu kada nije bilo sukoba i tokom sukoba?
- Koje različite vidove nasilja su doživele žene na Kosovu kada nije bilo sukoba i tokom sukoba?
- Ko su počinioci nasilja nad ženama kada nije bilo sukoba i tokom sukoba?
- Koje su posledice nasilja?
- Da li žene prijavljuju svoja iskustva policiji ili drugim organima vlasti ili organizacijama?
- Da li postoje razlike u iskustvima žena u zavisnosti od njihovih godina, obrazovanja, profesionalnog statusa, od toga da li su preživele sukob ili od toga da li se mogu definisati kao interno raseljena lica ili migranti?
- Kakvi su stavovi društva prema NNŽ i NNŽ tokom sukoba?

Studija sadrži sledeće elemente:

- Kvantitativna anketa na reprezentativnom uzorku od 1.990 žena starosti od 18 do 74 godine sprovedena je između 3. aprila i 16. avgusta 2018. godine. Uzorak je obuhvatio 1.690 žena koje žive u sredinama pretežno nastanjenim kosovskim Albancima i 300 žena koje žive u sredinama pretežno nastanjenim kosovskim Srbima. Uključene su i druge zajednice koje žive u ovim sredinama.
- Korišćen je višefazni, stratifikovan, slučajni uzorak verovatnoće. Okvir uzorka, spisak biračkih centara, poslednji put ažuriran 2014. godine, dobijen je od Centralne izborne komisije (CIK). Teritorije biračkih mesta korišćene su kao primarne jedinice uzorkovanja (PJU). Ovim je obezbeđena pokrivenost od skoro 100%. Zbog praktičnosti rada na terenu iz uzorka je izuzeto samo pet PJU sa manje od 100 registrovanih birača, pošto su se smatrale udaljenim i zabačenim. One čine manje od 0,1% stanovništva.
- Okvir uzorka stratifikovan je po regionu i veličini stambene zone. PJU su zatim izabrane unutar svakog stratuma uz verovatnoću proporcionalnu veličini. Izabrano je ukupno 175 PJU, a određeni broj adresa izabran je unutar svake uzorkovane PJU sa ciljem da se obavi 10 razgovora u svakoj PJU. Adrese su izabrane nasumično na licu mesta za vreme obavljanja razgovora na terenu. Kada je određeno više od jednog domaćinstva na izabranoj adresi, jedno domaćinstvo je slučajno izabrano putem elektronske liste kontakata. U svakom domaćinstvu iz uzorka izabrana je po jedna žena za razgovor. Ispitanica je nasumično izabrana sa spiska svih žena koje ispunjavaju uslove u izabranom domaćinstvu, tj. sve žene starosti od 18 do 74 godine u domaćinstvu popisane su prema starosti u opadajućem redosledu na elektronskoj listi kontakata. Zatim je sa liste kontakata nasumično izabrana jedna, korišćenjem generatora nasumičnog broja.
- Razgovori su vođeni licem u lice od strane žena koje su prošle posebnu obuku za rad na terenu (za više informacija o obuci i protokolima videti Aneks 2 u nastavku).

- Postignuta stopa odgovora bila je 59%,⁶² a prosečna ispunjenost uslova bila je 96%.
- Ponderi su izračunati u dve faze: a) težina dizajna uzorkovanja; i b) težina nakon stratifikacije. Težine dizajna odražavale su verovatnoću izbora ispitanica, dok su težine nakon stratifikacije izračunate tako da se nadoknadi izostanak odgovora. Na Kosovu su za fazu nakon stratifikacije korišćene kategorije: region, veličina stambene površine i starosna dob. Pošto je za stanovnike kosovske Srbe uzet neproporcionalno veći uzorak, njemu je tokom postupka ponderisanja ponovo dodeljena težina u aktuelnom profilu stanovništva na Kosovu. Zbog razlika u metodologiji, uzorkovanju i osmišljavanju upitnika, rezultati ove ankete neće biti neposredno uporedivi sa drugim anketama urađenim na Kosovu.
- Održano je osam diskusija fokus grupa (FG), uključujući i grupe sa ženama iz manjinskih etničkih grupa i ženama koje su doživele sukob. Pilot fokus grupa održana je decembra 2017. godine, a ostale od 19. juna do 9. jula 2018. godine.

Tabela A1.1. Sastav fokus grupa

FG	Mesto	Broj učesnica	Starosna grupa	Etnička pripadnost	Broj žena pogođenih konfliktom	Broj žena sa decom	Broj žena u radnom odnosu
1	Priština	8	34-55	Kosovska Albanka	*	*	*
2	Priština	7	31-50	Kosovska Albanka	*	6	2
3	Uroševac	8	18 – 29	Kosovska Aškalijka	*	0	2
4	Dragaš	13	18-29	Kosovska Albanka	*	4	2
5	Južna Mitrovica	16	18-29	Kosovska Albanka	16	0	3
6	Đakovica	8	50+	Kosovska Albanka	*	8	8
7	Severna Mitrovica	8	25-55	Kosovska Srpkinja	8	4	4
8	Gračanica	9	41-60	Kosovska Srpkinja, kosovska Goranka, kosovska Crnogorka	9	8	5

*Podaci nisu dostavljeni.

- Pet detaljnih razgovora (DR) sa onima koje su preživele nasilje. Prvi razgovor je obavljen u januaru 2018. godine, a ostali u julu i avgustu.

Tabela A1.2. Profil učesnica u detaljnim razgovorima

⁶² Stopa odgovora računa se na sledeći način i u skladu sa RR3 definicijom stope odgovora Američkog udruženja za istraživanje javnog mnjenja. Videti Standard Definitions: Final Dispositions of Case Codes and Outcome Rates for Surveys, 7th edition (Oakbrook Terrace, IL: The American Association for Public Opinion Research, 2011), str. 46.

DR	Starosna grupa	Radni status	Ima decu	Zdravstveno stanje/invaliditet
1	35-55	Nezaposlena	Da	Ne
2	35-55	Poljoprivreda (zvanično nezaposlena)	Da	Ne
3	35-55	Nezaposlena	Da	Da
4	35-55	Nezaposlena	Da	Ne
5	35-55	Nezaposlena	Da	Ne

- Da bi se dobio pregled pitanja u vezi sa NNŽ i delima nasilja povezanim sa sukobom, u periodu jun–jul 2017. godine vođeni su razgovori sa 5 ključnih stručnjaka, dok je u periodu od jula do septembra 2018. godine održan još jedan krug razgovora sa 10 ključnih stručnjaka da bi se ispitale promene nastale posle prvog kruga i prikupile preporuka za OEBS.

Anketa je osmišljena tako da bude reprezentativna za žene na Kosovu starosti od 18 godina do 74 godine. Demografski presek prikazan je u nastavku:

Tabela A1.3. Ponderisan i neponderisan profil uzorka

Starosna dob	Ponderisan %	Neponderisan %	Neponderisan n
18-29	31	20	393
30-39	23	20	404
40-49	19	23	448
50-59	14	19	386
60+	13	18	359
Ekonomska aktivnost			
Na plaćenom poslu	13	14	281
Samozaposlena	2	3	50
Pomaže u porodičnoj firmi (neplaćeno)	1	1	15
Nezaposlena	49	48	947
Učenica, studentkinja, na obuci	8	5	99
Ne radi zbog bolesti ili invaliditeta	0	0.1	2
Radi kućne poslove i stara se o članovima porodice	21	2	403
U penziji	6	9	174
Obavezna vojna služba/javna služba/drugo	1	1	17
Obrazovanje			
Bez formalnog obrazovanja	5	6	118
Osnovno obrazovanje	10	12	235
Srednje obrazovanje	65	65	1.294
Više ili visoko obrazovanje	20	17	343
Sredina			
Gradska	45	43	864
Seoska	55	57	1.126
Pogođena sukobom			
Da	73	78	1.562
Ne	27	22	428

Tolerancija uzorkovanja

Pošto se podaci zasnivaju na uzorku, a ne na celom stanovništvu, a procentualni rezultati (ili procene) podležu toleranciji uzorkovanja, nisu sve razlike između rezultata statistički značajne na nivou pouzdanosti od 95%. Prilikom računanja intervala pouzdanosti mora da se uzme u obzir efektivna veličina uzorka.

Efektivna veličina uzorka (ili efekat planiranja, srodni koncept) povezana je sa individualnim procenama, pa će se razlikovati u odnosu na procene. Za izračunavanje efekta dizajna za ukupnu veličinu uzorka korišćena je formula zasnovana na sledećem odnosu:

Efekat dizajna = (neponderisana veličina uzorka) * (zbir kvadrata težina) / (kvadrat zbira težina)⁶³

Ovaj pristup proceni efekta dizajna odnosi se na neproporcionalno uzorkovanje (u slučaju ankete koju je sproveo OEBS, žene u domaćinstvu izabrane su sa nejednakom verovatnoćom, u zavisnosti od broja žena u domaćinstvu koje su ispunjavale uslove za učešće u anketi), i na neujednačeno odgovaranje na pitanja u različitim segmentima stanovništva, koji su korigovani težinama nakon stratifikacije (kako je prethodno opisano).

U narednoj tabeli sumiran je efekat dizajna za ukupnu veličinu uzorka i veličinu uzorka pogođenu sukobom i dati su intervali pouzdanosti na osnovu efektivne veličine uzorka za procenu ankete od 50 %.

Tabela A1.4. Efektivne veličine uzorka i intervali pouzdanosti

	N	Efekat dizajna	Efektivna veličina uzorka	Interval pouzdanosti do 95% za procenu ankete od 50% na osnovu ponderisanog uzorka	
				Donji	Gornji
Sve žene od 18 do 74 godine	1.990	1.420	1.401	47,4%	52,6%
Žene pogođene sukobom	1.562	1.403	1.114	47,1%	52,9%

Aneks 2. Etički i bezbednosni uslovi

S obzirom na osetljivost ankete, preduzeto je nekoliko koraka da bi se ispitanice i anketari zaštitili od moguće štete i da bi se obezbedili izvori podrške u slučaju da dođu u nepriliku:

- Svaki anketar je morao da prisustvuje dvodnevnoj obuci.
- Radi zaštite i ispitanica i anketara, anketarima je naloženo da ne otkrivaju unapred da je anketa o nasilju i da anketu sprovode u potpunoj privatnosti.
- Na kraju razgovora, svakoj ispitanici su date informacije o organizacijama za podršku kojima mogu da se obrate ako budu htele da razgovaraju o eventualnim problemima zbog učešća u anketi.
- Koordinator projekta je bio na raspolaganju anketarima za razgovor u svakom trenutku tokom rada na terenu, a pojedinačni sastanci sa savetnicima mogli su da se organizuju po potrebi.

Aneks 3. Pokazatelji COR

Pokazatelji cilja održivog razvoja

Pokazatelj COR 5.2.2: Procenat žena starosti 18-74 godine koje su bile izložene seksualnom nasilju od strane lica koje im nije intimni partner u periodu od 12 meseci pre ankete, po godinama, sredini i obrazovanju.

Sve žene starosti 18-74 godine (1.990)	0,2%
18-29 godina (392)	0,4%
30-39 godina (404)	0,1%
40-49 godina (448)	0%
50-59 godina (386)	0,4%
60 i više godina (356)	0,1%
Stanovnice gradskih sredina (864)	0,1%
Stanovnice seoskih sredina (1.126)	0,3%
Bez obrazovanja/osnovno obrazovanje (353)	0,3%
Srednje obrazovanje (1.294)	0,3%
Više ili visoko obrazovanje (343)	0%

Pokazatelj COR 5.2.1: Procenat žena starosti od 18-74 godine koje su imale bar jednog partnera i koje su bile izložene fizičkom, seksualnom ili psihičkom nasilju od strane sadašnjeg ili bivšeg intimnog partnera u periodu od 12 meseci pre ankete, po godinama, sredini i obrazovanju.

Sve žene starosti 18-74 godine koje su imale bar jednog partnera (1.714)	20%
18-29 godina (234)	23%
30-39 godina (375)	25%
40-49 godina (429)	10%
50-59 godina (360)	17%
60 i više godina (315)	20%
Stanovnice gradskih sredina (736)	22%
Stanovnice seoskih sredina (978)	19%
Bez obrazovanja/osnovno obrazovanje (308)	22%
Srednje obrazovanje (1.144)	22%
Više ili visoko obrazovanje (262)	14%

Ženama je postavljeno pitanje koliko često su iskusile različite vidove nasilja od strane sadašnjeg partnera: nikada, ponekad, često ili sve vreme.

Za nasilje od strane bivšeg partnera, ženama je postavljeno i pitanje da li su ikada doživele različite vidove psihičkog nasilja od strane bivšeg partnera. Pretnje fizičkim ili seksualnim nasiljem jedini su vidovi psihičkog nasilja zabeleženi u periodu od 12 meseci pre ankete.

Imajući to u vidu, za izračunavanje pokazatelja COR 5.2.1 mora da se koristi zamena, i to na sledeći način:

- žene koje su doživele pretnje fizičkim ili seksualnim nasiljem od strane sadašnjeg ili bivšeg partnera u periodu od 12 meseci **pre ankete** ;
- žene koje su bile izložene nekom vidu psihičkog nasilja od strane sadašnjeg partnera **često** ili **sve vreme**;
- žene koje su doživele neki vid fizičkog ili seksualnog nasilja od strane sadašnjeg ili bivšeg partnera u periodu od 12 meseci **pre ankete**.

Aneks 4. Pregled statističkih podataka

	Učestalost nasilja	Učestalost	% žena pogođenih sukobom koje iskustvo povezuju sa sukobom
Svako psihološko, fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera ili nepartnera	Nakon 15. godine	57%	Nije primenjivo
Svako fizičko ili seksualno nasilje od strane nepartnera ili partnera	Nakon 15. godine	14%	13%
	U periodu od 12 meseci pre ankete	4%	Nije primenjivo
Nasilje od strane nepartnera	Nakon 15. godine	Fizičko: 7% Seksualno: 1%	23% 26%
	U periodu od 12 meseci pre ankete	Fizičko: 1% Seksualno: 0,2%	Nije primenjivo Nije primenjivo
Nasilje od strane intimnog partnera – bilo kojeg partnera	Nakon 15. godine	Fizičko: 9% Seksualno: 4% Psihičko: 53%	42% 20% Nije primenjivo
	U periodu od 12 meseci pre ankete	Fizičko: 2% Seksualno: 2% Psihičko: 19%	Nije primenjivo
Seksualno uznemiravanje	Nakon 15. godine	Svako: 29% Najteži vidovi: 16%	8% Nije primenjivo
	U periodu od 12 meseci pre ankete	Svako: 13% Najteži vidovi: 6%	Nije primenjivo
Proganjanje	Nakon 15. godine	8%	34%
	U periodu od 12 meseci pre ankete	2%	Nije primenjivo
Nasilje tokom detinjstva (fizičko, seksualno, psihičko)	Do 15. godine	23%	2%

Posledice najtežeg slučaja

Nasilje od strane nepartnera	Emocionalno: 97% Psihičko: 75% Fizičko: 51%
Nasilje od strane intimnog partnera	Emocionalno: 94% Psihičko: 64% Fizičko: 24%
Seksualno uznemiravanje	Emocionalno: 84% Psihičko: 37%
Proganjanje	Emocionalno: 80% Psihičko: 44%

Prijavljivanje najtežeg slučaja

Prijavljivanje najtežeg slučaja	% žena koje su same prijavile slučaj policiji	% žena koje se nisu obratile policiji ili nekoj drugoj organizaciji
Nasilje od strane nepartnera	9%	65%
Sadašnjeg partnera	2%	86%
Bivšeg partnera	10%	77%
Seksualno uznemiravanje	1%	Nije primenjivo
Proganjanje	2%	Nije primenjivo

Stavovi i norme

% koji se slaže da bi se njihovi prijatelji složili da „dobra žena sluša svog muža čak i ako se ne slaže sa njim“	57%
% koji se slaže da bi se njihovi prijatelji složili da je „obaveza žene da ima seksualni odnos sa svojim suprugom čak i ako joj nije do toga“	26%
% koji se slaže da je nasilje nad ženom od strane partnera, poznanika ili nepoznate osobe uobičajeno na Kosovu	64%
% koji se slaže da je nasilje u porodici privatna stvar i da treba da se rešava u porodici	48%
% koji se slaže da je verovatnije da će ženu silovati nepoznata osoba nego neko koga poznaje	36%

Žene pogođene sukobom

Procenat žena pogođenih sukobom na Kosovu 73%

Aneks 5: Detaljnije tabele (ponderisane)

		Ukupno		Žene koje su imale bar jednog partnera	
		%	Broj	%	Broj
Mesto stanovanja (sredina)	Gradska	45	888	45	708
	Seoska	55	1.102	55	879
Starosna dob	18-19	4	81	1	21
	20-24	14	276	7	115
	25-29	13	254	12	190
	30-34	13	252	14	217
	35-39	11	214	13	202
	40-49	19	384	23	362
	50-59	14	274	16	257
	60-69	9	178	10	165
	70-74	4	77	3	57
Obrazovanje	Nema	5	105	6	95
	Osnovno	10	201	11	170
	Srednje	65	1.289	67	1.063
	Više ili visoko	20	395	16	259
Da li imate decu?	Da, svoju decu	73	1.442	86	1.371
	Da, starala sam se o pastorcima ili usvojenoj deci	1	11	1	10
	Da, oboje	0	7	0	7
	Ne	27	526	12	196
Zaposlenje	Na plaćenom poslu	13	250	13	202
	Samozaposlena	2	44	2	38
	Pomaže u porodičnoj firmi (neplaćeno)	1	15	1	14
	Nezaposlena	49	974	50	792
	Učenica, studentkinja, na obuci	8	152	3	42
	Ne radi zbog bolesti ili invaliditeta	0	1	0	1
	Radi kućne poslove i stara se o članovima porodice	21	414	24	387
	U penziji	6	119	6	95
	Ostalo	1	19	1	14

Koji je vaš trenutni posao ili zanimanje?	Osnovna zanimanja	19	57	18	45
	Rukovalac i monter postrojenja i mašina	0	1	1	1
	Građevina, zanati ili srodno zanimanje	2	6	2	6
	Kvalifikovana radnica u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu	1	2	1	2
	Prodavačica, radnica u sektoru usluga za kupce ili ličnih usluga	31	94	30	75
	Administrativna podrška	14	43	14	35
	Tehničarka ili stručna saradnica	15	45	15	38
	Stručnjak	17	51	17	44
	Menadžerka	2	7	2	6
	Etnička pripadnost	Kosovska Albanka/ostale	94	1.862	93
Kosovska Srkinja		7	128	8	120
Šta od navedenog najbolje opisuje vaše mišljenje o sadašnjim primanjima vašeg domaćinstva?	Živimo lagodno sa sadašnjim primanjima	35	686	33	516
	Snalazimo se sa sadašnjim primanjima	49	970	49	783
	Teško nam je sa sadašnjim primanjima	13	258	14	222
	Veoma nam je teško sa sadašnjim primanjima	4	71	4	61
Lični bankovni račun koji ne delite ni sa kim drugim	Da	31	617	28	448
	Ne	69	1.365	71	1.131
Pogođena sukobom	Da	73	1.458	80	1.263
	Ne	27	532	20	323

Stavovi

			Dobra žena sluša svog muža čak i ako se ne slaže sa njim.		Žene koje kažu da su bile zlostavljane često izmišljaju ili preuveličavaju tvrdnje o zlostavljanju ili silovanju		Nasilje nad ženama često isprovocira sama žrtva		Nasilje u porodici je privatna stvar i treba da se rešava u porodici	
			Slažem se	Ne slažem se	Slažem se	Ne slažem se	Slažem se	Ne slažem se	Slažem se	Ne slažem se
Ukupno	%		57	41	32	59	35	58	48	50
	Broj		1.143	823	637	1.166	693	1.157	958	996
Mesto stanovanja (sredina)	Gradska	%	49	50	31	60	38	56	46	53
		Broj	436	442	274	530	333	495	405	469
	Seoska	%	64	35	33	58	33	60	50	48
		Broj	707	381	362	636	360	662	553	526
Starosna dob	18-29	%	45	55	25	67	28	64	41	58
		Broj	272	333	150	408	169	392	248	354
	30-39	%	54	44	33	58	36	60	45	54
		Broj	249	206	152	268	166	277	207	252
	40-49	%	60	39	33	59	35	57	50	48
		Broj	230	151	126	228	134	218	192	183
	50-59	%	67	32	38	50	40	53	55	43
		Broj	183	86	104	138	110	144	150	118
60+	%	82	18	41	49	45	50	63	35	
	Broj	209	45	105	125	114	126	160	88	
Da li ste ikada imali partnera	Da	%	62	37	34	57	36	57	50	48
	Broj	979	586	532	908	571	904	797	759	
Obrazovanje	Nema	%	84	15	37	49	46	46	70	29
		Broj	88	15	39	52	49	48	73	30
	Osnovno	%	82	16	31	52	41	50	63	34
		Broj	165	32	61	104	83	100	127	69
	Srednje	%	58	41	34	58	35	58	49	49
		Broj	749	530	434	751	454	745	628	635
Više ili visoko	%	36	62	26	66	27	67	33	66	
	Broj	141	246	102	259	108	264	130	261	
Deca	Da	%	65	34	34	56	36	57	53	46
		Broj	941	500	499	819	527	825	767	666
	Ne	%	38	61	26	66	31	63	36	62
		Broj	200	320	135	345	164	331	190	327

			Dobra žena sluša svog muža čak i ako se ne slaže sa njim.		Žene koje kažu da su bile zlostavljane često izmišljaju ili preuveličavaju tvrdnje o zlostavljanju ili silovanju		Nasilje nad ženama često isprovocira sama žrtva		Nasilje u porodici je privatna stvar i treba da se rešava u porodici	
			Slažem se	Ne slažem se	Slažem se	Ne slažem se	Slažem se	Ne slažem se	Slažem se	Ne slažem se
Zaposlenje	Plaćen posao	%	35	63	25	63	31	61	31	67
		Broj	88	157	61	157	78	151	77	167
	Samozaposlena	%	51	50	35	62	44	52	55	43
		Broj	22	22	15	27	19	23	24	19
	Pomaže u porodičnoj firmi (neplaćeno)	%	74	26	30	64	22	78	52	48
		Broj	11	4	4	9	3	11	8	7
	Nezaposlena	%	55	43	34	58	35	58	51	47
		Broj	540	418	327	562	342	565	498	458
	Učenica, studentkinja, na obuci	%	24	75	20	69	25	67	28	70
		Broj	37	114	31	105	38	103	43	107
	Ne radi zbog bolesti ili invaliditeta	%	100	0	100	0	57	43	43	57
		Broj	1	0	1	0	1	0	0	1
	Radi kućne poslove i stara se o članovima porodice	%	82	18	35	57	38	54	55	44
		Broj	337	76	144	235	157	224	226	183
	U penziji	%	82	18	40	49	42	54	61	36
		Broj	97	21	47	58	50	63	72	43
	Ostalo	%	43	57	25	58	17	83	42	58
		Broj	8	11	5	11	3	16	8	11

Zanimanje		Dobra žena sluša svog muža čak i ako se ne slaže sa njim.		Žene koje kažu da su bile zlostavljane često izmišljaju ili preuveličavaju tvrdnje o zlostavljanju ili silovanju		Nasije nad ženama često isprovocira sama žrtva		Nasije u porodici je privatna stvar i treba da se rešava u porodici	
		Slažem se	Ne slažem se	Slažem se	Ne slažem se	Slažem se	Ne slažem se	Slažem se	Ne slažem se
Osnovna zanimanja	%	45	55	26	61	32	59	33	60
	Broj	26	32	15	35	18	34	19	34
Rukovalac i monter postrojenja i mašina	%	100	0	100	0	100	0	100	0
	Broj	1	0	1	0	1	0	1	0
Građevina, zanati ili srodno zanimanje	%	90	10	30	20	23	77	74	26
	Broj	5	1	2	1	1	4	4	2
Kvalifikovana radnica u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu	%	100	0	32	30	61	39	82	18
	Broj	2	0	1	1	1	1	2	0
Prodavačica, radnica u sektoru usluga za kupce ili ličnih usluga	%	43	57	28	58	42	48	40	60
	Broj	41	54	26	55	40	45	38	56
Administrativna podrška	%	22	74	25	74	15	79	43	57
	Broj	10	32	11	32	7	34	19	25
Tehničarka ili stručna saradnica	%	39	55	7	83	10	86	33	66
	Broj	18	25	3	37	5	39	15	30
Stručnjak	%	30	70	36	56	46	47	15	80
	Broj	16	36	18	28	24	24	8	41
Menadžerka	%	52	48	45	50	56	44	21	80
	Broj	4	3	3	3	4	3	1	5

			Slazem se	Ne slazem se	Slaze m se	Ne slazem se	Slaze m se	Ne slazem se	Slaze m se	Ne slazem se	
				Dobra žena sluša svog muža čak i ako se ne slaže sa njim.	Žene koje kažu da su bile zlostavljane često izmišljaju ili preuveličavaju tvrdnje o zlostavljanju ili silovanju			Nasilje nad ženama često isprovocira sama žrtva		Nasilje u porodici je privatna stvar i treba da se rešava u porodici	
Primanja u domaćinstvu	Živimo lagodno sa sadašnjim primanjima	%	54	45	37	54	39	56	48	51	
		Broj	369	311	255	372	266	386	329	351	
	Snalazimo se sa sadašnjim primanjima	%	58	41	29	61	31	59	47	51	
		Broj	560	401	279	590	303	577	452	498	
	Teško nam je sa sadašnjim primanjima	%	61	36	32	60	38	57	51	45	
		Broj	158	92	84	154	99	147	132	116	
	Veoma nam je teško sa sadašnjim primanjima	%	75	24	25	66	35	62	62	38	
		Broj	53	17	18	47	25	44	44	27	
	Etnička pripadnost	Kosovska Albanka/ostale	%	57	42	32	58	36	57	49	49
			Broj	1,061	780	602	1,081	663	1,064	909	918
Kosovska Srkinja		%	64	34	27	66	23	73	38	60	
		Broj	82	44	35	85	30	93	49	77	
Pogođena sukobom	Da	%	61	37	35	55	37	56	50	48	
		Broj	895	541	507	802	535	818	729	704	
	Ne	%	47	53	24	68	30	64	43	55	
		Broj	248	282	130	364	158	339	229	292	
Vlasnica bankovnog računa	Da	%	47	53	27	63	32	61	37	61	
		Broj	288	325	167	387	198	374	229	375	
	Ne	%	62	36	34	57	36	57	53	45	
		Broj	850	495	468	771	493	778	726	615	

Učestalost nasilja od strane intimnog partnera (od strane bilo kog partnera)

		Psihičko nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera – bilo kada		Fizičko nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera – bilo kada		Seksualno nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera – bilo kada		Psihičko, fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera – bilo kada		Fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera – bilo kada		
		Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	
Ukupno	%	47	53	91	9	96	4	46	54	89	11	
	Broj	746	840	1.442	145	1.524	63	724	862	1.415	172	
Mesto stanovanja (sredina)	Gradska	%	46	54	91	9	95	5	45	56	89	11
		Broj	323	385	645	63	674	34	315	393	627	81
	Seoska	%	48	52	91	9	97	3	47	53	90	10
		Broj	423	456	797	82	850	29	410	469	787	92
Starosna kategorija	18-29	%	40	60	94	7	95	5	38	62	91	10
		Broj	129	197	305	21	311	15	125	201	295	31
	30-39	%	43	58	94	6	97	3	41	59	93	7
		Broj	178	241	394	25	408	11	173	246	388	30
	40-49	%	55	46	90	10	98	3	54	46	90	11
		Broj	197	165	327	35	353	9	195	167	324	38
	50-59	%	52	48	92	9	96	4	50	50	90	11
		Broj	134	122	235	22	246	11	128	129	230	27
60+	%	48	52	81	19	93	8	47	54	80	21	
	Broj	108	115	180	42	206	17	103	119	177	46	
Deca	Da	%	48	52	91	9	96	4	46	54	89	11
		Broj	661	728	1.258	131	1.333	55	639	749	1.233	156
	Ne	%	43	57	93	7	96	4	43	57	92	8
		Broj	85	111	183	14	189	7	85	111	180	16
Obrazovanje	Nema	%	58	42	84	16	95	6	57	43	83	17
		Broj	55	40	80	15	90	5	54	41	79	16
	Osnovno	%	47	54	88	12	95	5	45	55	87	13
		Broj	79	91	150	20	161	8	76	94	147	22
	Srednje	%	46	54	91	9	97	3	44	56	90	10
		Broj	485	578	969	94	1.027	36	468	595	954	109
	Više ili visoko	%	49	51	94	6	95	5	49	51	90	10
		Broj	126	132	243	16	246	13	126	133	234	25

Zaposlenje		Psihičko nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera - bilo kada		Fizičko nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera - bilo kada		Seksualno nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera - bilo kada		Psihičko, fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera - bilo kada		Fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera - bilo kada	
		Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da
Na plaćenom poslu	%	54	46	94	6	97	3	54	46	93	7
	Broj	109	93	190	12	195	7	108	93	187	15
Samozaposlena	%	52	48	89	11	96	4	52	48	85	15
	Broj	20	18	34	4	37	2	20	18	33	6
Pomaže u porodičnoj firmi (neplaćeno)	%	32	68	95	5	90	11	32	68	84	16
	Broj	4	9	13	1	12	1	4	9	12	2
Nezaposlena	%	47	53	92	8	95	5	46	54	89	11
	Broj	375	416	726	66	753	39	362	430	708	84
Učenica, studentkinja, na obuci	%	44	56	94	6	100	0	44	56	94	6
	Broj	18	24	40	2	42	0	18	24	40	2
Ne radi zbog bolesti ili invaliditeta	%	0	100	100	0	100	0	0	100	100	0
	Broj	0	1	1	0	1	0	0	1	1	0
Radi kućne poslove i stara se o članovima porodice	%	43	57	90	10	98	2	42	58	89	11
	Broj	168	220	348	39	381	7	161	226	346	42
U penziji	%	47	53	79	21	93	7	46	54	79	22
	Broj	45	50	75	20	88	7	44	51	74	20
Ostalo	%	36	64	87	13	95	5	36	64	87	13
	Broj	5	9	12	2	13	1	5	9	12	2

Zanimanje			Psihičko nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera – bilo kada		Fizičko nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera – bilo kada		Seksualno nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera – bilo kada		Psihičko, fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera – bilo kada		Fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera – bilo kada	
			Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da
			%		%		%		%		%	
Osnovna zanimanja	%	46	54	90	10	97	3	46	54	90	10	
	Broj	21	25	41	4	44	1	21	25	41	4	
Rukovalac i monter postrojenja i mašina	%		100	100		100	0	0	100	100	0	
	Broj		1	1	0	1	0	0	1	1	0	
Građevina, zanati ili srodno zanimanje	%	26	74	100	0	100	0	26	74	100	0	
	Broj	2	4	6	0	6	0	2	4	6	0	
Kvalifikovana radnica u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu	%	32	69	100	0	100	0	32	69	100	0	
	Broj	1	2	2	0	2	0	1	2	2	0	
Prodavačica, radnica u sektoru usluga za kupce ili ličnih usluga	%	57	43	94	7	98	2	57	44	93	7	
	Broj	43	32	70	5	74	1	42	33	70	5	
Administrativna podrška	%	44	56	92	8	96	4	44	56	88	12	
	Broj	16	19	32	3	34	1	16	19	31	4	
Tehničarka ili stručna saradnica	%	58	42	91	9	90	10	58	42	84	16	
	Broj	22	16	35	3	34	4	22	16	32	6	
Stručnjak	%	63	37	97	3	100	0	63	37	97	3	
	Broj	27	16	42	1	44	0	27	16	42	1	
Menadžerka	%	38	62	100		74	26	38	62	74	26	
	Broj	2	4	6		4	2	2	4	4	2	
Primanja u domaćinstvu	%	53	47	92	8	96	4	51	49	90	10	
	Broj	271	245	475	41	495	21	264	252	465	51	
Snalazimo se sa sadašnjim primanjima	%	44	56	91	9	97	3	43	57	90	10	
	Broj	342	441	713	70	760	23	333	450	702	81	
Teško nam je sa sadašnjim primanjima	%	51	49	90	10	93	7	50	50	87	13	
	Broj	114	108	199	23	207	15	110	112	194	28	
Veoma nam je teško sa sadašnjim primanjima	%	28	72	82	18	94	6	24	77	81	19	
	Broj	17	44	50	11	58	4	14	47	49	12	

			Psihičko nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera – bilo kada		Fizičko nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera – bilo kada		Seksualno nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera – bilo kada		Psihičko, fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera – bilo kada		Fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera ili bivšeg partnera – bilo kada	
			Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da
Etnička pripadnost	Kosovska	%	48	52	92	8	97	3	47	53	90	10
	Albanka/ostale	Broj	705	762	1.346	121	1.418	49	684	783	1.324	143
Pogođena sukobom	Kosovska	%	34	66	80	20	88	12	34	67	76	25
	Srpkinja	Broj	41	79	95	24	106	14	40	80	90	29
	Da	%	48	52	91	9	96	4	47	53	89	11
		Broj	608	656	1.150	113	1.210	53	591	673	1.126	137
	Ne	%	43	57	90	10	97	3	41	59	89	11
		Broj	139	185	292	32	314	9	134	189	288	35
Vlasnica bankovnog računa	Da	%	52	48	92	8	97	3	51	49	90	10
		Broj	234	214	411	37	433	15	229	219	404	44
	Ne	%	45	55	91	9	96	4	44	56	89	11
		Broj	512	619	1.026	105	1.083	48	495	635	1.006	125

Nasilje od strane sadašnjeg partnera po karakteristikama sadašnjeg partnera

			Psihičko, fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera - bilo kada	
			Ne	Da
Ukupno		%	47	53
		Broj	690	783
Starosna kategorija sadašnjeg partnera	15-29	%	43	57
		Broj	71	96
	30-39	%	40	60
		Broj	161	243
	40-49	%	49	51
		Broj	159	165
	50-59	%	54	47
		Broj	164	143
60+	%	50	50	
	Broj	133	134	
Posao sadašnjeg partnera	Na plaćenom poslu	%	45	55
		Broj	337	411
	Samozaposlen	%	50	50
		Broj	92	92
	Pomaže u porodičnoj firmi (neplaćeno)	%	49	51
		Broj	10	10
	Nezaposlen	%	47	53
		Broj	142	163
	Učenik, student, na obuci	%	59	41
		Broj	12	8
	Ne radi zbog bolesti ili invaliditeta	%	51	49
		Broj	6	6
	Radi kućne poslove i stara se o članovima porodice	%	49	51
		Broj	7	7
	U penziji	%	49	51
Broj		80	83	
Obavezna vojna služba ili druga javna služba	%	0	100	
	Broj	0	2	

			Psihičko, fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera - bilo kada	
			Ne	Da
Zanimanje sadašnjeg partnera	Osnovna zanimanja	%	42	57
		Broj	79	107
	Rukovalac i monter postrojenja i mašina	%	18	82
		Broj	11	52
	Građevina, zanati ili srodno zanimanje	%	36	64
		Broj	71	127
	Kvalifikovan radnik u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu	%	47	53
		Broj	25	29
	Prodavac, radnik u sektoru usluga za kupce ili ličnih usluga	%	56	44
		Broj	113	90
	Administrativna podrška	%	58	43
		Broj	43	32
	Tehničar ili stručni saradnik	%	52	49
		Broj	37	35
	Stručnjak	%	60	40
		Broj	38	26
Menadžer	%	64	36	
	Broj	14	8	
Obavezna vojna služba ili druga javna služba	%	50	50	
	Broj	7	7	
Obrazovanje sadašnjeg partnera	Nema	%	34	66
		Broj	8	16
	Osnovno	%	37	63
		Broj	19	34
	Srednje	%	46	54
		Broj	501	591
Više ili visoko	%	53	47	
	Broj	157	140	
Zarada	Partner zarađuje manje	%	63	37
		Broj	23	13
	Oboje zarađujemo približno isto	%	49	51
		Broj	35	37
	Partner zarađuje više	%	54	46
		Broj	50	42

			Psihičko, fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera - bilo kada	
			Ne	Da
Sadašnji partner konzumira alkohol	Nikad, manje od jednom mesečno	%	48	52
		Broj	681	749
	Nedeljno	%	22	78
		Broj	5	17
	Većinu dana/svaki dan	%	7	94
		Broj	1	8
Sadašnji partner koristi droge	Nikad, manje od jednom mesečno	%	46,9	53
		Broj	686	776
	Većinu dana/svaki dan	%	0	100
		Broj	0	2
Da li je partner ikad učestvovao u oružanom sukobu?	Da	%	51	49
		Broj	123	119
	Ne	%	46	54
		Broj	560	655

Nasilje od strane nepartnera nakon 15. godine

			Fizičko nasilje od strane nepartnera - nakon 15. godine		Seksualno nasilje od strane nepartnera - nakon 15. godine		Fizičko ili seksualno nasilje od strane nepartnera - nakon 15. godine	
			Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da
Ukupno		%	93	7	99	1	92	8
		Broj	1.849	141	1.961	29	1.835	155
Mesto stanovanja (sredina)	Gradska	%	92	8	98	2	91	9
		Broj	818	70	871	17	806	82
	Seoska	%	94	6	99	1	93	7
		Broj	1.032	70	1.091	12	1.028	74
Starosna kategorija	18-29	%	92	8	99	1	91	9
		Broj	560	52	606	5	557	54
	30-39	%	94	6	98	2	93	7
		Broj	436	30	458	7	430	35
	40-49	%	95	5	99	1	94	6
		Broj	364	20	380	4	361	23
	50-59	%	93	7	99	1	93	8
		Broj	254	20	271	3	253	21
60+	%	92	8	97	4	91	9	
	Broj	235	19	245	9	232	23	

			Fizičko nasilje od strane nepartnera - nakon 15. godine		Seksualno nasilje od strane nepartnera - nakon 15. godine		Fizičko ili seksualno nasilje od strane nepartnera - nakon 15. godine	
			Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da
Obrazovanje	Nema	%	85	15	94	6	83	17
		Broj	89	16	98	7	87	18
	Osnovno	%	95	5	99	1	94	6
		Broj	191	10	198	3	189	12
	Srednje	%	93	7	99	1	92	8
		Broj	1.194	95	1.272	17	1.184	105
Više ili visoko	%	95	5	100	1	95	5	
	Broj	376	19	393	2	374	21	
Da li ste ikada imali partnera	Da	%	93	7	99	1	93	7
		Broj	1.482	104	1.565	22	1.471	116
Deca	Da	%	94	6	98	2	93	7
		Broj	1.372	88	1.437	23	1.360	100
	Ne	%	90	10	99	1	90	11
		Broj	474	52	521	6	471	55
Zaposlenje	Na plaćenom poslu	%	95	5	100	1	95	5
		Broj	238	12	249	1	237	12
	Samozaposlena	%	91	9	100	0	91	9
		Broj	40	4	44	0	40	4
	Pomaže u porodičnoj firmi (neplaćeno)	%	98	2	100	0	98	2
		Broj	14	0	15	0	14	0
	Nezaposlena	%	93	7	98	2	92	8
		Broj	907	67	958	16	900	74
	Učenica, studentkinja, na obuci	%	87	13	98	2	85	15
		Broj	133	20	150	3	130	22
	Ne radi zbog bolesti ili invaliditeta	%	100	0	100	0	100	0
		Broj	1	0	1	0	1	0
	Radi kućne poslove i stara se o članovima porodice	%	94	6	99	1	93	7
		Broj	389	26	411	3	385	29
U penziji	%	90	10	96	4	89	11	
	Broj	107	11	114	4	106	13	
Ostalo	%	96	4	100		96	4	
	Broj	18	1	19		18	1	

Zanimanje		Fizičko nasilje od strane nepartnera - nakon 15. godine		Seksualno nasilje od strane nepartnera - nakon 15. godine		Fizičko ili seksualno nasilje od strane nepartnera - nakon 15. godine	
		Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da
		%	Broj	%	Broj	%	Broj
Osnovna zanimanja	%	87	13	100	1	87	13
	Broj	50	7	57	0	50	7
Rukovalac i monter postrojenja i mašina	%	100	0	100	0	100	0
	Broj	1	0	1	0	1	0
Građevina, zanati ili srodno zanimanje	%	100	0	100	0	100	0
	Broj	6	0	6	0	6	0
Kvalifikovana radnica u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu	%	100	0	100	0	100	0
	Broj	2	0	2	0	2	0
Prodavačica, radnica u sektoru usluga za kupce ili ličnih usluga	%	97	3	99	1	97	3
	Broj	91	3	94	1	91	3
Administrativna podrška	%	96	4	99	1	95	5
	Broj	42	2	43	0	41	2
Tehničarka ili stručni saradnik	%	97	3	100	0	97	3
	Broj	43	1	45	0	43	1
Stručnjak	%	99	1	100	0	99	1
	Broj	51	1	51	0	51	1
Menadžer	%	84	16	100	0	84	16
	Broj	6	1	7	0	6	1

Fizičko nasilje od strane nepartnera - nakon 15. godine

Seksualno nasilje od strane nepartnera - nakon 15. godine

Fizičko ili seksualno nasilje od strane nepartnera - nakon 15. godine

			Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da
Primanja u domaćinstvima	Živimo lagodno sa sadašnjim primanjima	%	94	6	100	0	94	6
		Broj	644	42	683	3	642	44
	Snalazimo se sa sadašnjim primanjima	%	93	7	98	2	92	8
		Broj	903	67	950	20	892	79
	Teško nam je sa sadašnjim primanjima	%	91	9	99	2	90	10
		Broj	234	24	254	4	233	25
Veoma nam je teško sa sadašnjim primanjima	%	89	11	98	2	89	11	
	Broj	64	8	70	2	64	8	
Etnička pripadnost	Kosovska Albanka/ostale	%	94	6	99	1	93	7
		Broj	1.748	114	1.839	23	1.735	127
	Kosovska Srпкиnja	%	79	21	96	4	78	23
		Broj	102	27	123	6	99	29
Pogođena sukobom	Da	%	93	7	98	2	92	8
		Broj	1.359	99	1.434	24	1.347	111
	Ne	%	92	8	99	1	92	8
		Broj	491	41	527	5	487	45
Vlasnica bankovnog računa	Da	%	94	6	99	1	94	6
		Broj	582	35	612	4	579	38
	Ne	%	93	8	98	2	92	8
		Broj	1.263	102	1.342	23	1.252	113

Seksualno uznemiravanje i proganjanje

		Seksualno uznemiravanje - nakon 15. godine		Najteži vidovi seksualnog uznemiravanja - nakon 15. godine		Proganjanje - nakon 15. godine	
		Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da
		%	Broj	%	Broj	%	Broj
Ukupno		71	29	84	16	92	8
		1.419	571	1.667	323	1.837	153
Mesto stanovanja (sredina)	Gradska	67	33	80	20	91	9
		593	295	707	181	810	78
	Seoska	75	25	87	13	93	7
		826	276	960	142	1.027	75
Starosna kategorija	18-29	58	42	72	28	85	15
		352	259	439	173	521	90
	30-39	68	32	85	15	95	5
		316	149	397	68	441	24
	40-49	80	20	90	11	93	7
		306	78	344	40	358	26
	50-59	83	17	92	8	98	2
		228	46	252	23	269	5
60+	85	15	93	8	97	3	
	216	38	235	19	247	7	
Obrazovanje	Nema	74	26	86	14	94	6
		1.180	407	1.360	226	1.496	91
	Osnovno	78	22	89	11	96	4
		1.138	321	1.295	165	1.400	59
	Srednje	53	47	71	29	83	17
		280	246	372	155	436	90
Više ili visoko	82	18	91	9	97	3	
	86	19	96	9	102	3	
Da li ste ikada imali partnera	Da	84	16	95	5	98	2
		169	32	191	10	198	3
Deca	Da	73	27	87	13	93	7
		944	345	1.116	173	1.195	95
	Ne	56	44	67	33	87	13
		220	174	264	131	343	52

Zaposlenje			Seksualno uznemiravanje - nakon 15. godine		Najteži vidovi seksualnog uznemiravanja - nakon 15. godine		Proganjanje - nakon 15. godine	
			Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da
Na plaćenom poslu	%		61	39	75	25	90	10
	Broj		153	96	188	62	225	25
Samozaposlena	%		72	28	77	23	93	7
	Broj		32	12	34	10	41	3
Pomaže u porodičnoj firmi (neplaćeno)	%		54	47	83	17	100	0
	Broj		8	7	12	3	15	0
Nezaposlena	%		75	26	86	15	93	7
	Broj		726	248	833	141	909	65
Učenica, studentkinja, na obuci	%		40	60	66	34	81	19
	Broj		60	92	101	52	124	28
Ne radi zbog bolesti ili invaliditeta	%		43	57	100	0	100	0
	Broj		0	1	1	0	1	0
Radi kućne poslove i stara se o članovima porodice	%		79	21	90	10	94	6
	Broj		329	85	374	40	391	23
U penziji	%		81	19	90	10	96	4
	Broj		96	23	106	12	114	5
Ostalo	%		66	34	84	16	82	18
	Broj		12	6	16	3	16	3

			Seksualno uznemiravanje - nakon 15. godine	Najteži vidovi seksualnog uznemiravanja - nakon 15. godine	Proganjanje - nakon 15. godine			
Zanimanje	Osnovna zanimanja	%	44	56	71	29	88	12
		Broj	25	32	41	17	50	7
	Rukovalac i monter postrojenja i mašina	%	100	0	100	0	100	0
		Broj	1	0	1	0	1	0
	Građevina, zanati ili srodno zanimanje	%	96	5	96	5	86	14
		Broj	5	0	5	0	5	1
	Kvalifikovana radnica u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu	%	100	0	100	0	100	0
		Broj	2	0	2	0	2	0
	Prodavačica, radnica u sektoru usluga za kupce ili ličnih usluga	%	58	42	71	29	89	12
		Broj	55	39	67	27	83	11
	Administrativna podrška	%	70	30	79	21	95	5
		Broj	30	13	34	9	41	2
	Tehničarka ili stručni saradnik	%	76	24	83	17	94	6
		Broj	34	11	37	7	42	3
	Stručnjak	%	71	29	81	19	92	9
		Broj	36	15	42	10	47	4
Menadžer	%	56	44	62	38	100	0	
	Broj	4	3	4	3	7	0	
Primanja u domaćinstvu	Živimo lagodno sa sadašnjim primanjima	%	65	35	80	20	92	8
		Broj	445	241	546	139	631	55
	Snalazimo se sa sadašnjim primanjima	%	75	25	86	14	93	7
		Broj	727	244	837	134	901	70
	Teško nam je sa sadašnjim primanjima	%	78	22	87	13	92	8
Broj		202	56	225	34	238	20	
Veoma nam je teško sa sadašnjim primanjima	%	59	41	78	22	89	11	
	Broj	42	29	56	15	63	8	
Etnička pripadnost	Alбанка/ostale	%	73	27	86	14	93	7
		Broj	1.361	501	1.597	264	1.729	133
	Srпкиnja	%	45	55	54	46	84	16
		Broj	58	70	70	59	108	20
Pogođena sukobom	Da	%	74	26	86	14	94	6
		Broj	1.079	379	1.248	210	1.372	86
	Ne	%	64	36	79	21	88	13
		Broj	340	192	419	113	466	66
Vlasnica bankovnog računa	Da	%	66	34	79	21	92	8
		Broj	409	208	489	127	566	51
	Ne	%	74	26	86	14	93	7
		Broj	1.007	358	1.174	191	1.264	101

Aneks XX. Dokumenti i publikacije korišćene u početnom pregledu literature 2017/2018

1. Božanić, D, UNDP/Centar za kontrolu lakog i malokalibarskog naoružanja u Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi, (SEESAC), 'Rod i malokalibarsko i lako oružje u Jugoistočnoj Evropi' (2016), http://www.seesac.org/f/docs/Armed-Violence/Gender_and_SALW_srpski-bookmarks.pdf
2. Informacije o svetu Centralne obaveštajne agencije (CIA), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>
3. Ustav Kosova, Službeni list Kosova 2008, član 19, stav 2, <http://www.kushtetutakosoves.info/repository/docs/Ustav.Republike.Kosovo.Srpski.pdf>
4. Savet Evrope (Kroll, P. sa Kabashijem, E. i Ramizi Balom), 'Jačanje borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici na Kosovu' (2017) Mapiranje usluga podrške žrtvama nasilja nad ženama na Kosovu.
5. Krivični zakonik Kosova, Službeni list Kosova 2012 – 19.
6. Jednaka prava za svaku koaliciju (ERAC), 'Strategija ljudskih prava za Kosovo 2016-2022: Put napred' (2016), http://equalrightsforallcoalition.com/wp-content/uploads/2016/11/HR_Strategy_SRB.pdf
7. Eurofound (Evropska fondacija za unapređenje životnih i radnih uslova), <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-working-conditions-surveys/fifth-european-working-conditions-survey-2010/ewcs-2010-mapping-working-conditions-in-europe-all-reports>
8. Evropski institut za rodnu ravnopravnost (EIGE), 'Indeks rodne ravnopravnosti 2015 - Merenje rodne ravnopravnosti' (2012) (nema podataka o Kosovu), <http://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/gender-equality-index-2015-measuring-gender-equality-european-union-2005-2012-report>
9. Evropska služba za spoljne poslove (EULEKS), 'Izveštaj o napretku sporazuma' (2015) https://www.eulex-kosovo.eu/eul/repository/docs/CPReport_3N.pdf
10. Misija Evropske unije za vladavinu prava na Kosovu (EULEX), 'Reakcija policije i tužilaštava na nasilje u porodici na Kosovu' (2015), http://www.eulex-kosovo.eu/eul/repository/docs/Libri_Final.pdf
11. Farnsworth N, Qosaj-Mustafa A, Banjska I, Berisha A i Morina D, Mreža žena Kosova, 'Nema više opravdanja: Analiza stavova, učestalosti i institucionalni odgovori na nasilje u porodici na Kosovu' (2015), https://womensnetwork.org/sr/publications/?archive_paged=2
12. Vlada Kosova, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Kancelarija koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, 'Standardni operativni postupci za žrtve trgovine ljudima na Kosovu' (bez datuma), <http://www.legislationline.org/documents/id/18619>.

13. Vlada Kosova, Kancelarija za dobro upravljanje, '*Strategija i akcioni plan za ljudska prava na Kosovu (2016-2020/22)*' (Nacrt, 2013), dostupno na: [http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Pjesa_Narrative_e_Draft-Strategijise_per_te_Drejtat_e_Njeriut_\(2013-2017\)_05_gusht_2013_SR.pdf](http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Pjesa_Narrative_e_Draft-Strategijise_per_te_Drejtat_e_Njeriut_(2013-2017)_05_gusht_2013_SR.pdf)
14. Vlada Kosova, Kabinet premijera, '*Godišnji izveštaj o radu Vlade za 2016*', http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/SRB-Raport_Vjetor_i_Punes_se_Qeverise_per_vitin_2016_final.pdf
15. Vlada Kosova, Kabinet premijera, Agencija za rodnu ravnopravnost, '*Strategija Kosova za zaštitu od nasilja u porodici i Akcioni plan 2016-2020*' (2017), dostupno na: <http://abgj.rks.gov.net/NewsAdmin/tabid/96/articleType/ArticleView/articleId/379/language/en-US/NATIONAL-STRATEGY-OF-THE-REPUBLIC-OF-KOSOVO-ON-PROTECTION-FROM-DOMESTIC-VIOLENCE-AND-ACTION-PLAN-2016-2020.aspx>
16. Vlada Kosova, Kabinet premijera, Kancelarija za strateško planiranje, '*Godišnji plan za strateška dokumenta*' (2016), http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Annual_Strategic_Documents_Plan_2016.pdf
17. Kosovska agencija za statistiku, '*Popis stanovništva, domaćinstava i stanova na Kosovu 2011*' (2014), http://askdata.rks.gov.net/PXWeb/pxweb/en/askdata/askdata_Census%20population/?rxid=6c75a9aa-627c-48c6-ae74-9e1b95a9c47d
18. Kosovski institut pravde, '*Izveštaj o nadgledanju Sudskog saveta Kosova i Tužilačkog saveta Kosova za prvih šest meseci 2016. godine*', <http://kli-ks.org/wp-content/uploads/2017/01/9.-Efficiency-Accountability-and-Integrity-of-KJC-and-KPC-26.12.2016.pdfzz'z'lcxz'pojv>
19. Tužilački savet Kosova, '*Uredba o strukturi mandata i funkcionisanju Kancelarije za zaštitu žrtava i pomoć žrtvama*', http://www.psh-ks.net/repository/docs/REGULATION_FOR_THE_MANDATE_STRUCTURE_AND_FUNCTION_OF_THE_VPAO.pdf;ajs
20. Mreža žena Kosova, '*Kosovo da uspostavi indeks rodne ravnopravnosti*' (2015), <http://www.womensnetwork.org/?FaqlD=1&n=324>
21. Mreža žena Kosova, '*Seksualno uznemiravanje na Kosovu*' (2016), https://womensnetwork.org/sr/publications/?archive_paged=3
22. Mreža žena Kosova: '*Sigurnost počinje kod kuće: Istraživanje za prvu Kosovsku strategiju i Akcioni planu za suzbijanje nasilja u porodici na Kosovu*' (2008), https://womensnetwork.org/sr/publications/?archive_paged=4
23. Ombudsman Kosova, '*Godišnji izveštaj za 2016. godinu*', <https://oik-rks.org/sr/izvestaji/godisni-izvestaji/>
24. ORGUT Consulting/ Ambasada Švedske '*Okvir za rodnu ravnopravnost: Rodni profil zemlje - analiza rodni razlika na svim nivoima na Kosovu*' (2014), http://www.swedenabroad.com/ImageVaultFiles/id_20757/cf_2/Orgut_Kosov_o_Gender_Profile_FINAL_2014-05-08.PDF

25. Misija OEBS-a na Kosovu, 'Reagovanje u vidu izveštaja: odgovori na slučajeve porodičnog nasilja zbog smrti gđe Zejnepe Bytyçi -Berisha' (2015), <https://www.osce.org/sr/kosovo/203071?download=true>
26. OSCE 'Informativni priručnik za zastupanje žrtava – kako postupati sa žrtvama zločina' (konferencija 2001), <http://www.osce.org/kosovo/32001?download=true>
27. Izjava za štampu SEESAC-a, jul 2016, 'Kosovo uništava više od 2.383 komada lakog i malokalibarskog oružja povodom obeležavanja Dana uništavanja oružja', http://www.seesac.org/News-SALW/Kosovo-destroys-over-2382-SALW-to-mark-the-International-Gun-Destruction-Day_1/
28. Kosovsko glavno tužilaštvo, 'Standardni operativni postupci za Kancelariju za zaštitu žrtava i pomoć žrtvama' (2013), http://www.psh-ks.net/repository/docs/ZMNV_28022014.pdf
29. Kosovsko glavno tužilaštvo, Kancelarija za zastupanje žrtava i pomoć žrtvama, 'Pravda i oporavak za žrtve', Bilten br. 3, 2016, http://www.psh-ks.net/repository/docs/Zyra_e_Kryeprokurorit_te_Shtetit_ZMNV_ve_Buletin_i_nr_3_sr.pdf
30. UN Women, 'Konflikt nam nije doneo cveće: Potreba sveobuhvatnih reparacija za preživjele seksualnog nasilja povezanog sa sukobom na Kosovu' (2016), <http://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2016/8/the-conflict-did-not-bring-us-flowers>
31. Izjava za štampu UN Women, 'Studija u više država o dostupnosti i pristupačnosti usluga podrške u reagovanju na nasilje nad ženama i devojkama' (2017), <http://eca.unwomen.org/en/news/stories/2017/07/un-women-and-the-european-union-launch-a-new-initiative-to-focus-on-evaw>.
32. UNICEF Kosovo, 'Moguće praktične politike za nasilje u porodici/rodno zasnovano nasilje na Kosovu' (2013), https://www.unicef.org/kosovoprogramme/Final_Policy_Options_English_web.pdf
33. Novinski centar Ujedinjenih nacija, saopštenje za javnost: 'Generalni sekretar izlaže Savetu bezbednosti predlog za rekonfiguraciju prisustva UN na Kosovu u praksi' (jun 2008), <http://www.un.org/press/en/2008/sc9366.doc.htm>
34. Fond Ujedinjenih nacija za stanovništvo (UNFPA), 'Uticaj sukoba na žene i devojke' (2002), https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/impact_conflict_women.pdf
35. Ujedinjene nacije, Platforma znanja o održivom razvoju, <https://sustainabledevelopment.un.org/memberstates>
36. Univerzitet Uppsala (Švedska), Odeljenje za mir i istraživanje sukoba, Program Upsale za podatke o sukobima (UCDP), <http://ucdp.uu.se/#country/369>
37. Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID), 'Procena dinamike roda i moći na Kosovu' (2016), http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00MCRZ.pdf

38. Mreža žena, *'Uspostavljanje EU indeksa rodne ravnopravnosti na Kosovu'* (2016), <https://womensnetwork.org/sr/publications/osnivanje-indeksa-eu-a-rodnoj-ravnopravnosti-na-kosovu/>

5. Priznanja

Ovu studiju je naručio OEBS, a realizovao Ipsos - velika međunarodna kompanija za vršenje anketa. OEBS želi da se zahvali timu Ipsosa na njegovoj posvećenosti i požrtvovanosti. Oni su upravljali terenskim radom, analizirali podatke i pisali izveštaje. Ipsos na Kosovu bio je odgovoran za vođenje lokalnog rada na terenu.

Tim Ipsosa čine gđa Maëlys Bablon, gđa Jelena Krstić, gđa Sara Grant-Vest, gđa Katrina Leary, gđa Tanja Stojadinović, gđa Hannah Williams i gđa Slavica Veljković.

Tim Ipsos-a na Kosovu čine gđa Rrezarta Arifi, gđa Tania Ivanova, g. Bejtulla Mehmeti, g. Granit Elshani, gđa Lejla Mehmeti, gđa Ajshe Mehmeti, gđa Shkendie Ibrahim i gđa Adelina Berisha.

OEBS-ov tim za upravljanje projektima činili su Serani Siegel i Dušica Đukić.

Zahvaljujemo se Biljana Nastovskoj (savetnici za rodna pitanja), Agnieszki Stolarczyk (višoj savetnici), Valentini Bejtullahu Turjaka (programskoj službenici) i Saši Gavriću, bivšem službeniku Misije OEBS-a na Kosovu, koji su dragocenim savetima i smernicama pružili podršku ovom projektu. Zahvaljujemo se i Salihi Sadiku Ajvazi, višoj asistentkinji za koordinaciju Misije OEBS-a na Kosovu, koja je pružila logističku podršku tokom realizacije projekta, i Yllki Fetahaj (grafičkoj dizajnerki) za fotografije i dizajn.

Zahvaljujemo se i gđi Mariji Babović i gđi Valentini Andrašek na njihovom dragocenom doprinosu u pisanju svih izveštaja i Gergely Hideg na njegovim statističkim informacijama i podršci pruženoj tokom trajanja projekta.

Na Kosovu je ukupno 58 stručnih anketera vodilo razgovore sa velikom pažnjom i profesionalizmom, i skrenulo pažnju na temu koja se često skriva u svakodnevnom životu. Zahvaljujemo Dafini Arifaj, Donjeti Arifi, Zorici Andrejević, Snežani Andrejević, Bleroni Bajrami, Besi Behramaj, Vjollci Bejtullahu, Gjyli Demaku, Aleksandri Dimitrijević, Nataliji Đekić, Dafini Dubova, Tixhi Gerqari, Gentioni Gigollaj, Rini Haziri, Arbeniti Hoxha, Almedini Ismajli, Fitneti Jahaj, Myrveti Jashari, Marigoni Karameti, Dragani Kevkić, Esini Kroqi, Blerini Kurtaj, Albuleni Mehmeti, Oliveri Milošević, Shkurti Mustafa, Fatimi Nuhi, Mirandi Nushi, Kujtesa Rrahmani, Nevenki Rikalo, Valdeti Sadriu, Albani Shala, Donjeti Shala, Zyrafeti Shala, Besarti Shashivari, Shkendiji Selmanaj, Vesni Stajić, Ani Staletović, Ivani Stojanović, Jovani Stojanović, Katarini Sulkić, Sofiji Tanasković, Blerti Thaci, Mariji Veljković, Anili Veseli, Liridoni Veseli, Vasiljki Voinović, Duresi Xhigoli, Uresi Xhigolli, Iliri Zeneli, Gentiani Zeqiri i drugima koji su želeli da ostanu anonimni na njihovoj podršci i posvećenosti.

Zahvaljujemo se NVO-u Mreža žena Kosova (MŽK) na njihovoj podršci u sprovođenju kvalitativnog dela ankete – DFG-i i DR sa ženama žrtvama, NVO-u Kosovski rehabilitacioni centar za žrtve mučenja (KRCM), na njihovoj podršci tokom kognitivne faze i osnovnog rada na terenu, kao i NVO-u Ruka Ruci koja nam je pružila podršku na terenu, kako za kvantitativni tako i za kvalitativni deo ankete sa kosovskim Srpkinjama.

I najvažnije, upućujemo iskrenu zahvalnost svim ženama koje su učestvovala u anketi, diskusijama fokus grupa i detaljnim razgovorima i podelile sa nama svoja mišljenja i lična iskustva. Bez njihovog poverenja ne bi bilo moguće ni sprovesti ovu studiju.



This project is funded by the European Union



ANKETA O
**DOBROBITI I
BEZBEDNOSTI
ŽENA**
NA KOSOVU



Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija na Kosovu

OEBS Misija na Kosovu
Abdyl Frasheri, 37
10000 Priština

+383 38 240 100
press.omik@osce.org
www.osce.org/mission-in-kosovo
@oscekosovo